श्री:

श्रीमते रामानुजाय नम:

श्रीवाल्मीकिरामायणम्

श्री राम अनुयात्रा 2022 पारायण श्लोकाः

बित्तूर

बालकाण्डे प्रथम: सर्ग:

तपस्स्वाध्यायनिरतं तपस्वी वाग्विदां वरम् ।

नारदं परिपप्रच्छ वाल्मीकिर्मुनिपुङ्गवम् ।।1.1.1।।

कोन्वस्मिन्साम्प्रतं लोके गुणवान्कश्च वीर्यवान् ।

धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढव्रत:।।1.1.2।।

चारित्रेण च को युक्तस्सर्वभूतेषु को हित: ।

विद्वान्क: कस्समर्थश्च कश्चैकप्रियदर्शन: ।।1.1.3।।

आत्मवान्को जितक्रोधो द्युतिमान्कोऽनसूयक: ।

कस्य बिभ्यति देवाश्च जातरोषस्य संयुगे ।।1.1.4।।

एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं परं कौतूहलं हि मे ।

महर्षे त्वं समर्थोऽसि ज्ञातुमेवंविधं नरम् ।।1.1.5।।

श्रुत्वा चैतत् त्रिलोकज्ञो वाल्मीकेर्नारदो वचः ।

श्रूयतामिति चामन्त्र्य प्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ।।1.1.6।।

बहवो दुर्लभाश्चैव ये त्वया कीर्तिता गुणाः ।

मुने वक्ष्याम्यहं बुद्ध्वा तैर्युक्तश्श्रूयतान्नरः ।।1.1.7।।

इक्ष्वाकुवंशप्रभवो रामो नाम जनैश्श्रुतः ।

नियतात्मा महावीर्यो द्युतिमान्धृतिमान् वशी ।।1.1.8।।

बुद्धिमान्नीतिमान्वाग्मी श्रीमान् शत्रुनिबर्हणः ।

विपुलांसो महाबाहुः कम्बुग्रीवो महाहनुः ।।1.1.9।।

महोरस्को महेष्वासो गूढजत्रुररिन्दमः ।

आजानुबाहुस्सुशिरास्सुललाटस्सुविक्रमः ।।1.1.10।।

समस्समविभक्ताङ्गस्स्निग्धवर्णः प्रतापवान् ।

पीनवक्षा विशालाक्षो लक्ष्मीवान् शुभलक्षणः ।। 1.1.11।।

धर्मज्ञस्सत्यसन्धश्च प्रजानां च हिते रतः ।

यशस्वी ज्ञानसम्पन्नश्शुचिर्वश्यस्समाधिमान् ।।1.1.12।।

प्रजापतिसमश्श्रीमान् धाता रिपुनिषूदनः ।

रक्षिता जीवलोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता ।।1.1.13।।

रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्वजनस्य च रक्षिता ।

वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो धनुर्वेदे च निष्ठितः ।।1.1.14।।

सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञस्स्मृतिमान्प्रतिभानवान् ।

सर्वलोकप्रियस्साधुरदीनात्मा विचक्षणः ।।1.1.15।।

सर्वदाभिगतस्सद्भिस्समुद्र इव सिन्धुभिः ।

आर्यस्सर्वसमश्चैव सदैकप्रियदर्शनः ।।1.1.16।।

स च सर्वगुणोपेत: कौसल्यानन्दवर्धन: ।

समुद्र इव गाम्भीर्ये धैर्येण हिमवानिव ।।1.1.17।।

विष्णुना सदृशो वीर्ये सोमवत्प्रियदर्शनः ।

कालाग्निसदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवीसमः ।।1.1.18।।

धनदेन समस्त्यागे सत्ये धर्म इवापरः ।

तमेवं गुणसम्पन्नं रामं सत्यपराक्रमम् ।।1.1.19।।

ज्येष्ठं श्रेष्ठगुणैर्युक्तं प्रियं दशरथस्सुतम् ।

प्रकृतीनां हितैर्युक्तं प्रकृतिप्रियकाम्यया ।।1.1.20।।

बालकाण्डे द्वितीयः सर्गः

नारदस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः।

पूजयामास धर्मात्मा सहशिष्यो महामुनिः ।।1.2.1।।

यथावत्पूजितस्तेन देवर्षिर्नारदस्तदा ।

आपृष्ट्वैवाभ्यनुज्ञातस्स जगाम विहायसम् ।।1.2.2।।

स मुहूर्तं गते तस्मिन्देवलोकं मुनिस्तदा ।

जगाम तमसातीरं जाह्नव्यास्त्वविदूरतः ।।1.2.3।।

स तु तीरं समासाद्य तमसाया महामुनिः ।

शिष्यमाह स्थितं पार्श्वे दृष्ट्वा तीर्थमकर्दमम् ।।1.2.4।।

अकर्दममिदं तीर्थं भरद्वाज निशामय ।

रमणीयं प्रसन्नाम्बु सन्मनुष्यमनो यथा ।।1.2.5।।

न्यस्यतां कलशस्तात दीयतां वल्कलं मम ।

इदमेवावगाहिष्ये तमसातीर्थमुत्तमम् ।।1.2.6।।

एवमुक्तो भरद्वाजो वाल्मीकेन महात्मना ।

प्रायच्छत मुनेस्तस्य वल्कलं नियतो गुरोः ।।1.2.7।।

स शिष्यहस्तादादाय वल्कलं नियतेन्द्रियः ।

विचचार ह पश्यंस्तत्सर्वतो विपुलं वनम् ।।1.2.8।।

तस्याभ्याशे तु मिथुनं चरन्तमनपायिनम् ।

ददर्श भगवांस्तत्र क्रौञ्चयोश्चारुनिस्वनम् ।।1.2.9।।

तस्मात्तु मिथुनादेकं पुमांसं पापनिश्चयः ।

जघान वैरनिलयो निषादस्तस्य पश्यतः ।।1.2.10।।

तं शोणितपरीताङ्गं वेष्टमानं महीतले ।

भार्या तु निहतं दृष्ट्वा रुराव करुणां गिरम् ।।1.2.11।।

वियुक्ता पतिना तेन द्विजेन सहचारिणा ।

ताम्रशीर्षेण मत्तेन पत्रिणा सहितेन वै ।।1.2.12।।

तदा तु तं द्विजं दृष्ट्वा निषादेन निपातितम् ।

ऋषेर्धर्मात्मनस्तस्य कारुण्यं समपद्यत ।।1.2.13।।

ततः करुणवेदित्वादधर्मोऽयमिति द्विजः ।

निशाम्य रुदतीं क्रौञ्चीमिदं वचनमब्रवीत् ।।1.2.14।।

मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमश्शाश्वतीस्समाः ।

यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितम् ।।1.2.15।।

तस्यैवं ब्रुवतश्चिन्ता बभूव हृदि वीक्षतः ।

शोकार्तेनास्य शकुनेः किमिदं व्याहृतं मया ।।1.2.16।।

चिन्तयन्स महाप्राज्ञश्चकार मतिमान्मतिम् ।

शिष्यं चैवाऽब्रवीद्वाक्यमिदं स मुनिपुङ्गवः ।।1.2.17।।

पादबद्धोऽक्षरसमस्तन्त्रीलयसमन्वितः ।

शोकार्तस्य प्रवृत्तो मे श्लोको भवतु नान्यथा ।।1.2.18।।

शिष्यस्तु तस्य ब्रुवतो मुनेर्वाक्यमनुत्तमम् ।

प्रतिजग्राह संहृष्टस्तस्य तुष्टोऽभवद्गुरुः ।।1.2.19।।

सोऽभिषेकं ततः कृत्वा तीर्थे तस्मिन्यथाविधि ।

तमेव चिन्तयन्नर्थमुपावर्तत वै मुनिः ।।1.2.20।।

भरद्वाजस्ततश्शिष्यो विनीतश्श्रुतवान्मुनेः ।

कलशं पूर्णमादाय पृष्ठतोऽनुजगाम ह ।।1.2.21।।

स प्रविश्याश्रमपदं शिष्येण सह धर्मवित् ।

उपविष्टः कथाश्चान्याश्चकार ध्यानमास्थितः ।।1.2.22।।

आजगाम ततो ब्रह्मा लोककर्ता स्वयं प्रभुः ।

चतुर्मुखो महातेजा द्रष्टुं तं मुनिपुङ्गवम् ।।1.2.23।।

वाल्मीकिरथ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय वाग्यतः ।

प्राञ्जलिः प्रयतो भूत्वा तस्थौ परमविस्मितः ।।1.2.24।।

पूजयामास तं देवं पाद्यार्घ्यासनवन्दनैः ।

प्रणम्य विधिवच्चैनं पृष्ट्वाऽनामयमव्ययम् ।।1.2.25।।

अथोपविश्य भगवानासने परमार्चिते ।

वाल्मीकये महर्षये सन्दिदेशासनं ततः ।।1.2.26।।

ब्रह्मणा समनुज्ञातस्सोऽप्युपाविशदासने ।

उपविष्टे तदा तस्मिन्सर्वलोकपितामहे।

तद्गतेनैव मनसा वाल्मीकिर्ध्यानमास्थितः ।।1.2.27।।

पापात्मना कृतं कष्टं वैरग्रहणबुद्धिना ।

यस्तादृशं चारुरवं क्रौञ्चं हन्यादकारणात् ।।1.2.28।।

शोचन्नेव मुहुः क्रौञ्चीमुपश्लोकमिमं पुनः ।

जगावन्तर्गतमना भूत्वा शोकपरायणः ।।1.2.29।।

तमुवाच ततो ब्रह्मा प्रहसन्मुनिपुङ्गवम् ।

श्लोक एव त्वया बद्धो नात्र कार्या विचारणा ।।1.2.30।।

मच्छन्दादेव ते ब्रह्मन् प्रवृत्तेयं सरस्वती ।

रामस्य चरितं सर्वं कुरु त्वमृषिसत्तम ।।1.2.31।।

धर्मात्मनो गुणवतो लोके रामस्य धीमतः ।

वृत्तं कथय धीरस्य यथा ते नारदाच्छ्रुतम् ।।1.2.32।।

रहस्यं च प्रकाशं च यद्वृत्तं तस्य धीमतः ।

रामस्य सहसौमित्रेः राक्षसानां च सर्वशः ।।1.2.33।।

वैदेह्याश्चैव यद्वृत्तं प्रकाशं यदि वा रहः ।

तच्चाप्यविदितं सर्वं विदितं ते भविष्यति ।।1.2.34।।

न ते वागनृता काव्ये काचिदत्र भविष्यति ।

कुरु रामकथां पुण्यां श्लोकबद्धां मनोरमाम् ।।1.2.35।।

यावत् स्थास्यन्ति गिरयस्सरितश्च महीतले ।

तावद्रामायणकथा लोकेषु प्रचरिष्यति ।।1.2.36।।

यावद्रामायणकथा त्वत्कृता प्रचरिष्यति ।

तावदूर्ध्वमधश्च त्वं मल्लोकेषु निवत्स्यसि ।।1.2.37।।

इत्युक्त्वा भगवान्ब्रह्मा तत्रैवान्तरधीयत ।

ततस्सशिष्यो भगवान्मुनिर्विस्मयमाययौ ।।1.2.38।।

तस्य शिष्यास्ततस्सर्वे जगुश्श्लोकमिमं पुनः ।

मुहुर्मुहुः प्रीयमाणाः प्राहुश्च भृशविस्मिताः ।।1.2.39।।

समाक्षरैश्चतुर्भिर्यः पादैर्गीतो महर्षिणा ।

सोऽनुव्याहरणाद्भूयश्श्लोकश्श्लोकत्वमागतः ।।1.2.40।।

तस्य बुद्धिरियं जाता वाल्मीकेर्भावितात्मनः ।

कृत्स्नं रामायणं काव्यमीदृशैः करवाण्यहम् ।।1.2.41।।

उदारवृत्तार्थपदैर्मनोरमैः तदास्य रामस्य चकारकीर्तिमान् ।

समाक्षरैश्श्लोकशतैर्यशस्विनो यशस्करं काव्यमुदारधीर्मुनिः ।।1.2.42।।

तदुपगतसमाससन्धियोगं सममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ।
रघुवरचरितं मुनिप्रणीतं दशशिरसश्च वधं निशामयध्वम् ।।1.2.43।।

उत्तरकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः

षट्षष्टितमः सर्गः ६६

सीतागर्भतः पुत्रद्वयस्य जन्म वाल्मीकिना तयो रक्षाव्यवस्थाकरणममुना वृत्तेन प्रसन्नस्य शत्रुघ्नस्य ततः प्रस्थाय यमुनातटे गमनं च

यामेव रात्रिं शत्रुघ्नः पर्णशालां समाविशत् ।
तामेव रात्रिं सीतापि प्रसूता दारकद्वयम् । १
ततोऽर्धरात्रसमये बालका मुनिदारकाः ।
वाल्मीकेः प्रियमाचख्युः सीतायाः प्रसवं शुभम् । २
भगवन् रामपत्नी सा प्रसूता दारकद्वयम् ।
ततो रक्षां महातेजः कुरु भूतविनाशिनीम् । ३
तेषां तद् वचनं श्रुत्वा महर्षिः समुपागमत् ।
बालचन्द्रप्रतीकाशौ देवपुत्रौ महौजसौ । ४
जगाम तत्र हृष्टात्मा ददर्श च कुमारकौ ।
भूतघ्नीं चाकरोत् ताभ्यां रक्षां रक्षोविनाशिनीम् । ५
कुशमुष्टिमुपादाय लवं चैव तु स द्विजः ।
वाल्मीकिः प्रददौ ताभ्यां रक्षां भूतविनाशिनीम् । ६
यस्तयोः पूर्वजो जातः स कुशैर्मन्त्रसत्कृतैः ।
निर्मार्जनीयस्तु तदा कुश इत्यस्य नाम तत् । ७
यश्चावरो भवेत् ताभ्यां लवेन सुसमाहितः ।
निर्मार्जनीयो वृद्धाभिर्लवेति च स नामतः । ८
एवं कुशलवौ नाम्ना तावुभौ यमजातकौ ।
मत्कृताभ्यां च नामभ्यां ख्यातियुक्तौ भविष्यतः । ९
तां रक्षां जगृहुस्तां च मुनिहस्तात् समाहिताः ।
अकुर्वंश्च ततो रक्षां तयोर्विगतकल्मषाः । १०
तथा तां क्रियमाणां च वृद्धाभिर्गोत्रनाम च ।
संकीर्तनं च रामस्य सीतायाः प्रसवौ शुभौ । ११
अर्धरात्रे तु शत्रुघ्नः शुश्राव सुमहत् प्रियम् ।
पर्णशालां ततो गत्वा मातर्दिष्ट्येति चाब्रवीत् । १२
तदा तस्य प्रहृष्टस्य शत्रुघ्नस्य महात्मनः ।
व्यतीता वार्षिकी रात्रिः श्रावणी लघुविक्रमा । १३
प्रभाते सुमहावीर्यः कृत्वा पौर्वाह्णिकीं क्रियाम् ।
मुनिं प्राञ्जलिरामन्त्र्य ययौ पश्चान्मुखः पुनः । १४
स गत्वा यमुनातीरं सप्तरात्रोषितः पथि ।
ऋषीणां पुण्यकीर्तीनामाश्रमे वासमभ्ययात् । १५
स तत्र मुनिभिः सार्धं भार्गवप्रमुखैर्नृपः ।
कथाभिरभिरूपाभिर्वासं चक्रे महायशाः । १६
स काञ्चनाद्यैर्मुनिभिः समेतै
रघुप्रवीरो रजनीं तदानीम् ।
कथाप्रकारैर्बहुभिर्महात्मा
विरामयामास नरेन्द्रसूनुः । १७

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उत्तरकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥

उत्तरकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः

एकसप्ततितमः सर्गः 71

अल्पैः सैनिकैः सह शत्रुघ्नस्यायोध्यां प्रति प्रस्थानं मार्गे वाल्मीक्याश्रमे श्रीरामचरितस्य गानं श्रुत्वा तेषां विस्मयः

ततो द्वादशमे वर्षे शत्रुघ्नो रामपालिताम्।
अयोध्यां चकमे गन्तुमल्पभृत्यबलानुगः॥ १
ततो मन्त्रिपुरोगांश्च बलमुख्यान् निवर्त्य च।
जगाम हयमुख्येन रथानां च शतेन सः॥ २
स गत्वा गणितान् वासान् सप्ताष्टौ रघुनन्दनः।
वाल्मीकाश्रममागत्य वासं चक्रे महायशाः॥ ३
सोऽभिवाद्य ततः पादौ वाल्मीकेः पुरुषर्षभः।
पाद्यमर्घ्यं तथातिथ्यं जग्राह मुनिहस्ततः॥ ४
बहुरूपाः सुमधुराः कथास्तत्र सहस्रशः।
कथयामास स मुनिः शत्रुघ्नाय महात्मने॥ ५
उवाच च मुनिर्वाक्यं लवणस्य वधाश्रितम्।
सुदुष्करं कृतं कर्म लवणं निघ्नता त्वया॥ ६
बहवः पार्थिवाः सौम्य हताः सबलवाहनाः।
लवणेन महाबाहो युध्यमाना महाबलाः॥ ७
स त्वया निहतः पापो लीलया पुरुषर्षभ।
जगतश्च भयं तत्र प्रशान्तं तव तेजसा॥ ८
रावणस्य वधो घोरो यत्नेन महता कृतः।
इदं च सुमहत्कर्म त्वया कृतमयत्नतः॥ ९
प्रीतिश्चास्मिन् परा जाता देवानां लवणे हते।
भूतानां चैव सर्वेषां जगतश्च प्रियं कृतम्॥ १०
तच्च युद्धं मया दृष्टं यथावत् पुरुषर्षभ।
सभायां वासवस्याथ उपविष्टेन राघव॥ ११
ममापि परमा प्रीतिर्हृदि शत्रुघ्न वर्तते।
उपाघ्रास्यामि ते मूर्ध्नि स्नेहस्यैषा परा गतिः॥ १२
इत्युक्त्वा मूर्ध्नि शत्रुघ्नमुपाघ्राय महामतिः।
आतिथ्यमकरोत् तस्य ये च तस्य पदानुगाः॥ १३
स भुक्तवान् नरश्रेष्ठो गीतमाधुर्यमुत्तमम्।
शुश्राव रामचरितं तस्मिन् काले यथाक्रमम्॥ १४
तन्त्रीलयसमायुक्तं त्रिस्थानकरणान्वितम्।
संस्कृतं लक्षणोपेतं समतालसमन्वितम्॥ १५
शुश्राव रामचरितं तस्मिन् काले पुरा कृतम्।
तान्यक्षराणि सत्यानि यथावृत्तानि पूर्वशः॥ १६
श्रुत्वा पुरुषशार्दूलो विसंज्ञो बाष्पलोचनः।
स मुहूर्तमिवासंज्ञो विनिःश्वस्य मुहुर्मुहुः॥ १७
तस्मिन् गीते यथावृत्तं वर्तमानमिवाशृणोत्।
पदानुगाश्च ये राज्ञस्तां श्रुत्वा गीतिसम्पदम्॥ १८
अवाङ्मुखाश्च दीनाश्च ह्याश्चर्यमिति चाब्रुवन्।
परस्परं च ये तत्र सैनिकाः सम्बभाषिरे॥ १९
किमिदं क्व च वर्तामः किमेतत् स्वप्नदर्शनम्।
अर्थो यो नः पुरा दृष्टस्तमाश्रमपदे पुनः॥ २०
शृणुमः किमिदं स्वप्ने गीतबन्धनमुत्तमम्।
विस्मयं ते परं गत्वा शत्रुघ्नमिदमब्रुवन्॥ २१
साधु पृच्छ नरश्रेष्ठ वाल्मीकिं मुनिपुङ्गवम्।
शत्रुघ्नस्त्वब्रवीत् सर्वान् कौतूहलसमन्वितान्॥ २२
सैनिकानक्षमोऽस्माकं परिप्रष्टुमिहेदृशः।
आश्चर्याणि बहूनीह भवन्त्यस्याश्रमे मुनेः॥ २३
न तु कौतूहलाद् युक्तमन्वेष्टुं तं महामुनिम्।
एवं तद् वाक्यमुक्त्वा तु सैनिकान् रघुनन्दनः।
अभिवाद्य महर्षिं तं स्वं निवेशं ययौ तदा॥ २४

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उत्तरकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः॥ ७१॥

—★—

अयोध्या - सरयू
बालकाण्डे पञ्चमः सर्गः

सर्वा पूर्वमियं येषामासीत्कृत्स्ना वसुन्धरा ।

प्रजापतिमुपादाय नृपाणां जयशालिनाम् ।।1.5.1।।

येषां स सगरो नाम सागरो येन खानितः ।

षष्टिः पुत्रसहस्राणि यं यान्तं पर्यवारयन् ।।1.5.2।।

इक्ष्वाकूणामिदं तेषां राज्ञां वंशे महात्मनाम् ।

महदुत्पन्नमाख्यानं रामायणमिति श्रुतम् ।।1.5.3।।

तदिदं वर्तयिष्यामि सर्वं निखिलमादितः ।

धर्मकामार्थसहितं श्रोतव्यमनसूयया ।।1.5.4।।

कोसलो नाम मुदितस्स्फीतो जनपदो महान् ।

निविष्टस्सरयूतीरे प्रभूतधनधान्यवान् ।।1.5.5।।

अयोध्या नाम नगरी तत्रासील्लोकविश्रुता ।

मनुना मानवेन्द्रेण या पुरी निर्मिता स्वयम् ।।1.5.6।।

आयता दश च द्वे च योजनानि महापुरी ।

श्रीमती त्रीणि विस्तीर्णा सुविभक्तमहापथा ।।1.5.7।।

राजमार्गेण महता सुविभक्तेन शोभिता ।

मुक्तपुष्पावकीर्णेन जलसिक्तेन नित्यशः ।।1.5.8।।

तां तु राजा दशरथो महाराष्ट्रविवर्धनः ।

पुरीमावासयामास दिवं देवपतिर्यथा ।।1.5.9।।

अयोध्या - दशरथ भवन्

बालकाण्डे षष्ठः सर्गः

तस्यां पुर्यामयोध्यायां वेदवित्सर्वसङ्ग्रहः ।

दीर्घदर्शी महातेजाः पौरजानपदप्रियः ।।1.6.1।।

इक्ष्वाकूणामतिरथो यज्वा धर्मरतो वशी ।

महर्षिकल्पो राजर्षिस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।।1.6.2।।

बलवान्निहतामित्रो मित्रवान्विजितेन्द्रियः ।

धनैश्च सङ्ग्रहैश्चान्यैश्शक्रवैश्रवणोपमः ।।1.6.3।।

यथा मनुर्महातेजा लोकस्य परिरक्षिता ।

तथा दशरथो राजा वसञ्जगदपालयत् ।। 1.6.4।।

तेन सत्याभिसन्धेन त्रिवर्गमनुतिष्ठता ।

पालिता सा पुरी श्रेष्ठा इन्द्रेणेवामरावती ।।1.6.5।।

तस्मिन्पुरवरे हृष्टा धर्मात्मानो बहुश्रुताः ।

नरास्तुष्टा धनैस्स्वैस्स्वैरलुब्धास्सत्यवादिनः ।।1.6.6।।

नाल्पसन्निचयः कश्चिदासीत्तस्मिन् पुरोत्तमे ।

कुटुम्बी यो ह्यसिद्धार्थोऽगवाश्वधनधान्यवान् ।।1.6.7।।

कामी वा न कदर्यो वा नृशंसः पुरुषः क्वचित् ।

द्रष्टुं शक्यमयोध्यायान्नाविद्वान्न च नास्तिकः ।।1.6.8।।

सर्वे नराश्च नार्यश्च धर्मशीलास्सुसंयताः ।

उदिताश्शीलवृत्ताभ्यां महर्षय इवामलाः ।।1.6.9।।

नाकुण्डली नामकुटी नास्रग्वी नाल्पभोगवान् ।

नामृष्टो नानुलिप्ताङ्गो नासुगन्धश्च विद्यते ।।1.6.10।।

नामृष्टभोजी नादाता नाप्यनङ्गदनिष्कधृक् ।

नाहस्ताभरणो वाऽपि दृश्यते नाप्यनात्मवान् ।।1.6.11।।

नानाहिताग्निर्नायज्वा न क्षुद्रो वा न तस्करः ।

कश्चिदासीदयोध्यायान्न च निर्वृत्तसङ्करः ।।1.6.12।।

अयोध्या – यज्ञ शाला
बालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः

अथ संवत्सरे पूर्णे तस्मिन्प्राप्ते तुरङ्गमे।

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे राज्ञो यज्ञोऽभ्यवर्तत।।1.14.1।।

ऋश्यशृङ्गं पुरस्कृत्य कर्म चक्रुर्द्विजर्षभाः।

अश्वमेधे महायज्ञे राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः।।1.14.2।।

कर्म कुर्वन्ति विधिवद्याजका वेदपारगाः।

यथाविधि यथान्यायं परिक्रामन्ति शास्त्रतः।।1.14.3।।

प्रवर्ग्यं शास्त्रतः कृत्वा तथैवोपसदं द्विजाः

चक्रुश्च विधिवत्सर्वमधिकं कर्म शास्त्रतः।।1.14.4।।

अभिपूज्य ततो हृष्टास्सर्वे चक्रुर्यथाविधि।

प्रातस्सवनपूर्वाणि कर्माणि मुनिपुङ्गवाः।।1.14.5।।

ऐन्द्रश्च विधिवद्दत्तो राजा चाभिषुतोऽनघः।

माध्यन्दिनं च सवनं प्रावर्तत यथाक्रमम्।।1.14.6।।

तृतीयसवनं चैव राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः।

चक्रुस्तेशास्त्रतो दृष्ट्वा तथा ब्राह्मणपुङ्गवाः।।1.14.7।।

न चाहुतमभूत्तत्र स्खलितं वापि किञ्चन ।

दृश्यते ब्रह्मवत्सर्वं क्षेमयुक्तं हि चक्रिरे।।1.14.8।।

न तेष्वहस्सु श्रान्तो वा क्षुधितो वापि दृश्यते।

नाविद्वान्ब्राह्मणस्तत्र नाशतानुचरस्तथा।।1.14.9।।

ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नाथवन्तश्च भुञ्जते।

तापसा भुञ्जते चापि श्रमणा भुञ्जतेतथा।।1.14.10।।

बालकाण्डे पञ्चदशः सर्गः

मेथावी तु ततो ध्यात्वा स किञ्चिदिदमुत्तरम्।

लब्धसंज्ञस्ततस्तं तु वेदज्ञो नृपमब्रवीत्।।1.15.1।।

इष्टिं तेऽहं करिष्यामि पुत्रीयां पुत्रकारणात्।

अथर्वशिरसि प्रोक्तैर्मन्त्रैस्सिद्धां विधानतः।।1.15.2।।

ततः प्राक्रमदिष्टिं तां पुत्रीयां पुत्रकारणात्।

जुहाव चाग्नौ तेजस्वी मन्त्रदृष्टेन कर्मणा।।1.15.3।।

ततो देवास्सगन्धर्वास्सिद्धाश्च परमर्षयः ।

भागप्रतिग्रहार्थं वै समवेता यथाविधि।।1.15.4।।

तास्समेत्य यथान्यायं तस्मिन्सदसि देवताः।

अब्रुवन् लोककर्तारं ब्रह्माणं वचनं महत्।।1.15.5।।

भगवन्त्वत्प्रसादेन रावणो नाम राक्षसः।

सर्वान्नो बाधते वीर्याच्छासितुं तं न शक्नुमः।।1.15.6।

एतस्मिन्नन्तरे विष्णुरुपयातो महाद्युतिः।

शङ्खचक्रगदापाणिः पीतवासा जगत्पतिः।।1.15.16।।

ब्रह्मणा च समागम्य तत्र तस्थौ समाहितः। 1

तमब्रुवन्सुरास्सर्वे समभिष्टूय सन्नताः।।1.15.17।।

त्वान्नियोक्ष्यामहे विष्णो लोकानां हितकाम्यया। 1

राज्ञो दशरथस्य त्वमयोध्याधिपतेः प्रभोः।।1.15.18।

धर्मज्ञस्य वदान्यस्य महर्षिसमतेजसः । 18

तस्य भार्यासु तिसृषु ह्रीश्रीकीर्त्युपमासु च।।1.15.19।।

विष्णो पुत्रत्वमागच्छ कृत्वाऽऽत्मानं चतुर्विधम्।

तत्र त्वं मानुषो भूत्वा प्रवृद्धं लोककण्टकम्।

अवध्यं दैवतैर्विष्णो समरे जहि रावणम्।।1.15.20।।

स हि देवांश्च गन्धर्वान्सिद्धांश्च मुनिसत्तमान्।

राक्षसो रावणो मूर्खो वीर्योत्सेकेन बाधते।।1.15.21।।

ऋषयश्च ततस्तेन गन्धर्वाप्सरसस्तथा।

क्रीडन्तो नन्दनवने क्रूरेण किल हिंसिताः।।1.15.22।।

वधार्थं वयमायातास्तस्य वै मुनिभिस्सह।

सिद्धगन्धर्वयक्षाश्च ततस्त्वां शरणं गताः।।1.15.23।।

त्वं गतिः परमा देव सर्वेषां नः परन्तपः।

वधाय देवशत्रूणां नृणां लोके मनः कुरु।।1.15.24।।

एवमुक्तस्तु देवेशो विष्णुस्त्रिदशपुङ्गवः।

पितामहपुरोगांस्तान्सर्वलोकनमस्कृतः।।1.15.25।।

अब्रवीत्त्रिदशान्सर्वान्समेतान्धर्मसंहितान् ।।1.15.26।।

भयं त्यजत भद्रं वो हितार्थं युधि रावणम्।

सपुत्रपौत्रं सामात्यं समित्रज्ञातिबान्धवम्।।1.15.27।।

हत्वा क्रूरं दुरात्मानं देवर्षीणां भयावहम्।

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च।

वत्स्यामि मानुषे लोके पालयन्पृथिवीमिमाम्।।1.15.28।।

एवं दत्वा वरं देवो देवानां विष्णुरात्मवान्।

मानुषे चिन्तयामास जन्मभूमिमथात्मनः।।1.15.29।।

ततः पद्मपलाशाक्षः कृत्वाऽऽत्मानं चतुर्विधम्।

पितरं रोचयामास तथा दशरथन्नृपम्।।1.15.30।।

तदा देवर्षि गन्धर्वास्सरुद्रास्साप्सरोगणाः।

स्तुतिभिर्दिव्यरूपाभिस्तुष्टुवुर्मधुसूदनम्।।1.15.31।।

तमुद्धतं रावणमुग्रतेजसं प्रवृद्धदर्पं त्रिदशेश्वरद्विषम्।

विरावणं साधुतपस्विकण्टकं तपस्विनामुद्धर तं भयावहम्।।1.15.32।।

तमेव हत्वा सबलं सबान्धवं विरावणं रावणमग्र्यपौरुषम्।

स्वर्लोकमागच्छ गतज्वरश्चिरं सुरेन्द्रगुप्तं गतदोषकल्मषम्।।1.15.33।।

बालकाण्डे षोडशः सर्गः

इत्येतद्वचनं श्रुत्वा सुराणां विष्णुरात्मवान्।

पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम्।।1.16.8।।

स चाप्यपुत्रो नृपतिस्तस्मिन्काले महाद्युतिः।

अयजत्पुत्रियामिष्टिं पुत्रेप्सुररिसूदनः।।1.16.9।।

स कृत्वा निश्चयं विष्णुरामन्त्र्य च पितामहम्।

अन्तर्धानं गतो देवैः पूज्यमानो महर्षिभिः।।1.16.10।।

तो वै यजमानस्य पावकादतुलप्रभम्।

प्रादुर्भूतं महद्भूतं महावीर्यं महाबलम्।।1.16.11।।

कृष्णं रक्ताम्बरधरं रक्तास्यं दुन्दुभिस्वनम्।

स्निग्धहर्यक्षतनुजश्मश्रुप्रवरमूर्धजम्।।1.16.12।।

शुभलक्षणसम्पन्नं दिव्याभरणभूषितम्।

शैलशृङ्गसमुत्सेधं दृप्तशार्दूलविक्रमम्।।1.16.13।।

दिवाकरसमाकारं दीप्तानलशिखोपमम्।

तप्तजाम्बूनदमयीं राजतान्तपरिच्छदाम्।।1.16.14।।

दिव्यपायससम्पूर्णां पात्रीं पत्नीमिव प्रियाम्।

प्रगृह्य विपुलां दोर्भ्यां स्वयं मायामयीमिव।।1.16.15।।

समवेक्ष्याब्रवीद्वाक्यमिदं दशरथं नृपम्।

प्राजापत्यं नरं विद्धि मामिहाभ्यागतं नृप।।1.16.16।।

ततः परं तदा राजा प्रत्युवाच कृताञ्जलिः।

भगवन् स्वागतं तेऽस्तु किमहं करवाणि ते।।1.16.17।।

अथो पुनरिदं वाक्यं प्राजापत्यो नरोऽब्रवीत्।

राजन्नर्चयता देवानद्य प्राप्तमिदं त्वया।।1.16.18।।

इदं तु नृपशार्दूल पायसं देवनिर्मितम्।

प्रजाकरं गृहाण त्वं धन्यमारोग्यवर्धनम्।।1.16.19।।

भार्याणामनुरूपाणामश्नीतेति प्रयच्छ वै।

तासु त्वं प्राप्स्यसे पुत्रान्यदर्थं यजसे नृप।।1.16.20।।

तथेति नृपतिः प्रीतश्शिरसा प्रतिगृह्य ताम्।

पात्रीं देवान्नसम्पूर्णां देवदत्तां हिरण्मयीम्।।1.16.21।।

अभिवाद्य च तद्भूतमद्भुतं प्रियदर्शनम्।

मुदा परमया युक्तश्चकाराभिप्रदक्षिणम्।।1.16.22।।

ततो दशरथः प्राप्य पायसं देवनिर्मितम्।

बभूव परमप्रीतः प्राप्य वित्तमिवाधनः।।1.16.23।।

ततस्तदद्भुतप्रख्यं भूतं परमभास्वरम्।

संवर्तयित्वा तत्कर्म तत्रैवान्तरधीयत।।1.16.24।।

हर्षरश्मिभिरुद्योतं तस्यान्तःपुरमाबभौ।

शारदस्याभिरामस्य चन्द्रस्येव नभोंऽशुभिः।।1.16.25।।

सोऽन्तःपुरं प्रविश्यैव कौसल्यामिदमब्रवीत्।

पायसं प्रतिगृह्णीष्व पुत्रीयं त्विदमात्मनः।।1.16.26।।

कौसल्यायै नरपतिः पायसार्धं ददौ तदा।

अर्धादर्धं ददौ चापि सुमित्रायै नराधिपः।।1.16.27।।

कैकेय्यै चावशिष्टार्धं ददौ पुत्रार्थकारणात्।

प्रददौ चावशिष्टार्धं पायसस्यामृतोपमम्।।1.16.28।।

अनुचिन्त्य सुमित्रायै पुनरेव महीपतिः।

एवं तासां ददौ राजा भार्याणां पायसं पृथक् ।।1.16.29।।

तास्त्वेतत्पायसं प्राप्य नरेन्द्रस्योत्तमास्त्रयः।

सम्मानं मेनिरे सर्वाः प्रहर्षोदितचेतसः।।1.16.30।।

ततस्तु ताः प्राश्य तदुत्तमास्त्रियो महीपतेरुत्तमपायसं पृथक्।

हुताशनादित्यसमानतेजसो ऽचिरेण गर्भान्प्रतिपेदिरे तदा।।1.16.31।।

ततस्तु राजा प्रसमीक्ष्य ताः स्त्रियः प्ररूढगर्भाः प्रतिलब्धमानसः।

बभूव हृष्टस्त्रिदिवे यथा हरिः सुरेन्द्रसिद्धर्षिगणाभिपूजितः।।1.16.32।।

अयोध्या – जन्म भूमिः

बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः

ततो यज्ञे समाप्ते तु ऋतूनां षट्समत्ययुः।

ततश्च द्वादशे मासे चैत्रे नावमिके तिथौ।।1.18.8।।

नक्षत्रेऽदितिदैवत्ये स्वोच्चसंस्थेषु पञ्चसु।

ग्रहेषु कर्कटे लग्ने वाक्पताविन्दुना सह।।1.18.9।।

प्रोद्यमाने जगन्नाथं सर्वलोकनमस्कृतम्।

कौसल्याऽजनयद्रामं सर्वलक्षणसंयुतम्।।1.18.10।।

विष्णोरर्धं महाभागं पुत्रमैक्ष्वाकुवर्धनम्।

कौसल्या शुशुभे तेन पुत्रेणामिततेजसा।।1.18.11।।

यथा वरेण देवानामदितिर्वज्रपाणिना।

भरतो नाम कैकेय्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः।।1.18.12।।

साक्षाद्विष्णोश्चतुर्भागस्सर्वैस्समुदितो गुणैः।

अथ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्राऽजनयत्सुतौ।।1.18.13।।

वीरौ सर्वास्त्रकुशलौ विष्णोरर्धसमन्वितौ।

पुष्ये जातस्तु भरतो मीनलग्ने प्रसन्नधीः।।1.18.14।।

सार्पे जातौ च सौमित्री कुलीरेऽभ्युदिते रवौ।

ज्ञः पुत्रा महात्मानश्चत्वारो जज्ञिरे पृथक्।।1.18.15।।

गुणवन्तोऽनुरूपाश्च रुच्या प्रोष्ठपदोपमाः।

जगुः कलं च गन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः।।1.18.16।।

देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खाच्च्युता।

उत्सवश्च महानासीदयोध्यायां जनाकुलः।।1.18.17।।

रथ्याश्च जनसम्बाधा नटनर्तकसङ्कुलाः ।

गायनैश्च विराविण्यो वादनैश्च तथाऽपरैः।।1.18.18।।

प्रदेयांश्च ददौ राजा सूतमागधवन्दिनाम्।

ब्राह्मणेभ्यो ददौ वित्तं गोधनानि सहस्रशः।।1.18.19।।

अतीत्यैकादशाहं तु नामकर्म तथाऽकरोत्।

ज्येष्ठं रामं महात्मानं भरतं कैकयीसुतम्।।1.18.20।।

सौमित्रिं लक्ष्मणमिति शत्रुघ्नमपरं तथा।

वसिष्ठः परमप्रीतो नामानि कृतवान् तदा ।।1.18.21।।

ब्राह्मणान्भोजयामास पौराञ्जानपदानपि।

अददाद्ब्रह्मणानां च रत्नौघममितं बहु।।1.18.22।।

तेषां जन्मक्रियादीनि सर्वकर्माण्यकारयत्।

तेषां केतुरिव ज्येष्ठो रामो रतिकरः पितुः।।1.18.23।।

बभूव भूयो भूतानां स्वयम्भूरिव सम्मतः।

सर्वे वेदविदश्शूरास्सर्वे लोकहिते रताः।।1.18.24।।

सर्वे ज्ञानोपसम्पन्नास्सर्वे समुदिता गुणैः।

तेषामपि महातेजा रामस्सत्यपराक्रमः।।1.18.25।।

इष्टस्सर्वस्य लोकस्य शशाङ्क इव निर्मलः।

गजस्कन्धेऽश्वपृष्ठे च रथचर्यासु सम्मतः।।1.18.26।।

धनुर्वेदे च निरतः पितृशुश्रूषणे रतः।

बाल्यात्प्रभृति सुस्निग्धो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः।।1.18.27।।

रामस्य लोकरामस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य नित्यशः।

सर्वप्रियकरस्तस्य रामस्यापि शरीरतः।।1.18.28।।

लक्ष्मणो लक्ष्मिसम्पन्नो बहिःप्राण इवापरः।

न च तेन विना निद्रां लभते पुरुषोत्तमः।।1.18.29।।

मृष्टमन्नमुपानीतमश्नाति न हि तं विना।

यदा हि हयमारूढो मृगयां याति राघवः।।1.18.30।।

अयोध्या – कनक् भवन्

बालकाण्डे सप्तसप्ततितम: सर्ग:

पौरै: प्रत्युद्गतो दूरं द्विजैश्च पुरवासिभि:।

पुत्रैरनुगत श्श्रीमान् श्रीमद्भिश्च महायशा: ।।1.77.9।।

प्रविवेश गृहं राजा हिमवत्सदृशं पुनः।

ननन्द सजनो राजा गृहे कामै स्सुपूजित:।।1.77.10।।

कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च सुमध्यमा।

वधूप्रतिग्रहे युक्ता याश्चान्या राजयोषित:।।1.77.11।।

ततस्सीतां महाभागामूर्मिलां च यशस्विनीम्।

कुशध्वजसुते चोभे जगृहुर्नृपपत्नय:।।1.77.12।।

मङ्गलालम्भनैश्चापि शोभिता: क्षौमवासस:।

देवतायतनान्याशु सर्वास्ता: प्रत्यपूजयन्।।1.77.13।।

अभिवाद्याभिवाद्यांश्च सर्वा राजसुतास्तदा।

स्वं स्वं गृहमथासाद्य कुबेरभवनोपमम्।।1.77.14।।

गोभिर्धनैश्च धान्यैश्च तर्पयित्वा द्विजोत्तमान्।

रेमिरे मुदिता: सर्वा भर्तृभि: सहिता रह:।।1.77.15।।

कुमाराश्च महात्मानो वीर्येणाप्रतिमा भुवि ।

कृतदारा: कृतास्त्राश्च सधना: ससुहृज्जना:।।1.77.16।।

शुश्रूषमाणाः पितरं वर्तयन्ति नरर्षभाः।

कस्यचित्त्वथ कालस्य राजा दशरथः सुतम्।1.77.17।।

भरतं कैकयीपुत्रम् अब्रवीद्रघुनन्दनः।

अयं केकयराजस्य पुत्रो वसति पुत्रक।।1.77.18।।

त्वां नेतुमागतो वीर युधाजिन्मातुलस्तव।

प्रार्थितस्तेन धर्मज्ञ मिथिलायामहं तथा।।1.77.19।।

ऋषिमध्ये तु तस्य त्वं प्रीतिं कर्तुमिहार्हसि।

श्रुत्वा दशरथस्यैतद्भरतः कैकयीसुतः।।1.77.20।।

अभिवाद्य गुरुं रामं परिष्वज्य च लक्ष्मणम्।

गमनायाभिचक्राम शत्रुघ्नसहितस्तदा।।1.77.21।।

आपृच्छ्य पितरं शूरो रामं चाक्लिष्टकारिणम्।

मातृश्चापि नरश्रेष्ठ श्शत्रुघ्नसहितो ययौ।।1.77.22।।

गते तु भरते रामो लक्ष्मणश्च महाबलः।

पितरं देवसंङ्काशं पूजयामासतुस्तदा।।1.77.23।।

पितुराज्ञां पुरस्कृत्य पौरकार्याणि सर्वशः।

चकार रामो धर्मात्मा प्रियाणि च हितानि च।।1.77.24।।

मातृभ्यो मातृकार्याणि कृत्वा परमयन्त्रितः।

गुरूणां गुरुकार्याणि काले कालेऽन्ववैक्षत।।1.77.25।।

एवं दशरथः प्रीतो ब्राह्मणा नैगमास्तथा।

रामस्य शीलवृत्तेन सर्वे विषयवासिनः।।1.77.26।।

तेषामतियशा लोके राम स्सत्यपराक्रमः।

स्वयम्भूरिव भूतानां बभूव गुणवत्तरः।।1.77.27।।

रामस्तु सीतया सार्धं विजहार बहूनृतून् ।

मनस्वी तद्गतस्तस्याः नित्यं हृदि समर्पितः।।1.77.28।।

प्रिया तु सीता रामस्य दाराः पितृकृता इति।

गुणाद्रूपगुणाच्चापि प्रीतिर्भूयोऽभ्यवर्धत।।1.77.29।।

<u>अयोध्याकाण्डे पञ्चदशः सर्गः (15)</u>

ते तु तां रजनीमुष्य ब्राह्मणा वेदपारगाः।

उपतस्थुरुपस्थानं सह राजपुरोहिताः।।2.15.1।।

अमात्या बलमुख्याश्च मुख्या ये निगमस्य च।

राघवस्याभिषेकार्थे प्रियमाणास्तु संगताः।।2.15.2।।

उदिते विमले सूर्ये पुष्ये चाभ्यागतेऽहनि।

लग्ने कर्कटके प्राप्ते जन्म रामस्य च स्थिते।।2.15.3।।

अभिषेकाय रामस्य द्विजेन्द्रैरुपकल्पितम्।

काञ्चना जलकुम्भाश्च भद्रपीठं स्वलंकृतम्।।2.15,4।।

हृष्टः प्रमुदित स्सूतो जगामाशु विलोकयन्।

स सूतस्तत्र शुश्राव रामाधिकरणाः कथाः।।2.15.30।।

अभिषेचनसंयुक्तास्सर्वलोकस्य हृष्टवत्।

ततो ददर्श रुचिरं कैलासशिखरप्रभम्।।2.15.31।।

रामवेश्म सुमन्त्रस्तु शक्रवेश्मसमप्रभम्।

महाकवाटविहितं वितर्दिशतशोभितम्।।2.15.32।।

काञ्चनप्रतिमैकाग्रं मणिविद्रुमतोरणम्।

शारदाभ्रघनप्रख्यं दीप्तं मेरुगुहोपमम्।।2.15.33।।

मणिभिर्वरमाल्यानां समुहद्भिरलंकृतम्।

मुक्तामणिभिराकीर्णं चन्दनागरूधूपितम्।।2.15.34।।

गन्धान्मनोज्ञान् विसृजद्दार्दुरं शिखरं यथा।

सारसैश्च मयूरैश्च विनदद्भिर्विराजितम्।।2.15.35।।

सुकृतेहामृगाकीर्णं सुकीर्णं भक्तिभिस्तथा।

मनश्चक्षुश्च भूतानामाददत्तिग्मतेजसा।।2.15.36।।

चन्द्रभास्करसङ्काशं कुबेरभवनोपमम्।

महेन्द्रधामप्रतिमं नानापक्षिसमाकुलम्।।2.15.37।।

मेरुशृङ्गसमं सूतो रामवेश्म ददर्श ह।

उपस्थितैःसमाकीर्णं जनैरञ्जलिकारिभिः।।2.15.38।।

उपादाय समाक्रान्तैस्तथा जानपदैर्जनैः।

रामाभिषेकसुमुखैरुन्मुखैस्समलंकृतम्।।2.15.39।।

महामेघसमप्रख्यमुदग्रं सुविभूषितम्।

नानारत्नसमाकीर्णं कुब्जकैरातकावृतम्।।2.15.40।।

अयोध्या

अयोध्याकाण्डे षोडशः सर्गः

तदन्तःपुरद्वारं समतीत्य जनाकुलम्।

प्रविविक्तां ततः कक्ष्यामाससाद पुराणवित्।।2.16.1।।

प्रासकार्मुकबिभ्रद्भिर्युवभिर्मृष्टकुण्डलैः।

अप्रमादिभिरेकाग्रै स्स्वनुरक्तैरधिष्ठिताम्।।2.16.2।।

तत्र काषायिणो वृद्धान् वेत्रपाणीन् स्वलङ्कृतान्।

ददर्श विष्ठितान् द्वारि स्त्र्यध्यक्षान्सुसमाहितान्।।2.16.3।।

पतिसम्मानिता सीता भर्तारमसितेक्षणा।

आद्वारमनुवव्राज मङ्गलान्यभिदध्युषी।।2.16.21।।

राज्यं द्विजातिभिर्जुष्टं राजसूयाभिषेचनम्।

कर्तुमर्हति ते राजा वासवस्येव लोककृत्।।2.16.22।।

दीक्षितं व्रतसम्पन्नं वराजिनधरं शुचिम्।

कुरङ्गश‍ृङ्गपाणिं च पश्यन्ती त्वां भजाम्यहम्।।2.16.23।।

पूर्वां दिशं वज्रधरो दक्षिणां पातु ते यमः।

वरुणः पश्चिमामाशां धनेशस्तूत्तरां दिशम्।।2.16.24।।

अथ सीतामनुज्ञाप्य कृतकौतुकमङ्गलः।

निश्चक्राम सुमन्त्रेण सह रामो निवेशनात्।।2.16.25।।

पर्वतादिव निष्क्रम्य सिंहो गिरिगुहाशयः।

लक्ष्मणं द्वारिसोऽपश्यत्प्रह्वाञ्जलिपुटं स्थितम्।।2.16.26।।

अथ मध्यमकक्ष्यायां समागच्छत्सुहृज्जनैः।

स सर्वानर्थिनो दृष्ट्वा समेत्य प्रतिनन्द्य च।।2.16.27।।

ततः पावकसङ्काशमारुरोह रथोत्तमम्।

वैयाघ्रं पुरुषव्याघ्रो राजतं राजनन्दनः।।2.16.28।।

मेघनादमसम्बाधं मणिहेमविभूषितम्।

मुष्णन्तमिव चक्षूंषि प्रभया सूर्यवर्चसम्।।2.16.29।।

करेणुशिशुकल्पैश्च युक्तं परमवाजिभिः।

हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्र इवाशुगम्।।2.16.30।।

प्रययौ तूर्णमास्थाय राघवो ज्वलितश्रिया।

स पर्जन्य इवाकाशे स्वनवानभिनादयन्।।2.16.31।।

निकेतान्निर्ययौ श्रीमान्महाभ्रादिव चन्द्रमाः।

छत्रचामरपाणिस्तु लक्ष्मणो राघवानुजः।।2.16.32।।

अयोध्याकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः

ते द्विजास्त्रिविधं वृद्धा ज्ञानेन वयसौजसा।

वयः प्रकम्पशिरसो दूरादूचुरिदं वचः।।2.45.13।।

वहन्तो जवना रामं भो भो जात्यास्तुरङ्गमाः।

निवर्तध्वं न गन्तव्यं हिता भवत भर्तरि।।2.45.14।।

कर्णवन्ति हि भूतानि विशेषेण तुरङ्गमाः।

यूयं तस्मान्निवर्तध्वं याचनां प्रतिवेदिताः।।2.45.15।।

धर्मतः स विशुद्धात्मा वीरः शुभदृढव्रतः।

उपवाह्यस्तु वो भर्ता नापवाह्यः पुराद्वनम्।।2.45.16।।

एवमार्तप्रलापांस्तान् वृद्धान् प्रलपतो द्विजान्।

अवेक्ष्य सहसा रामो रथादवततार ह।।2.45.17।।

पद्भ्यामेव जगामाथ ससीत स्सहलक्ष्मणः।

सन्निकृष्टपदन्यासो रामो वनपरायणः।।2.45.18।।

द्विजातींस्तु पदातींस्तान् रामश्चारित्रवत्सलः।

न शशाक घृणाचक्षुः परिमोक्तुं रथेन सः।।2.45.19।।

गच्छन्तमेव तं दृष्ट्वा रामं सम्भ्रान्तचेतसः।

ऊचुः परमसन्तप्ता रामं वाक्यमिदं द्विजाः।।2.45.20।।

ब्राह्मण्यं सर्वमेतत्त्वां ब्रह्मण्यमनुगच्छति।

द्विजस्कन्धाधिरूढास्त्वामग्नयोऽप्यनुयान्त्यमी।।2.45.21।।

वाजपेयसमुत्थानि छत्राण्येतानि पश्य नः।

पृष्ठतोऽनुप्रयातानि मेघानिव जलात्यये।।2.45.22।।

युद्धकाण्डे अष्टाविंशत्यधिकशततमः सर्गः

उवाच च महातेजाः सुग्रीवं राघवानुजः ।

अभिषेकाय रामस्य दूतानाज्ञापय प्रभो ॥ ४८ ॥

सौवर्णान्वानरेन्द्राणां चतुर्णां चतुरो घटान् ।

ददौ क्षिप्रं स सुग्रीवः सर्वरत्नविभूषितान् ॥ ४९ ॥

यथा प्रत्यूषसमये चतुर्णां सागराम्भसाम् ।

पूर्णैर्घटैः प्रतीक्षध्वं तथा कुरुत वानराः ॥ ५० ॥

एवमुक्ता महात्मानो वानरा वारणोपमाः ।

उत्पेतुर्गगनं शीघ्रं गरुडानिलशीघ्रगाः ॥ ५१ ॥

जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानराः । [हनूमांश्च]

ऋषभश्चैव कलशाञ्जलपूर्णानथानयन् ॥ ५२ ॥

नदीशतानां पञ्चानां जलं कुम्भेषु चाहरन् ।

पूर्वात्समुद्रात्कलशं जलपूर्णमथानयत् ॥ ५३ ॥

सुषेणः सत्त्वसम्पन्नः सर्वरत्नविभूषितम् ।

ऋषभो दक्षिणात्तूर्णं समुद्राज्जलमाहरत् ॥ ५४ ॥

रक्तचन्दनशाखाभिः संवृतं काञ्चनं घटम् ।

गवयः पश्चिमात्तोयमाजहार महार्णवात् ॥ ५५ ॥

रत्नकुम्भेन महता शीतं मारुतविक्रमः ।

उत्तराच्च जलं शीघ्रं गरुडानिलविक्रमः ॥ ५६ ॥

आजहार स धर्मात्मा नलः सर्वगुणान्वितः ।

ततस्तैर्वानरश्रेष्ठैरानीतं प्रेक्ष्य तज्जलम् ॥ ५७ ॥

अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नः सचिवैः सह ।

पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ॥ ५८ ॥

ततः स प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ।

रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ॥ ५९ ॥

वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।

कात्यायनः सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ॥ ६० ॥

अभ्यषिञ्चन्नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।

सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ६१ ॥

दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।

भ्रातृभिः सहितः श्रीमान्रामो राज्यमकारयत् ॥ १०६ ॥

धन्यं यशस्यमायुष्यं राज्ञां च विजयावहम् ।

आदिकाव्यमिदं त्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम् ॥ १०७ ॥

यः पठेच्छृणुयाल्लोके नरः पापाद्विमुच्यते ।

पुत्रकामस्तु पुत्रान्वै धनकामो धनानि च ॥ १०८ ॥

लभते मनुजो लोके श्रुत्वा रामाभिषेचनम् ।

महीं विजयते राजा रिपूंश्चाप्यधितिष्ठति ॥ १०९ ॥

राघवेण यथा माता सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।

भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा स्त्रियः ॥ ११० ॥

भविष्यन्ति सदानन्दाः पुत्रपौत्रसमन्विताः ।

श्रुत्वा रामायणमिदं दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ १११ ॥

रामस्य विजयं चैव सर्वमक्लिष्टकर्मणः ।

शृणोति य इदं काव्यमार्षं वाल्मीकिना कृतम् ॥ ११२ ॥

श्रद्दधानो जितक्रोधो दुर्गाण्यतितरत्यसौ ।

समागमं प्रवासान्ते लभते चापि बान्धवैः ॥ ११३ ॥

प्रार्थितांश्च वरान्सर्वान्प्राप्नुयादिह राघवात् ।

श्रवणेन सुराः सर्वे प्रीयन्ते संप्रशृण्वताम् ॥ ११४ ॥

विनायकाश्च शाम्यन्ति गृहे तिष्ठन्ति यस्य वै ।

विजयेत महीं राजा प्रवासी स्वस्तिमान्व्रजेत् ॥ ११५ ॥

स्त्रियो रजस्वलाः श्रुत्वा पुत्रान्सूयुरनुत्तमान् ।

पूजयंश्च पठंश्चेममितिहासं पुरातनम् ॥ ११६ ॥

सर्वपापात्प्रमुच्येत दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।

प्रणम्य शिरसा नित्यं श्रोतव्यं क्षत्रियैर्द्विजात् ॥ ११७ ॥

ऐश्वर्यं पुत्रलाभश्च भविष्यति न संशयः ।

रामायणमिदं कृत्स्नं शृण्वतः पठतः सदा ॥ ११८ ॥

प्रीयते सततं रामः स हि विष्णुः सनातनः ।

आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायणः प्रभुः ।

साक्षाद्रामो रघुश्रेष्ठः शेषो लक्ष्मण उच्यते ॥ ११९ ॥

कुटुम्बवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं स्त्रियश्च मुख्याः सुखमुत्तमं च ।

श्रुत्वा शुभं काव्यमिदं महार्थं प्राप्नोति सर्वां भुवि चार्थसिद्धिम् ॥ १२० ॥

आयुष्यमारोग्यकरं यशस्यं सौभ्रातृकं बुद्धिकरं शुभं च ।

श्रोतव्यमेतन्नियमेन सद्भि-राख्यानमोजस्करमृद्धिकामैः ॥ १२१ ॥

एवमेतत्पुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु वः ।

प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ॥ १२२ ॥

देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति ग्रहणाच्छ्रवणात्तथा ।

रामायणस्य श्रवणात्तुष्यन्ति पितरस्तथा ॥ १२३ ॥

भक्त्या रामस्य ये चेमां संहितामृषिणा कृताम् ।

लेखयन्तीह च नरास्तेषां वासस्त्रिविष्टपे ॥ १२४ ॥

उत्तरकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः

षडधिकशततमः सर्गः

श्रीरामेण परित्यक्तस्य लक्ष्मणस्य सशरीरं स्वर्गे गमनम्

अवाङ्मुखमथो दीनं दृष्ट्वा सोममिवाप्लुतम् ।
राघवं लक्ष्मणो वाक्यं हृष्टो मधुरमब्रवीत् । १
न संतापं महाबाहो मदर्थं कर्तुमर्हसि ।
पूर्वनिर्माणबद्धा हि कालस्य गतिरीदृशी । २
जहि मां सौम्य विस्रब्धं प्रतिज्ञां परिपालय ।
हीनप्रतिज्ञाः काकुत्स्थ प्रयान्ति नरकं नराः । ३
यदि प्रीतिर्महाराज यद्यनुग्राह्यता मयि ।
जहि मां निर्विशङ्कस्त्वं धर्मं वर्धय राघव । ४
लक्ष्मणेन तथोक्तस्तु रामः प्रचलितेन्द्रियः ।
मन्त्रिणः समुपानीय तथैव च पुरोधसम् । ५
अब्रवीच्च तदा वृत्तं तेषां मध्ये स राघवः ।
दुर्वासोऽभिगमं चैव प्रतिज्ञां तापसस्य च । ६
तच्छ्रुत्वा मन्त्रिणः सर्वे सोपाध्यायाः समासत ।
वसिष्ठस्तु महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह । ७
दृष्टमेतन्महाबाहो क्षयं ते रोमहर्षणम् ।
लक्ष्मणेन वियोगश्च तव राम महायशः । ८
त्यजैनं बलवान् कालो मा प्रतिज्ञां वृथा कृथाः ।
प्रतिज्ञायां हि नष्टायां धर्मो हि विलयं व्रजेत् । ९
ततो धर्मे विनष्टे तु त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
सदेवर्षिगणं सर्वं विनश्येत् तु न संशयः । १०
स त्वं पुरुषशार्दूल त्रैलोक्यस्याभिपालनात् ।
लक्ष्मणेन विना चाद्य जगत् स्वस्थं कुरुष्व ह । ११
तेषां तत् समवेतानां वाक्यं धर्मार्थसंहितम् ।
श्रुत्वा परिषदो मध्ये रामो लक्ष्मणमब्रवीत् । १२
विसर्जये त्वां सौमित्रे मा भूद् धर्मविपर्ययः ।
त्यागो वधो वा विहितः साधूनां ह्युभयं समम् । १३
रामेण भाषिते वाक्ये बाष्पव्याकुलितेन्द्रियः ।
लक्ष्मणस्त्वरितं प्रायात् स्वगृहं न विवेश ह । १४
स गत्वा सरयूतीरमुपस्पृश्य कृताञ्जलिः ।
निगृह्य सर्वस्त्रोतांसि निःश्वासं न मुमोच ह । १५
अनिःश्वसन्तं युक्तं तं सशक्राः साप्सरोगणाः ।
देवाः सर्षिगणाः सर्वे पुष्पैरभ्यकिरंस्तदा । १६
अदृश्यं सर्वमनुजैः सशरीरं महाबलम् ।
प्रगृह्य लक्ष्मणं शक्रस्त्रिदिवं संविवेश ह । १७
ततो विष्णोश्चतुर्भागमागतं सुरसत्तमाः ।
हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे पूजयन्ति स्म राघवम् । १८

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उत्तरकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः ॥ १०६ ॥

उत्तरकाण्डे नवाधिकशततमः सर्गः

ऋषयश्च महात्मानः सर्व एव महीसुराः ।
अन्वगच्छन् महात्मानं स्वर्गद्वारमपावृतम् । ९
तं यान्तमनुगच्छन्ति ह्यन्तःपुरचराः स्त्रियः ।
सवृद्धबालदासीकाः सवर्षवरकिंकराः । १०
सान्तःपुरश्च भरतः शत्रुघ्नसहितो ययौ ।
रामं गतिमुपागम्य साग्निहोत्रमनुव्रताः । ११
ते च सर्वे महात्मानः साग्निहोत्राः समागताः ।
सपुत्रदाराः काकुत्स्थमनुजग्मुर्महामतिम् । १२
मन्त्रिणो भृत्यवर्गाश्च सपुत्रपशुबान्धवाः ।
सर्वे सहानुगा राममन्वगच्छन् प्रहृष्टवत् । १३
ततः सर्वाः प्रकृतयो हृष्टपुष्टजनावृताः ।
गच्छन्तमनुगच्छन्ति राघवं गुणरञ्जिताः । १४
ततः सस्त्रीपुमांसस्ते सपक्षिपशुबान्धवाः ।
राघवस्यानुगाः सर्वे हृष्टा विगतकल्मषाः । १५

स्नाताः प्रमुदिताः सर्वे हृष्टपुष्टाश्च वानराः ।
दृढं किलकिलाशब्दैः सर्वं राममनुव्रतम् । १६
न तत्र कश्चिद् दीनो वा व्रीडितो वापि दुःखितः ।
हृष्टं समुदितं सर्वं बभूव परमाद्भुतम् । १७
द्रष्टुकामोऽथ निर्यान्तं रामं जानपदो जनः ।
यः प्राप्तः सोऽपि दृष्ट्वैव स्वर्गायानुगतो जनः । १८
ऋक्षवानररक्षांसि जनाश्च पुरवासिनः ।
आगच्छन् परया भक्त्या पृष्ठतः सुसमाहिताः । १९
यानि भूतानि नगरेऽप्यन्तर्धानगतानि च ।
राघवं तान्यनुययुः स्वर्गाय समुपस्थितम् । २०
यानि पश्यन्ति काकुत्स्थं स्थावराणि चराणि च ।
सर्वाणि रामगमने अनुजग्मुर्हि तान्यपि । २१
नोच्छ्वसत् तदयोध्यायां सुसूक्ष्ममपि दृश्यते ।
तिर्यग्योनिगताश्चैव सर्वे राममनुव्रताः । २२

उत्तरकाण्डे दशाधिकशततमः सर्गः

दशाधिकशततमः सर्गः 110

भ्रातृभिः सहितस्य सदेहस्य श्रीरामस्य स्वीये वै तेजसि प्रवेशस्तेन सहागतानां लोकानां
संतानकाख्यस्य कस्य प्राप्तिः

अध्यर्धयोजनं गत्वा नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम्।
सरयूं पुण्यसलिलां ददर्श रघुनन्दनः। १
तां नदीमाकुलावर्तां सर्वत्रानुसरन् नृपः।
आगतः सप्रजो रामस्तं देशं रघुनन्दनः। २
अथ तस्मिन् मुहूर्ते तु ब्रह्मा लोकपितामहः।
सर्वैः परिवृतो देवैर्ऋषिभिश्च महात्मभिः। ३
आययौ यत्र काकुत्स्थः स्वर्गाय समुपस्थितः।
विमानशतकोटीभिर्दिव्याभिरभिसंवृतः। ४
दिव्यतेजोवृतं व्योम ज्योतिर्भूतमनुत्तमम्।
स्वयंप्रभैः स्वतेजोभिः स्वर्गिभिः पुण्यकर्मभिः। ५
पुण्या वाता ववुश्चैव गन्धवन्तः सुखप्रदाः।
पपात पुष्पवृष्टिश्च देवैर्मुक्ता महौघवत्। ६
तस्मिंस्तूर्यशतैः कीर्णे गन्धर्वाप्सरसंकुले।
सरयूसलिलं रामः पद्भ्यां समुपचक्रमे। ७
ततः पितामहो वाणीं त्वन्तरिक्षादभाषत।
आगच्छ विष्णो भद्रं ते दिष्ट्या प्राप्तोऽसि राघव। ८
भ्रातृभिः सह देवाभैः प्रविशस्व स्विकां तनुम्।
यामिच्छसि महाबाहो तां तनुं प्रविश स्विकाम्। ९
वैष्णवीं तां महातेजो यद्वाऽऽकाशं सनातनम्।

ामहवचः श्रुत्वा विनिश्चित्य महामतिः।
श वैष्णवं तेजः सशरीरः सहानुजः। १२
विष्णुमयं देवं पूजयन्ति स्म देवताः।
्या मरुद्गणाश्चैव सेन्द्राः साग्निपुरोगमाः। १३
च दिव्या ऋषिगणा गन्धर्वाप्सरसश्च याः।
र्णनागयक्षाश्च दैत्यदानवराक्षसाः। १४
ं पुष्टं प्रमुदितं सुसम्पूर्णमनोरथम्।
ुसाधिवति तैर्देवैस्त्रिदिवं गतकल्मषम्। १५
विष्णुर्महातेजाः पितामहमुवाच ह।
ं लोकं जनौघानां दातुमर्हसि सुव्रत। १६
हि सर्वे स्नेहान्मामनुयाता यशस्विनः।
ा हि भजितव्याश्च त्यक्तात्मानश्च मत्कृते। १७
ुत्वा विष्णुवचनं ब्रह्मा लोकगुरुः प्रभुः।
कान् संतानकान् नाम यास्यन्तीमे समागताः। १८
तिर्यग्गतं किंचित् त्वामेवमनुचिन्तयत्।
गांस्त्यक्ष्यति भक्त्या तत् संतानेषु निवत्स्यति। १९
र्ब्रह्मगुणैर्युक्ते ब्रह्मलोकादनन्तरे।
नराश्च स्विकां योनिमृक्षाश्चैव तथा ययुः। २०
यो विनिःसृताः सर्वे सुरेभ्यः सुरसम्भवाः।
प्रविविशे चैव सुग्रीवः सूर्यमण्डलम्। २१
यतां सर्वदेवानां स्वान् पितॄन् प्रतिपेदिरे।
ा ब्रुवति देवेशे गोप्रतारमुपागताः। २२

भेजिरे सरयूं सर्वे हर्षपूर्णाश्रुविक्लवाः।
अवगाह्याप्सु यो यो वै प्राणांस्त्यक्त्वा प्रहृष्टवत्। २३
मानुषं देहमुत्सृज्य विमानं सोऽध्यरोहत।
तिर्यग्योनिगतानां च शतानि सरयूजलम्। २४
सम्प्राप्य त्रिदिवं जग्मुः प्रभासुरवपूंषि तु।
दिव्या दिव्येन वपुषा देवा दीप्ता इवाभवन्। २५

तेऽपि स्वर्गं प्रविविशुर्देहान् निक्षिप्य चाम्भसि। २७
ततः समागतान् सर्वान् स्थाप्य लोकगुरुर्दिवि।
हृष्टैः प्रमुदितैर्देवैर्जगाम त्रिदिवं महत्। २८

अयोध्या - वाल्मीकि भवन्
बालकाण्डे चतुर्थ: सर्ग:

प्राप्तराज्यस्य रामस्य वाल्मीकिर्भगवानृषि:।

चकार चरितं कृत्स्नं विचित्रपदमात्मवान्।।1.4.1।।

चतुर्विंशत्सहस्राणि श्लोकानामुक्तवानृषि:।

तथा सर्गशतान्पञ्च षट्काण्डानि तथोत्तरम् ।।1.4.2।।

कृत्वापि तन्महाप्राज्ञस्सभविष्यं सहोत्तरम्।

चिन्तयामास कोन्वेतत्प्रयुञ्जीयादिति प्रभु:।।1.4.3।।

तस्य चिन्तयमानस्य महर्षेर्भावितात्मन:।

अगृह्णीतां तत: पादौ मुनिवेषौ कुशीलवौ ।।1.4.4।।

कुशीलवौ तु धर्मज्ञौ राजपुत्रौ यशस्विनौ।

भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ ददर्शाश्रमवासिनौ ।।1.4.5।।

स तु मेधाविनौ दृष्ट्वा वेदेषु परिनिष्ठितौ।

वेदोपबृंहणार्थाय तावग्राहयत प्रभु:।।1.4.6।।

काव्यं रामायणं कृत्स्नं सीतायाश्चरितं महत्।

पौलस्त्यवधमित्येव चकार चरितव्रत:।।1.4.7।।

पाठ्ये गेये च मधुरं प्रमाणैस्त्रिभिरन्वितम्।

जातिभिस्सप्तभिर्बद्धं तन्त्रीलयसमन्वितम्।।1.4.8।।

रसैश्शृङ्गारकारुण्यहास्यवीरभयानकैः।

रौद्रादिभिश्च संयुक्तं काव्यमेतदगायताम्।।1.4.9।।

तौ तु गान्धर्वतत्त्वज्ञौ मूर्छनास्थानकोविदौ।

भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ गन्धर्वाविव रूपिणौ।।1.4.10।।

रूपलक्षणसम्पन्नौ मधुरस्वरभाषिणौ।

बिम्बादिवोद्धृतौ बिम्बौ रामदेहात्तथाऽपरौ।।1.4.11।।

तौ राजपुत्रौ कार्त्स्न्येन धर्म्यमाख्यानमुत्तमम्।

वाचोविधेयं तत्सर्वं कृत्वा काव्यमनिन्दितौ।।1.4.12।।

प्रशस्यमानौ सर्वत्र कदाचित्तत्र गायकौ ।

रथ्यासु राजमार्गेषु ददर्श भरताग्रजः।।1.4.28।।

स्ववेश्म चानीय तदा भ्रातरौ स कुशीलवौ।

पूजयामास पूजार्हौ रामश्शत्रुनिबर्हणः।।1.4.29।।

आसीनः काञ्चने दिव्ये स च सिंहासने प्रभुः।

उपोपविष्टस्सचिवैर्भ्रातृभिश्च परन्तपः।।1.4.30।।

दृष्ट्वा तु रूपसम्पन्नौ तावुभौ नियतस्तथा।

उवाच लक्ष्मणं रामश्शत्रुघ्नं भरतं तदा।।1.4.31।।

श्रूयतामिदमाख्यानमनयोर्देववर्चसोः।

विचित्रार्थपदं सम्यग्गायकौ तावचोदयत्।।1.4.32।।

तौ चापि मधुरं रक्तं स्वञ्चितायतनिस्वनम् ।

तन्त्रीलयवदत्यर्थं विश्रुतार्थमगायताम् ।।1.4.33।।

ह्लादयत्सर्वगात्राणि मनांसि हृदयानि च।

श्रोत्राश्रयसुखं गेयं तद्बभौ जनसंसदि।।1.4.34।।

इमौ मुनी पार्थिवलक्षणान्वितौ

कुशीलवौ चैव महातपस्विनौ।

ममापि तद्भूतिकरं प्रवक्ष्यते

महानुभावं चरितं निबोधत।।1.4.35।।

ततस्तु तौ रामवच:प्रचोदितावगायतां मार्गविधानसम्पदा।

स चापि राम: परिषद्गतः शनैर्बुभूषयासक्तमना बभूव।।1.4.36।।

अयोध्या – नन्दिग्रामम्

अयोध्याकाण्डे पञ्चदशाधिकशततमः सर्गः

रथस्थः स तु धर्मात्मा भरतो भ्रातृवत्सलः।

नन्दिग्रामं ययौ तूर्णं शिरस्यादाय पादुके।।2.115.12।।

ततस्तु भरतः क्षिप्रं नन्दिग्रामं प्रविश्य सः।

अवतीर्य रथात्तूर्णं गुरूनिदमुवाच ह।।2.115.13।।

एतद्राज्यं मम भ्रात्रा दत्तं सन्न्यासवत्स्वयम्।

योगक्षेमवहे चेमे पादुके हेमभूषिते।।2.115.14।।

भरत श्शिरसा कृत्वा सन्न्यासं पादुके ततः।

अब्रवीद्दुःखसंतप्त स्सर्वं प्रकृतिमण्डलम्।।2.115.15।।

छत्रं धारयत क्षिप्रमार्यपादाविमौ मतौ।

आभ्यां राज्ये स्थितो धर्मः पादुकाभ्यां गुरोर्मम।।2.115.16।।

भ्रात्रा हि मयि संन्यासो निक्षिप्त स्सौहृदादयम्।

तमिमं पालयिष्यामि राघवागमनं प्रति।।2.115.17।।

क्षिप्रं संयोजयित्वातु राघवस्य पुनस्स्वयम्।

चरणौ तौ तु रामस्य द्रक्ष्यामि सहपादुकौ।।2.115.18।।

ततो निक्षिप्तभारोऽहं राघवेण समागतः।

निवेद्य गुरवे राज्यं भजिष्ये गुरुवृत्तिताम्।।2.115.19।।

राघवाय च सन्यासं दत्त्वेमे वरपादुके।
राज्यं चेदमयोध्यां च धूतपापो भवामि च।।2.115.20।।
अभिषिक्ते तु काकुत्स्थे प्रहृष्टमुदिते जने।
प्रीतिर्मम यशश्चैव भवेद्राज्याच्चतुर्गुणम्।।2.115.21।।
एवं तु विलपन्दीनो भरत स्समहायशाः।
नन्दिग्रामेऽकरोद्राज्यं दुःखितो मन्त्रिभिस्सह।।2.115.22।।
स वल्कलजटाधारी मुनिवेषधरः प्रभुः।
नन्दिग्रामेऽवसद्वीर स्ससैन्यो भरतस्तदा।।2.115.23।।
रामागमनमाकाङ्क्षन्भरतो भ्रातृवत्सलः।
भ्रातुर्वचनकारी च प्रतिज्ञापारगस्तथा।।2.115.24।।
पादुके त्वभिषिच्याथ नन्दिग्रामेऽवसत्तदा।
स वालव्यजनं छत्रं धारयामास स स्वयं।
भरत श्शासनं सर्वं पादुकाभ्यां निवेदयन्।।2.115.25।।
ततस्तु भरत श्श्रीमानभिषिच्याऽऽर्यपादुके।
तदधीनस्तदा राज्यं कारयामास सर्वदा।।2.115.26।।
तदा हि यत्कार्यमुपैति किञ्चिदुपायनं चोपहृतं महार्हम्।
स पादुकाभ्यां प्रथमं निवेद्य चकार पश्चाद्भरतो यथावत्।।2.115.27।।

युद्धकाण्डे सप्तविंशत्युत्तरशततमः सर्गः

श्रुत्वा तु परमानंदं भरतः सत्यविक्रमः ।

हृष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १ ॥

दैवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।

सुगंधमाल्यैर्वादित्रैरर्चंतु शुचयो नराः ॥ २ ॥

सूताः स्तुतिपुराणज्ञाः सर्वे वैतालिकास्तथा ।

सर्वे वादित्रकुशला गणकाश्चापि संघशः ॥ ३ ॥

अभिनिर्यांतु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम् ।

भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा ॥ ४ ॥

विष्टीरनेकसाहस्राश्चोदयामास वीर्यवान् ।

समीकुरुत निम्नानि विषमाणि समानि च ॥ ५ ॥

रावणं बान्धवैः सार्धं हत्वा लब्धं महात्मना ।

तरुणादित्यसङ्काशं विमानं रामवाहनम् ॥ ३० ॥

धनदस्य प्रसादेन दिव्यमेतन्मनोजवम् ।

एतस्मिन्भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या सह राघवौ ॥ ३१ ॥

सुग्रीवश्च महातेजा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।

ततो हर्षसमुद्भूतो निस्वनो दिवमस्पृशत् ॥ ३२ ॥

स्त्रीबालयुववृद्धानां रामोऽयमिति कीर्तिते ।

रथकुंजरवाजिभ्यस्तेऽवतीर्य महीं गताः ॥ ३३ ॥

ददृशुस्तं विमानस्थं नराः सोममिवांबरे ।

प्राञ्जलिर्भरतो भूत्वा प्रहृष्टो राघवोन्मुखः ॥ ३४ ॥

स्वागतेन यथार्थेन ततो राममपूजयत् ।

मनसा ब्रह्मणा सृष्टे विमाने भरताग्रजः ॥ ३५ ॥

रराज पृथुदीर्घाक्षो वज्रपाणिरिवापरः ।

ततो विमानाग्रगतं भरतो भ्रातरं तदा ॥ ३६ ॥

ववन्दे प्रयतो रामं मेरुस्थमिव भास्करम् ।

ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ३७ ॥

हंसयुक्तं महावेगं निष्पपात महीतले ।

आरोपितो विमानं तद्भरतः सत्यविक्रमः ॥ ३८ ॥

राममासाद्य मुदितः पुनरेवाभ्यवादयत् ।

तं समुत्थाप्य काकुत्स्थश्चिरस्याक्षिपथं गतम् ॥ ३९ ॥

अङ्के भरतमारोप्य मुदितः परिषस्वजे ।

ततो लक्ष्मणमासाद्य वैदेहीं चाभ्यवादयत् ॥ ४० ॥

एतत्ते रक्षितं राजन्राज्यं निर्यातितं मया ।

अद्य जन्म कृतार्थं मे संवृत्तश्च मनोरथः ॥ ५४ ॥

यस्त्वां पश्यामि राजानमयोध्यां पुनरागतम् ।

अवेक्षतां भवान्कोशं कोष्ठागारं पुरं बलम् ॥ ५५ ॥

भवतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया ।

तथा ब्रुवाणं भरतं दृष्ट्वा तं भ्रातृवत्सलम् ॥ ५६ ॥

मुमुचुर्वानरा बाष्पं राक्षसश्च विभीषणः ।

ततः प्रहर्षाद्भरतमंकमारोप्य राघवः ॥ ५७ ॥

ययौ तेन विमानेन ससैन्यो भरताश्रमम् ।

भरताश्रममासाद्य ससैन्यो राघवस्तदा ॥ ५८ ॥

अवतीर्य विमानाग्रादवतस्थे महीतले ।

अब्रवीच्च तदा रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ५९ ॥

वह वैश्रवणं देवमनुजानामि गम्यताम् ।

ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ।

उत्तरां दिशमागम्य जगाम धनदालयम् ॥ ६० ॥

कामाश्रमः
बालकाण्डम् त्रयोविंशः सर्गः

प्रभातायां तु शर्वर्यां विश्वामित्रो महामुनिः।

अभ्यभाषत काकुत्स्थौ शयानौ पर्णसंस्तरे।।1.23.1।।

कौसल्या सुप्रजा राम पूर्वा सन्ध्या प्रवर्तते।

उत्तिष्ठ नरशार्दूल कर्तव्यं दैवमाह्निकम्।।1.23.2।।

तस्यर्षेः परमोदारं वचश्श्रुत्वा नृपात्मजौ ।

स्नात्वा कृतोदकौ वीरौ जेपतुः परमं जपम्।।1.23.3।।

कृताह्निकौ महावीर्यौ विश्वामित्रं तपोधनम्।

अभिवाद्याभिसंहृष्टौ गमनायाभितस्थतुः।।1.23.4।।

तौ प्रयातौ महावीर्यौ दिव्यां त्रिपथगां नदीम्।

ददृशाते ततस्तत्र सरय्वास्सङ्गमे शुभे।।1.23.5।।

तत्राश्रमपदं पुण्यमृषीणामग्र्यतेजसाम् ।

बहुवर्षसहस्राणि तप्यतां परमं तपः।।1.23.6।।

तं दृष्ट्वा परमप्रीतौ राघवौ पुण्यमाश्रमम्।

ऊचतुस्तं महात्मानं विश्वामित्रमिदं वचः।।1.23.7।।

कस्यायमाश्रमः पुण्यः कोन्वस्मिन्वसते पुमान्।

भगवन् श्रोतुमिच्छावः परं कौतूहलं हि नौ।।1.23.8।।

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मुनिपुङ्गवः।

अब्रवीच्छ्रूयतां राम यस्यायं पूर्व आश्रमः।।1.23.9 ।।

कन्दर्पो मूर्तिमानासीत्काम इत्युच्यते बुधैः।

तपस्यन्तमिह स्थाणुं नियमेन समाहितम्।।1.23.10।।

कृतोद्वाहं तु देवेशं गच्छन्तं समरुद्गणम्।

धर्षयामास दुर्मेधा हुङ्कृतश्च महात्मना।।1.23.11।।

अवदग्धस्य रौद्रेण चक्षुषा रघुनन्दन।

व्यशीर्यन्त शरीरात्स्वात्सर्वगात्राणि दुर्मतेः।।1.23.12।।

तस्य गात्रं हतं तत्र निर्दग्धस्य महात्मना।

अशरीरः कृतः कामः क्रोधाद्देवेश्वरेण हि।।1.23.13।।

अनङ्ग इति विख्यातस्तदाप्रभृति राघव।

स चाङ्गविषयश्श्रीमान्यत्राङ्गं प्रमुमोच ह।।1.23.14।।

तस्यायमाश्रमः पुण्यस्तस्येमे मुनयः पुरा।

शिष्या धर्मपरा नित्यं तेषां पापं न विद्यते।।1.23.15।।

इहाद्य रजनीं राम वसेम शुभदर्शन।

पुण्ययोस्सरितोर्मध्ये श्वस्तरिष्यामहे वयम्।।1.23.16।।

अभिगच्छामहे सर्वे शुचयः पुण्यमाश्रमम्।

स्नाताश्च कृतजप्याश्च हुतहव्या नरोत्तम।।1.23.17।।

तेषां संवदतां तत्र तपोदीर्घेण चक्षुषा।

विज्ञाय परमप्रीता मुनयो हर्षमागमन्।।1.23.18।।

अर्घ्यं पाद्यं तथाऽतिथ्यं निवेद्य कुशिकात्मजे।

रामलक्ष्मणयो: पश्चादकुर्वन्नतिथिक्रियाम्।।1.23.19।।

सत्कारं समनुप्राप्य कथाभिरभिरञ्जयन्।

यथार्हमजपन् सन्ध्यामृषयस्ते समाहिता:।।1.23.20।।

तत्र वासिभिरानीता मुनिभिस्सुव्रतै: सह।

न्यवसन् सुसुखं तत्र कामाश्रमपदे तदा।।1.23.21।।

कथाभिरभिरामाभिरभिरामौ नृपात्मजौ।

रमयामास धर्मात्मा कौशिको मुनिपुङ्गव:।।1.23.22।।

ताटकावनम्

बालकाण्डे षड्विंश: सर्ग:

मुनेर्वचनमक्लीबं श्रुत्वा नरवरात्मजः।

राघवः प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रत्युवाच दृढव्रतः।।1.26.1।।

पितुर्वचननिर्देशात्पितुर्वचनगौरवात्।

वचनं कौशिकस्येति कर्तव्यमविशङ्कया।।1.26.2।।

अनुशिष्टोऽस्म्ययोध्यायां गुरुमध्ये महात्मना।

पित्रा दशरथेनाहं नावज्ञेयं हि तद्वचः।।1.26.3।।

सोऽहं पितुर्वचश्श्रुत्वा शासनाद्ब्रह्मवादिनः।

करिष्यामि न सन्देहस्ताटकावधमुत्तमम्।।1.26.4।।

गोब्राह्मणहितार्थाय देशस्यास्य सुखाय च।

तव चैवाप्रमेयस्य वचनं कर्तुमुद्यतः।।1.26.5।।

एवमुक्त्वा धनुर्मध्ये बध्वा मुष्टिमरिन्दमः।

ज्याशब्दमकरोत्तीव्रं दिशश्शब्देन नादयन्।।1.26.6।।

ततो मायां समास्थाय शिलावर्षेण राघवौ।

अवाकिरत्सुमहता ततश्चुक्रोध राघवः।।1.26.16।।

शिलावर्षं महत्तस्याश्शरवर्षेण राघवः।

प्रतिहत्योपधावन्त्याः करौ चिच्छेद पत्रिभिः ।।1.26.17।।

ततश्छिन्नभुजां श्रान्तामभ्याशे परिगर्जतीम्।

सौमित्रिरकरोत्क्रोधाच्छूतकर्णाग्रनासिकाम्।।1.26.18।।

कामरूपधरा सद्यः कृत्वा रूपाण्यनेकशः ।

अन्तर्धानं गता यक्षी मोहयन्तीव मायया ।।1.26.19।।

अश्मवर्षं विमुञ्चन्ती भैरवं विचचार ह ।

ततस्तावश्मवर्षेण कीर्यमाणौ समन्ततः।।1.26.20।।

दृष्ट्वा गाधिसुतश्श्रीमानिदं वचनमब्रवीत्।

अलं ते घृणया राम पापैषा दुष्टचारिणी।।1.26.21।।

यज्ञविघ्नकरी यक्षी पुरावर्धति मायया।

वध्यतां तावदेवैषा पुरा सन्ध्या प्रवर्तते।।1.26.22।।

रक्षांसि सन्ध्याकालेषु दुर्धर्षाणि भवन्ति वै।

इत्युक्तस्तु तदा यक्षी अश्मवृष्ट्याभिवर्षतीम्।।1.26.23।।

दर्शयन् शब्दवेधित्वं तां रुरोध स सायकैः।

सा रुद्धा शरजालेन मायाबलसमन्विता।।1.26.24।।

अभिदुद्राव काकुत्स्थं लक्ष्मणं च विनेदुषी।

तामापतन्तीं वेगेन विक्रान्तामशनीमिव।।1.26.25।।

शरेणोरसि विव्याथ सा पपात ममार च।

तां हतां भीमसङ्काशां दृष्ट्वा सुरपतिस्तदा।।1.26.26।।

साधु साध्विति काकुत्स्थं सुराश्च समपूजयन्।

उवाच परमप्रीत स्सहस्राक्षः पुरन्दरः।।1.26.27।।

सिद्धाश्रमम्
बालकाण्डे एकोनत्रिंश: सर्ग:

अथ तस्याप्रमेयस्य तद्वनं परिपृच्छत:।

विश्वामित्रो महातेजा व्याख्यातुमुपचक्रमे।।1.29.1।।

इह राम महाबाहो विष्णुर्देववर: प्रभु:।

वर्षाणि सुबहूनीह तथा युगशतानि च।।1.29.2।।

तपश्चरणयोगार्थमुवास सुमहातपा:।

एष पूर्वाश्रमो राम वामनस्य महात्मन:।।1.29.3।।

सिद्धाश्रम इति ख्यातस्सिद्धो ह्यत्र महातपा:।

एतस्मिन्नेव काले तु राजा वैरोचनिर्बलि:।।1.29.4।।

निर्जित्य दैवतगणान् सेन्द्रांश्च समरुद्गणान्।

कारयामास तद्राज्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुत:।।1.29.5।।

बलेस्तु यजमानस्य देवास्साग्निपुरोगमा:।

समागम्य स्वयं चैव विष्णुमूचुरिहाश्रमे।।1.29.6।।

बलिर्वैरोचनिर्विष्णो यजते यज्ञमुत्तमम्।

असमाप्ते क्रतौ तस्मिन् स्वकार्यमभिपद्यताम्।।1.29.7।।

ये चैनमभिवर्तन्ते याचितार इतस्तत:।

यच्च यत्र यथावच्च सर्वं तेभ्य: प्रयच्छति।।1.29.8।।

स त्वं सुरहितार्थाय मायायोगमुपागतः।

वामनत्वं गतो विष्णो कुरु कल्याणमुत्तमम्।।1.29.9।।

एतस्मिन्नन्तरे राम कश्यपोऽग्निसमप्रभः।

अदित्या सहितो राम दीप्यमान इवौजसा।।1.29.10।।

देवीसहायो भगवान् दिव्यं वर्षसहस्रकम् ।

व्रतं समाप्य वरदं तुष्टाव मधुसूदनम्।।1.29.11।।

तपोमयं तपोराशिं तपोमूर्तिं तपात्मकम्।

तपसा त्वां सुतप्तेन पश्यामि पुरुषोत्तमम्।।1.29.12।।

शरीरे तव पश्यामि जगत्सर्वमिदं प्रभो।

त्वमनादिरनिर्देश्यस्त्वामहं शरणं गतः।।1.29.13।।

तमुवाच हरिः प्रीतः कश्यपं धूतकल्मषम्।

वरं वरय भद्रं ते वरार्होऽसि मतो मम ।।1.29.14।।

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य मारीचः कश्यपोऽब्रवीत्।

अदित्या देवतानां च मम चैवानुयाचतः।।1.29.15।।

वरं वरद सुप्रीतो दातुमर्हसि सुव्रत।

पुत्रत्वं गच्छ भगवन्नदित्या मम चानघ।।1.29.16।।

भ्राता भव यवीयांस्त्वं शक्रस्यासुरसूदन ।

शोकार्तानां तु देवानां साहाय्यं कर्तुमर्हसि।।1.29.17।।

अयं सिद्धाश्रमो नाम प्रसादा त्ते भविष्यति।

सिद्धे कर्मणि देवेश उत्तिष्ठ भगवन्नितः।।1.29.18।।

अथ विष्णुर्महातेजा अदित्यां समजायत।

वामनं रूपमास्थाय वैरोचनिमुपागमत्।।1.29.19।।

त्रीन् क्रमानथ भिक्षित्वा प्रतिगृह्य च मानदः।

आक्रम्य लोकान् लोकात्मा सर्वभूतहिते रतः।।1.29.20।।

महेन्द्राय पुनः प्रादान्नियम्य बलिमोजसा।

त्रैलोक्यं स महातेजाश्चक्रे शक्रवशं पुनः।।1.29.21।।

तेनैष पूर्वमाक्रान्त आश्रमश्श्रमनाशनः।

मयापि भक्तय तस्यैष वामनस्योपभुज्यते।।1.29.22।।

एतमाश्रममायान्ति राक्षसा विघ्नकारिणः।

अत्रैव पुरुषव्याघ्र हन्तव्या दुष्टचारिणः।।1.29.23।।

अद्य गच्छामहे राम सिद्धाश्रममनुत्तमम्।

तदाश्रमपदं तात तवाप्येतद्यथा मम।।1.29.24।।

प्रविशन्नाश्रमपदं व्यरोचत महामुनिः।

शशीव गतनीहारः पुनर्वसुसमन्वितः।।1.29.25।।

तं दृष्ट्वा मुनयस्सर्वे सिद्धाश्रमनिवासिनः।

उत्पत्त्योत्पत्त्य सहसा विश्वामित्रमपूजयन्।।1.29.26।।

यथार्हं चक्रिरे पूजां विश्वामित्राय धीमते।

तथैव राजपुत्राभ्यामकुर्वन्नतिथिक्रियाम्।।1.29.27।।

मुहूर्तमथ विश्रान्तौ राजपुत्रावरिन्दमौ।

प्राञ्जली मुनिशार्दूलमूचतू रघुनन्दनौ।।1.29.28।।

अद्यैव दीक्षां प्रविश भद्रं ते मुनिपुङ्गव।

सिद्धाश्रमोऽयं सिद्धस्स्यात् सत्यमस्तु वचस्तव।।1.29.29।।

एवमुक्तो महातेजा विश्वामित्रो महान् ऋषिः ।

प्रविवेश तदा दीक्षां नियतो नियतेन्द्रियः।।1.29.30।।

कुमारावपि तां रात्रिमुषित्वा सुसमाहितौ।

प्रभातकाले चोत्थाय पूर्वां सन्ध्यामुपास्य च।।1.29.31।।

स्पृष्टोदकौ शुची जप्यं समाप्य नियमेन च ।

हुताग्निहोत्रमासीनं विश्वामित्रमवन्दताम् ।।1.29.32।।

बालकाण्डे त्रिंशः सर्गः

विचेतनं विघूर्णन्तं शीतेषु बलताडितम्।

निरस्तं दृश्य मारीचं रामो लक्ष्मणमब्रवीत्।।1.30.18।।

पश्य लक्ष्मण शीतेषुं मानवं धर्मसंहितम्।

मोहयित्वा नयत्येनं न च प्राणैर्व्ययुज्यत।।1.30.19।।

इमानपि वधिष्यामि निर्घृणान् दुष्टचारिण:।

राक्षसान् पापकर्मस्थान् यज्ञघ्नान् रुधिराशनान्।।1.30.20।।

सङ्गृह्यास्त्रं ततो रामो दिव्यमाग्नेयमद्भुतम्।

सुबाहूरसि चिक्षेप सविद्ध: प्रापतद्भुवि।।1.30.21।।

शेषान् वायव्यमादाय निजघान महायशा:।

राघव: परमोदारो मुनीनां मुदमावहन्।।1.30.22।।

स हत्वा राक्षसान् सर्वान् यज्ञघ्नान् रघुनन्दन:।

ऋषिभि: पूजितस्तत्र यथेन्द्रो विजये पुरा।।1.30.23।।

अथ यज्ञे समाप्ते तु विश्वामित्रो महामुनि:।

निरीतिका दिशो दृष्ट्वा काकुत्स्थमिदमब्रवीत्।।1.30.24।।

कृतार्थोऽस्मि महाबाहो कृतं गुरुवचस्त्वया।

सिद्धाश्रममिदं सत्यं कृतं राम महायश:।।1.30.25।।

बालकाण्डे एकत्रिंश: सर्ग:

अथ तां रजनीं तत्र कृतार्थौ रामलक्ष्मणौ।

ऊषतुर्मुदितौ वीरौ प्रहृष्टेनान्तरात्मना।।1.31.1।।

प्रभातायां तु शर्वर्यां कृतपौर्वाह्णिकक्रियौ।

विश्वामित्रमृषींश्चान्यान् सहितावभिजग्मतु:।।1.31.2।।

अभिवाद्य मुनिश्रेष्ठं ज्वलन्तमिव पावकम्।

ऊचतुर्मधुरोदारं वाक्यं मधुरभाषिणौ।।1.31.3।।

इमौ स्म मुनिशार्दूल किङ्करौ समुपस्थितौ।

आज्ञापय यथेष्टं वै शासनं करवाव किम्।।1.31.4।।

एवमुक्ता स्ततस्ताभ्यां सर्व एव महर्षयः।

विश्वामित्रं पुरस्कृत्य रामं वचनमब्रुवन्।।1.31.5।।

मैथिलस्य नरश्रेष्ठ जनकस्य भविष्यति।

यज्ञः परमधर्मिष्ठस्तस्य यास्यामहे वयम्।।1.31.6।।

त्वं चैव नरशार्दूल सहास्माभिर्गमिष्यसि।

अद्भुतं धनुरत्नं च तत्र तद्रष्टुमर्हसि।।1.31.7।।

तद्धि पूर्वं नरश्रेष्ठ दत्तं सदसि दैवतैः।

अप्रमेयबलं घोरं मखे परमभास्वरम्।।1.31.8।।

नास्य देवा न गन्धर्वा नासुरा न च राक्षसाः।

कर्तुमारोपणं शक्ता न कथञ्चन मानुषाः।।1.31.9।।

धनुषस्तस्य वीर्यं तु जिज्ञासन्तो महीक्षितः।

न शेकुरारोपयितुं राजपुत्रा महाबलाः।।1.31.10।।

तद्धनुर्नरशार्दूल मैथिलस्य महात्मनः।

तत्र द्रक्ष्यसि काकुत्स्थ यज्ञं चाद्भुतदर्शनम्।।1.31.11।।

तद्धि यज्ञफलं तेन मैथिलेनोत्तमं धनुः।

याचितं नरशार्दूल सुनाभं सर्वदैवतैः।।1.31.12।।

आयागभूतं नृपतेस्तस्य वेश्मनि राघव।

अर्चितं विविधैर्गन्धैर्धूपैश्चागरुगन्धिभिः।।1.31.13।।

एवमुक्त्वा मुनिवरः प्रस्थानमकरोत्तदा।

सर्षिसङ्घ स्सकाकुत्स्थः आमन्त्र्य वनदेवताः।।1.31.14।।

स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि सिद्धस्सिद्धाश्रमादहम्।

उत्तरे जाह्नवीतीरे हिमवन्तं शिलोच्चयम्।।1.31.15।।

प्रदक्षिणं ततः कृत्वा सिद्धाश्रममनुत्तमम्। उत्तरां दिशमुद्दिश्य

प्रस्थातुमुपचक्रमे।।1.31.16।।

गौतमाश्रम:
बालकाण्डे चतुर्विंश: सर्ग:

तत: प्रभाते विमले कृताह्निकमरिन्दमौ।

विश्वामित्रं पुरस्कृत्य नद्यास्तीरमुपागतौ।।1.24.1।।

ते च सर्वे महात्मानो मुनयस्संश्रितव्रता:।

उपस्थाप्य शुभां नावं विश्वामित्रमथाब्रुवन्।।1.24.2।।

आरोहतु भवान्नावं राजपुत्रपुरस्कृत:।

अरिष्टं गच्छ पन्थानं मा भूत्कालविपर्यय:।।1.24.3।।

विश्वामित्रस्तथेत्युक्त्वा तानृषीनभिपूज्य च।

ततार सहितस्ताभ्यां सरितं सागरङ्गमाम्।।1.24.4।।

ततश्शुश्राव वै शब्दमतिसंरम्भवर्धितम्।

मध्यमागम्य तोयस्य सह राम:कनीयसा।।1.24.5।।

अथ रामस्सरिन्मध्ये पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम्।

वारिणो भिद्यमानस्य किमयं तुमुलो ध्वनि:।।1.24.6।।

राघवस्य वचश्श्रुत्वा कौतूहलसमन्वित:।

कथयामास धर्मात्मा तस्य शब्दस्य निश्चयम्।।1.24.7।।

कैलासपर्वते राम मनसा निर्मितं सर:।

ब्रह्मणा नरशार्दूल तेनेदं मानसं सर:।।1.24.8।।

तस्मात्सुस्राव सरसस्सायोध्यामुपगूहते ।

सर प्रवृत्ता सरयू: पुण्या ब्रह्मसरश्च्युता।।1.24.9।।

तस्यायमतुलश्शब्दो जाह्नवीमभिवर्तते।

वारिसङ्क्षोभजो राम प्रणामं नियत:कुरु।।1.24.10।।

ताभ्यां तु तावुभौ कृत्वा प्रणाममतिधार्मिकौ।

तीरं दक्षिणमासाद्य जग्मतुर्लघुविक्रमौ।।1.24.11।।

स वनं घोरसङ्काशं दृष्ट्वा नृपवरात्मजः।

अविप्रहतमैक्ष्वाक: पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम्।।1.24.12।।

बालकाण्डे द्विचत्वारिंश: सर्ग:

कथं गङ्गावतरणं कथं तेषां जलक्रिया।

तारयेयं कथं चैतानिति चिन्तापरोऽभवत्।।1.42.6।।

तस्य चिन्तयतो नित्यं धर्मेण विदितात्मन:।

पुत्रो भगीरथो नाम जज्ञे परमधार्मिक:।।1.42.7।।

दिलीपस्तु महातेजा यज्ञैर्बहुभिरिष्टवान्।

त्रिंशद्वर्षसहस्राणि राजा राज्यमकारयत्।।1.42.8।।

अगत्वा निश्चयं राजा तेषामुद्धरणं प्रति ।

व्याधिना नरशार्दूल कालधर्ममुपेयिवान्।।1.42.9।।

इन्द्रलोकं गतो राजा स्वार्जितेनैव कर्मणा।

राज्ये भगीरथं पुत्रमभिषिच्य नरर्षभः।।1.42.10।।

भगीरथस्तु राजर्षिर्धार्मिको रघुनन्दन।

अनपत्यो महातेजाः प्रजाकामस्स चाप्रजः।।1.42.11।।

मन्त्रिष्वाधाय तद्राज्यं गङ्गावतरणे रतः।

स तपो दीर्घमातिष्ठद्गोकर्णे रघुनन्दन।।1.42.12।।

ऊर्ध्वबाहुः पञ्चतपा मासाहारो जितेन्द्रियः।

तस्य वर्षसहस्राणि घोरे तपसि तिष्ठतः।।1.42.13।।

अतीतानि महाबाहो तस्य राज्ञो महात्मनः।

सुप्रीतो भगवान् ब्रह्मा प्रजानां पतिरीश्वरः।।1.42.14।।

ततस्सुरगणैस्सार्धमुपागम्य पितामहः।

भगीरथं महात्मानं तप्यमानमथाब्रवीत्।।1.42.15।।

भगीरथ महाभाग प्रीतस्तेऽहं जनेश्वर।

तपसा च सुतप्तेन वरं वरय सुव्रत।।1.42.16।।

तमुवाच महातेजाः सर्वलोकपितामहम्।

भगीरथो महाभागः कृताञ्जलिरुपस्थितः।।1.42.17।।

यदि मे भगवन् प्रीतो यद्यस्ति तपसः फलम्।

सगरस्यात्मजास्सर्वे मत्तस्सलिलमाप्नुयुः।।1.42.18।।

गङ्गायास्सलिलक्लिन्ने भस्मन्येषां महात्मनाम्।

स्वर्गं गच्छेयुरत्यन्तं सर्वे मे प्रपितामहाः।।1.42.19।।

देया च सन्ततिर्देव नावसीदेत्कुलं च नः।

इक्ष्वाकूणां कुले देव एष मेऽस्तु वरःपरः।।1.42.20।।

उक्तवाक्यं तु राजानं सर्वलोकपितामहः।

प्रत्युवाच शुभां वाणीं मधुरां मधुराक्षराम्।।1.42.21।।

मनोरथो महानेष भगीरथ महारथ।

एवं भवतु भद्रं ते इक्ष्वाकुकुलवर्धन।।1.42.22।।

इयं हैमवती गङ्गा ज्येष्ठा हिमवतस्सुता।

तां वै धारयितुं शक्तो हरस्तत्र नियुज्यताम्।।1.42.23।।

गङ्गायाः पतनं राजन् पृथिवी न सहिष्यति।

तां वै धारयितुं वीर नान्यं पश्यामि शूलिनः।।1.42.24।।

तमेवमुक्त्वा राजानं गङ्गां चाभाष्य लोककृत्।

जगाम त्रिदिवं देवस्सहदेवैर्मरुद्गणैः।।1.42.25।।

विशला नगरम्
बालकाण्डे सप्तचत्वारिंश: सर्ग:

एष देशस्स काकुत्स्थ महेन्द्राध्युषित: पुरा।

दितिं यत्र तपस्सिद्धामेवं परिचचार स:।।1.47.10।।

इक्ष्वाकोऽस्तु नरव्याघ्र पुत्र: परमधार्मिक:।।1.47.11।।

अलम्बुषायामुत्पन्नो विशाल इति विश्रुत:।

तेन चासीदिह स्थाने विशालेति पुरी कृता।।1.47.12।।

इक्ष्वाकोऽस्तु नरव्याघ्र पुत्र: परमधार्मिक:।।1.47.11।।

अलम्बुषायामुत्पन्नो विशाल इति विश्रुत:।

तेन चासीदिह स्थाने विशालेति पुरी कृता।।1.47.12।।

विशालस्य सुतो राम हेमचन्द्रो महाबल:।

सुचन्द्र इति विख्यात: हेमचन्द्रादनन्तर:।।1.47.13।।

सुचन्द्रतनयो राम धूम्राश्व इति विश्रुत:।

धूम्राश्वतनयश्चापि सञ्जयस्समपद्यत।।1.47.14।।

सञ्जयस्य सुतश्श्रीमान् सहदेव: प्रतापवान्।

कुशाश्वस्सहदेवस्य पुत्र: परमधार्मिक:।।1.47.15।।

कुशाश्वस्य महातेजा सोमदत्त: प्रतापवान्।

सोमदत्तस्य पुत्रस्तु काकुत्स्थ इति विश्रुत:।।1.47.16।।

तस्य पुत्रो महातेजा: सम्प्रत्येष पुरीमिमाम्।

आवसत्यमरप्रख्यस्सुमतिर्नाम दुर्जय:।।1.47.17।।

इक्ष्वाकोस्तु प्रसादेन सर्वे वैशालिका नृपा:।

दीर्घायुषो महात्मानो वीर्यवन्तस्सुधार्मिका:।।1.47.18।।

इहाद्य रजनीं राम सुखं वत्स्यामहे वयम्।

श्व: प्रभाते नरश्रेष्ठ जनकं द्रष्टुमर्हसि।।1.47.19।।

सुमतिस्तु महातेजा विश्वामित्रमुपागतम्।

श्रुत्वा नरवरश्रेष्ठ: प्रत्युद्गच्छन्महायशा:।।1.47.20।।

पूजां च परमां कृत्वा सोपाध्यायस्सबान्धव:।

प्राञ्जलि: कुशलं पृष्ट्वा विश्वामित्रमथाब्रवीत्।।1.47.21।।

धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य मे विषयं मुनि:।

सम्प्राप्तो दर्शनं चैव नास्ति धन्यतरो मम।।1.47.22।।

बालकाण्डे अष्टचत्वारिंश: सर्ग:

पृष्ट्वा तु कुशलं तत्र परस्परसमागमे।

कथान्ते सुमतिर्वाक्यं व्याजहार महामुनिम्।।1.48.1।।

इमौ कुमारौ भद्रं ते देवतुल्यपराक्रमौ।

गजसिंहगती वीरौ शार्दूलवृषभोपमौ।।1.48.2।।

पद्मपत्रविशालाक्षौ खड्गतूणी धनुर्धरौ।

अश्विनाविव रूपेण समुपस्थितयौवनौ।।1.48.3।।

यदृच्छयैव गां प्राप्तौ देवलोकादिवामरौ।

कथं पद्भ्यामिह प्राप्तौ किमर्थं कस्य वा मुने।।1.48.4।।

भूषयन्ताविमं देशं चन्द्रसूर्याविवाम्बरम्।

परस्परस्य सदृशौ प्रमाणेङ्गितचेष्टितैः।।1.48.5।।

किमर्थं च मुनिश्रेष्ठ सम्प्राप्तौ दुर्गमे पथि।

वरायुधधरौ वीरौ श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः।।1.48.6।।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा यथावृत्तं न्यवेदयत्।

सिद्धाश्रमनिवासं च राक्षसानां वधं तथा।।1.48.7।।

दृष्ट्वा सुरपतिस्त्रस्तो विवर्णवदनोऽभवत्।

अथ दृष्ट्वा सहस्राक्षं मुनिवेषधरं मुनिः।।1.48.26।।

दुर्वृत्तं वृत्तसम्पन्नो रोषाद्वचनमब्रवीत्।

मम रूपं समास्थाय कृतवानसि दुर्मते।।1.48.27।।

अकर्तव्यमिदं तस्माद्विफलस्त्वं भविष्यसि।

गौतमेनैवमुक्तस्य सरोषेण महात्मना।।1.48.28।।

पेततुर्वृषणौ भूमौ सहस्राक्षस्य तत्क्षणात्।

तथा शप्त्वा स वै शक्रमहल्यामपि शप्तवान्।।1.48.29।।

इह वर्षसहस्राणि बहूनि त्वं निवत्स्यसि।

वायुभक्षा निराहारा तप्यन्ती भस्मशायिनी।।1.48.30।।

अदृश्या सर्वभूतानां आश्रमेऽस्मिन्निवत्स्यसि।

यदा चैतद्वनं घोरं रामो दशरथात्मजः।।1.48.31।।

आगमिष्यति दुर्धर्षस्तदा पूता भविष्यसि।

तस्यातिथ्येन दुर्वृत्ते लोभमोहविवर्जिता।।1.48.32।।

मत्सकाशे मुदा युक्ता स्वं वपुर्धारयिष्यसि।

एवमुक्त्वा महातेजा गौतमो दुष्टचारिणीम्।।1.48.33।।

इममाश्रममुत्सृज्य सिद्धचारणसेविते।

हिमवच्छिखरे पुण्ये तपस्तेपे महातपाः।।1.48.34।।

बालकाण्डे एकोनपञ्चशः सर्गः

विश्वामित्रवचश्श्रुत्वा राघवस्सहलक्ष्मणः।

विश्वामित्रं पुरस्कृत्य तमाश्रममथाविशत्।।1.49.12।।

ददर्श च महाभागां तपसा द्योतितप्रभाम्।

लोकैरपि समागम्य दुर्निरीक्ष्यां सुरासुरैः।।1.49.13।।

प्रयत्नान्निर्मितां धात्रा दिव्यां मायामयीमिव।

स तुषारावृतां साभ्रां पूर्णचन्द्रप्रभामिव।।1.49.14।।

मध्येऽम्भसो दुराधर्षां दीप्तां सूर्यप्रभामिव।

सा हि गौतमवाक्येन दुर्निरीक्ष्या बभूव ह।।1.49.15।।

त्रयाणामपि लोकानां यावद्रामस्य दर्शनम्।

शापस्यान्तमुपागम्य तेषां दर्शनमागता।।1.49.16।।

राघवौ तु ततस्तस्याः पादौ जगृहतुस्तदा।

स्मरन्ती गौतमवचः प्रतिजग्राह सा च तौ।।1.49.17।।

पाद्यमर्घ्यं तथाऽऽतिथ्यं चकार सुसमाहिता।

प्रतिजग्राह काकुत्स्थो विधिदृष्टेन कर्मणा।।1.49.18।।

पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद्देवदुन्दुभिनिस्वनैः।

गन्धर्वाप्सरसां चैव महानासीत्समागमः।।1.49.19।।

साधु साध्विति देवास्तामहल्यां समपूजयन्।

तपोबलविशुद्धाङ्गीं गौतमस्य वशानुगाम्।।1.49.20।।

गौतमोऽपि महातेजा अहल्यासहितस्सुखी।

रामं सम्पूज्य विधिवत्तपस्तेपे महातपाः।।1.49.21।।

रामोऽपि परमां पूजां गौतमस्य महामुनेः।

सकाशाद्विधिवत्प्राप्य जगाम मिथिलां ततः।।1.49.22।।

सीतामर्ही

बालकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः

ततः प्रभाते विमले कृतकर्मा नराधिपः।

विश्वामित्रं महात्मानं आजुहाव सराघवम्।।1.66.1।।

तमर्चयित्वा धर्मात्मा शास्त्रदृष्टेन कर्मणा।

राघवौ च महात्मानौ तदा वाक्यमुवाच ह।।1.66.2।।

भगवन् स्वागतं तेऽस्तु किं करोमि तवानघ।

भवानाज्ञापयतु मामाज्ञाप्यो भवता ह्यहम्।।1.66.3।।

एवमुक्तस्स धर्मात्मा जनकेन महात्मना।

प्रत्युवाच मुनिर्वीरं वाक्यं वाक्यविशारदः।।1.66.4।।

पुत्रौ दशरथस्येमौ क्षत्रियौ लोकविश्रुतौ।

द्रष्टुकामौ धनु श्श्रेष्ठं यदेतत्वयि तिष्ठति।।1.66.5।।

एतद्दर्शय भद्रं ते कृतकामौ नृपात्मजौ।

दर्शनादस्य धनुषो यथेष्टं प्रतियास्यतः।।1.66.6।।

एवमुक्तस्तु जनकः प्रत्युवाच महामुनिम्।

श्रूयतामस्य धनुषो यदर्थमिह तिष्ठति।।1.66.7।।

देवरात इति ख्यातो निमेष्षष्ठो महीपतिः।

न्यासोऽयं तस्य भगवन् हस्ते दत्तो महात्मना।।1.66.8।।

दक्षयज्ञवधे पूर्वं धनुरायम्य वीर्यवान्।

रुद्रस्तु त्रिदशान् रोषात्सलीलमिदमब्रवीत्।।1.66.9।।

यस्माद्भागार्थिनो भागान्नाकल्पयत मे सुराः।

वराङ्गाणि महार्हाणि धनुषा शातयामि वः।।1.66.10।।

ततो विमनसस्सर्वे देवा वै मुनिपुङ्गव।

प्रसादयन्ति देवेशं तेषां प्रीतोऽभवद्भवः।।1.66.11।।

प्रीतियुक्तस्स सर्वेषां ददौ तेषां महात्मनाम्।

तदेतद्देवदेवस्य धनूरत्नं महात्मनः।

न्यासभूतं तदा न्यस्तमस्माकं पूर्व के विभो।।1.66.12।।

अथ मे कृषतः क्षेत्रं लाङ्गूलादुत्थिता मया।

क्षेत्रं शोधयता लब्धा नाम्ना सीतेति विश्रुता।।1.66.13।।

भूतलादुत्थिता सा तु व्यवर्धत ममात्मजा।

वीर्यशुल्केति मे कन्या स्थापितेयमयोनिजा।।1.66.14।।

भूतलादुत्थितां तां तु वर्धमानां ममात्मजाम्।

वरयामासुरागम्य राजानो मुनिपुंगव।।1.66.15।।

तेषां वरयतां कन्यां सर्वेषां पृथिवीक्षिताम्।

वीर्यशुल्केति भगवन् न ददामि सुतामहम्।।1.66.16।।

ततस्सर्वे नृपतय स्समेत्य मुनिपुंगव।

मिथिलामभ्युपागम्य वीर्यजिज्ञासवस्तदा।।1.66.17।।

तेषां जिज्ञासमानानां वीर्यं धनुरुपाहृतम्।

न शेकुर्ग्रहणे तस्य धनुषस्तोलनेऽपि वा।।1.66.18।।

तेषां वीर्यवतां वीर्यमल्पं ज्ञात्वा महामुने ।

प्रत्याख्याता नृपतयस्तन्निबोध तपोधन।।1.66.19।।

ततः परमकोपेन राजानो नृपपुङ्गव।

न्यरुंधन्मिथिलां सर्वे वीर्यसंदेहमागताः।।1.66.20।।

आत्मानमवधूतं ते विज्ञाय नृपपुङ्गवाः।

रोषेण महताऽऽविष्टाः पीडयन्मिथिलां पुरीम्।।1.66.21।।

ततस्संवत्सरे पूर्णे क्षयं यातानि सर्वशः।

साधनानि मुनिश्रेष्ठ ततोऽहं भृशदुःखितः।।1.66.22।।

ततो देवगणान् सर्वान् तपसाऽहं प्रसादयम्।

ददुश्च परमप्रीता श्चतुरङ्गबलं सुराः।।1.66.23।।

ततो भग्ना नृपतयो हन्यमाना दिशो ययुः।

अवीर्या वीर्यसन्दिग्धा स्सामात्याः पापकर्मणः।।1.66.24।।

तदेतन्मुनिशार्दूल धनुः परमभास्वरम्।

रामलक्ष्मणयोश्चापि दर्शयिष्यामि सुव्रत।।1.66.25।।

यद्यस्य धनुषो रामः कुर्यादारोपणं मुने।

सुतामयोनिजां सीतां दद्यां दाशरथेरहम्।।1.66.26।।

जनकपुरि

बालकाण्डम् सप्तषष्टितमः सर्गः

जनकस्य वचश्श्रुत्वा विश्वामित्रो महामुनिः ।

धनुर्दर्शय रामाय इति होवाच पार्थिवम्।।1.67.1।।

ततस्स राजा जनकः सामन्तान्व्यादिदेश ह।

धनुरानीयतां दिव्यं गन्धमाल्यविभूषितम्।।1.67.2।।

जनकेन समादिष्टाः सचिवा प्राविशन् पुरीम्।

तद्धनुः पुरतः कृत्वा निर्जग्मुः पार्थिवाज्ञया।।1.67.3।।

नृणां शतानि पञ्चाशद्व्यायतानां महात्मनाम्।

मञ्जूषामष्टचक्रां तां समूहुस्ते कथञ्चन।।1.67.4।।

तामादाय तु मञ्जूषामायसीं यत्र तद्धनुः।

सुरोपमं ते जनकमूचुर्नृपतिमन्त्रिणः।।1.67.5।।

इदं धनुर्वरं राजन् पूजितं सर्वराजभिः।

मिथिलाधिप राजेन्द्र दर्शनीयं यदिच्छसि।।1.67.6।।

षां नृपो वचः श्रुत्वा कृताञ्जलिरभाषत।

विश्वामित्रं महात्मानं तौ चोभौ रामलक्ष्मणौ।।1.67.7।।

इदं धनुर्वरं ब्रह्मन् जनकैरभिपूजितम्।

राजभिश्च महावीर्यैः अशक्तैः पूरितुं पुरा।।1.67.8।।

तत्सुरगणास्सर्वे नासुरा न च राक्षसाः।

गन्धर्वयक्षप्रवराः सकिन्नरमहोरगाः।।1.67.9।।

क्व गतिर्मानुषाणां च धनुषोऽस्य प्रपूरणे।

आरोपणे समायोगे वेपने तोलनेऽपि वा।।1.67.10।।

तदेतद्धनुषां श्रेष्ठमानीतं मुनिपुङ्गव।

दर्शयैतन्महाभाग अनयोः राजपुत्रयोः।।1.67.11।।

विश्वामित्रस्तु धर्मात्मा श्रुत्वा जनकभाषितम्।

वत्स राम धनुः पश्य इति राघवमब्रवीत्।।1.67.12।।

ब्रह्मर्षेर्वचनाद्रामो यत्र तिष्ठति तद्धनुः।

मञ्जूषां तामपावृत्य दृष्ट्वा धनुरथाब्रवीत्।।1.67.13।।

इदं धनुर्वरं ब्रह्मन् संस्पृशामीह पाणिना।

यत्नवांश्च भविष्यामि तोलने पूरणेऽपि वा।।1.67.14।।

बाढमित्येव तं राजा मुनिश्च समभाषत।

लीलया स धनुर्मध्ये जग्राह वचनान्मुनेः।।1.67.15।

पश्यतां नृपसहस्राणां बहूनां रघुनन्दनः ।

आरोपयत्स धर्मात्मा सलीलमिव तद्धनुः।।1.67.16।।

आरोपयित्वा धर्मात्मा पूरयामास तद्धनुः।

तद्बभञ्ज धनुर्मध्ये नरश्रेष्ठो महायशाः।।1.67.17।।

तस्य शब्दो महानासीत् निर्घातसमनिस्वनः।

भूमिकम्पश्च सुमहान् पर्वतस्येव दीर्यतः।।1.67.18।।

निपेतुश्च नरा स्सर्वे तेन शब्देन मोहिताः।

वर्जयित्वा मुनिवरं राजानं तौ च राघवौ।।1.67.19।।

प्रत्याश्वस्ते जने तस्मिन्राजा विगतसाध्वसः।

उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं वाक्यज्ञो मुनिपुङ्गवम्।।1.67.20।।

भगवन् दृष्टवीर्यो मे रामो दशरथात्मजः।

अत्यद्भुतमचिन्त्यं च न तर्कितमिदं मया।।1.67.21।।

जनकानां कुले कीर्तिमाहरिष्यति मे सुता।

सीता भर्तारमासाद्य रामं दशरथात्मजम्।।1.67.22।।

मम सत्या प्रतिज्ञा च वीर्यशुल्केति कौशिक।

सीता प्राणैर्बहुमता देया रामाय मे सुता।।1.67.23।।

भवतोऽनुमते ब्रह्मन् शीघ्रं गच्छन्तु मन्त्रिणः।

मम कौशिक भद्रं ते अयोध्यां त्वरिता रथैः।।1.67.24।।

राजानं प्रश्रितैर्वाक्यैरानयन्तु पुरं मम।

प्रदानं वीर्यशुल्कायाः कथयन्तु च सर्वशः।।1.67.25।।

मुनिगुप्तौ च काकुत्स्थौ कथयन्तु नृपाय वै।

प्रीयमाणं तु राजानमानयन्तु सुशीघ्रगाः।।1.67.26।।

कौशिकश्च तथेत्याह राजा चाभाष्य मन्त्रिणः।।1.67.27।।

अयोध्यां प्रेषयामास धर्मात्मा कृतशासनान्।

यथावृत्तं समाख्यातुमानेतुं च नृपं तदा।।1.67.28।।

बालकाण्डम् सप्ततितमः सर्गः

तूष्णींभूते दशरथे वसिष्ठो भगवानृषिः।

उवाच वाक्यं वाक्यज्ञो वैदेहं सपुरोधसम्।।1.70.19।।

अव्यक्तप्रभवो ब्रह्मा शाश्वतो नित्य अव्ययः।

तस्मान्मरीचि स्संजज्ञे मरीचेः काश्यपः सुतः।।1.70.20।।

विवस्वान् काश्यपाज्जज्ञे मनुर्वैवस्वत स्स्मृतः।

मनुः प्रजापतिः पूर्वमिक्ष्वाकुस्तु मनोस्सुतः।।1.70.21।।

तमिक्ष्वाकुमयोध्यायां राजानं विद्धि पूर्वकम्।

इक्ष्वाकोस्तु सुतश्श्रीमान् कुक्षिरित्येव विश्रुतः।।1.70.22।।

कुक्षेरथात्मजः श्रीमान् विकुक्षिरुदपद्यत।

विकुक्षेस्तु महातेजा बाणः पुत्रः प्रतापवान्।।1.70.23।।

बाणस्य तु महातेजा अनरण्यः प्रतापवान्।

अनरण्यात्पृथुर्जज्ञे त्रिशङ्कुस्तु पृथोस्सुतः।।1.70.24।।

त्रिशङ्कोरभवत्पुत्रो दुन्दुमारो महायशाः।

युवनाश्वसुतस्त्वासीन्मान्धाता पृथिवीपतिः।।1.70.25।।

मान्धातुस्तु सुत श्श्रीमान् सुसन्धिरुदपद्यत।

सुसन्धेरपि पुत्रौ द्वौ ध्रुवसन्धिः प्रसेनजित्।।1.70.26।।

यशस्वी ध्रुवसन्धेस्तु भरतो नाम नामतः।

भरतात्तु महातेजा असितो नाम जातवान्।।1.70.27।।

यस्यैते प्रतिराजान उदपद्यन्त शत्रवः।

हैहयास्तालजंघाश्च शूराश्च शशिबिन्दवः।।1.70.28।।

तांस्तु स प्रतियुध्यन् वै युद्धे राजा प्रवासितः।

हिमवन्तमुपागम्य भृगुप्रस्रवणेऽवसत्।।1.70.29।।

असितोऽल्पबलो राजा मन्त्रिभिस्सहितस्तदा।

द्वे चास्य भार्ये गर्भिण्यौ बभूवतुरिति श्रुतम्।।1.70.30।।

एका गर्भविनाशाय सपत्न्यै सगरं ददौ।

तत श्शैलवरं रम्यं बभूवाभिरतो मुनिः।।1.70.31।।

भार्गवश्च्यवनो नाम हिमवन्तमुपाश्रितः।

तत्रैका तु महाभागा भार्गवं देववर्चसम्।।1.70.32।।

ववन्दे पद्मपत्राक्षी काङ्क्षन्ती सुतमात्मनः।

तमृषिं साऽभ्युपागम्य कालिंदी चाभ्यवादयत्।।1.70.33।।

स तामभ्यवदद्विप्रः पुत्रेप्सुं पुत्रजन्मनि।

तव कुक्षौ महाभागे सुपुत्रस्सुमहाबलः।।1.70.34।।

महावीर्यो महातेजा अचिरात्सञ्जनिष्यति।

गरेण सहित श्श्रीमान् मा शुचः कमलेक्षणे।।1.70.35।।

च्यवनं तु नमस्कृत्य राजपुत्री पतिव्रता।

पतिशोकातुरा तस्मात्पुत्रं देवी व्यजायत।।1.70.36।।

सपत्न्या तु गरस्तस्यै दत्तो गर्भजिघांसया।

सह तेन गरेणैव जातः स सगरोऽभवत्।।1.70.37।।

सगरस्यासमञ्जस्तु असमञ्जात्तथांऽशुमान्।

दिलीपोंऽशुमतः पुत्रो दिलीपस्य भगीरथः।।1.70.38।।

भगीरथात्ककुत्स्थश्च ककुत्स्थस्य रघुस्सुतः।

रघोस्तु पुत्रस्तेजस्वी प्रवृद्धः पुरुषादकः।।1.70.39।।

कल्माषपादो ह्यभवत्तस्माज्जातस्तु शंखणः।

सुदर्शनः शङ्खणस्य अग्निवर्ण स्सुदर्शनात्।।1.70.40।।

शीघ्रगस्त्वग्निवर्णस्य शीघ्रगस्य मरु स्सुतः।

मरोः प्रशुश्रुकस्त्वासीदम्बरीषः प्रशुश्रुकात्।।1.70.41।।

अम्बरीषस्य पुत्रोऽभून्नहुषः पृथिवीपतिः।

नहुषस्य ययातिस्तु नाभागस्तु ययातिजः।।1.70.42।।

नाभागस्य बभूवाजः अजाद्दशरथोऽभवत्।

अस्माद्दशरथाज्जातौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।।1.70.43।।

आदिवंशविशुद्धानां राज्ञां परमधर्मिणाम्।

इक्ष्वाकुकुलजातानां वीराणां सत्यवादिनाम्।।1.70.44।।

रामलक्ष्मणयोरर्थे त्वत्सुते वरये नृप।

सदृशाभ्यां नृपश्रेष्ठ सदृशे दातुमर्हसि।।1.70.45।।

बालकाण्डम् एकसप्ततितमः सर्गः

एवं ब्रुवाणं जनकः प्रत्युवाच कृताञ्जलिः।

श्रोतुमर्हसि भद्रं ते कुलं नः परिकीर्तितम्।।1.71.1।।

प्रदाने हि मुनिश्रेष्ठ कुलं निरवशेषतः।

वक्तव्यं कुलजातेन तन्निबोध महामुने।।1.71.2।।

राजाऽभूत् त्रिषु लोकेषु विश्रुत स्स्वेन कर्मणा।

निमिः परमधर्मात्मा सर्वसत्त्ववतां वरः।।1.71.3।।

तस्य पुत्रोमिथिर्नाम मिथिला येन निर्मिता।

प्रथमो जनको नाम जनकादप्युदावसुः।।1.71.4।।

उदावसोस्तु धर्मात्मा जातो वै नन्दिवर्धनः।

नन्दिवर्धनपुत्रस्तु सुकेतुर्नाम नामतः।।1.71.5।।

सुकेतोरपि धर्मात्मा देवरातो महाबलः।

देवरातस्य राजर्षेर्बृहद्रथ इति स्मृतः।।1.71.6।।

बृहद्रथस्य शूरोऽभून्महावीरः प्रतापवान्।

महावीरस्य धृतिमान् सुधृतिस्सत्यविक्रमः।।1.71.7।।

सुधृतेरपि धर्मात्मा दृष्टकेतुस्सुधार्मिकः।

दृष्टकेतोस्तु राजर्षेर्हर्यश्व इति विश्रुतः।।1.71.8।।

हर्यश्वस्य मरुः पुत्रो मरोः पुत्रः प्रतिन्धकः।

प्रतिंधकस्य धर्मात्मा राजा कीर्तिरथस्सुतः।।1.71.9।।

पुत्रः कीर्तिरथस्यापि देवमीढ इति स्मृतः।

देवमीढस्य विबुधो विबुधस्य महीध्रकः।।1.71.10।।

महीध्रकसुतो राजा कीर्तिरातो महाबलः।

कीर्तिरातस्य राजर्षेर्महारोमा व्यजायत।।1.71.11।।

महारोम्णस्तु धर्मात्मा स्वर्णरोमा व्यजायत।

स्वर्णरोम्णस्तु राजर्षेर्ह्रस्वरोमा व्यजायत।।1.71.12।।

तस्य पुत्रद्वयं जज्ञे धर्मज्ञस्य महात्मनः।

ज्येष्ठोऽहमनुजो भ्राता मम वीरः कुशध्वजः।।1.71.13।।

मां तु ज्येष्ठं पिता राज्ये सोऽभिषिच्य नराधिपः।

कुशध्वजं समावेश्य भारं मयि वनं गतः।।1.71.14।।

वृद्धे पितरि स्वर्याते धर्मेण धुरमावहम्।

भ्रातरं देवसङ्काशं स्नेहात्पश्यन् कुशध्वजम्।।1.71.15।।

कस्य चित्त्वथकालस्य साङ्काश्यादगमत्पुरात्।

सुधन्वा वीर्यवान्राजा मिथिलामवरोधकः।।1.71.16।।

स च मे प्रेषयामास शैवं धनुरनुत्तमम्।

सीता कन्या च पद्माक्षी मह्यं वै दीयतामिति।।1.71.17।।

तस्याप्रदानाद्ब्रह्मर्षे युद्धमासीन्मया सह।

स हतोऽभिमुखो राजा सुधन्वा तु मया रणे।।1.71.18।।

निहत्य तं मुनिश्रेष्ठ सुधन्वानं नराधिपम्।

साङ्काश्ये भ्रातरं वीरमभ्यषिञ्चं कुशध्वजम्।।1.71.19।।

कनीयानेष मे भ्राता अहं ज्येष्ठो महामुने।

ददामि परमप्रीतो वध्वौ ते मुनिपुङ्गव।।1.71.20।।

सीतां रामाय भद्रं ते ऊर्मिला लक्ष्मणाय च।

वीर्यशुल्कां मम सुतां सीतां सुरसुतोपमाम् ।।1.71.21।।

द्वितीयामूर्मिलां चैव त्रिर्ददामि न संशयः।

ददामि परमप्रीतो वध्वौ ते रघुनन्दन।।1.71.22।।

रामलक्ष्मणयो राजन् गोदानं कारयस्व ह।

पितृकार्यं च भद्रं ते ततो वैवाहिकं कुरु।।1.71.23।।

मखा ह्यद्य महाबाहो तृतीये दिवसे प्रभो।

फल्गुन्यामुत्तरे राजंस्तस्मिन्वैवाहिकं कुरु।।1.71.24।।

रामलक्ष्मणयो राजन् दानं कार्यं सुखोदयम् ।।

<u>बालकाण्डम् द्विसप्ततितमः सर्गः</u>

तमुक्तवन्तं वैदेहं विश्वामित्रो महामुनिः।

उवाच वचनं वीरं वसिष्ठसहितो नृपम्।।1.72.1।।

अचिन्त्यान्यप्रमेयानि कुलानि नरपुङ्गव।

इक्ष्वाकूणां विदेहानां नैषां तुल्योऽस्ति कश्चन।।1.72.2।।

सदृशो धर्मसम्बन्धः सदृशो रूपसम्पदा।

रामलक्ष्मणयो राजन् सीता चोर्मिलया सह।।1.72.3।।

वक्तव्यं च नरश्रेष्ठ श्रूयतां वचनं मम।

भ्राता यवीयान् धर्मज्ञ एष राजा कुशध्वजः।।1.72.4।।

अस्य धर्मात्मनो राजन् रूपेणाप्रतिमं भुवि ।

सुताद्वयं नरश्रेष्ठ पत्न्यर्थं वरयामहे।।1.72.5।।

भरतस्य कुमारस्य शत्रुघ्नस्य च धीमतः।

वरयामस्सुते राजन् तयोरर्थे महात्मनोः।।1.72.6।।

बालकाण्डम् द्विसप्ततितमः सर्गः

कारयस्व ऋषे सर्वमृषिभिः सह धार्मिक।

रामस्य लोकरामस्य क्रियां वैवाहिकीं विभो।।1.73.19।।

तथेत्युक्त्वा तु जनकं वसिष्ठो भगवानृषिः।

विश्वामित्रं पुरस्कृत्य शतानन्दं च धार्मिकम्।।1.73.20।।

प्रपामध्ये तु विधिवत्वेदिं कृत्वा महातपाः ।

अलञ्चकार तां वेदिं गन्धपुष्पै स्समन्ततः ।।1.73.21।।

सुवर्णपालिकाभिश्च छिद्रकुम्भैश्च साङ्कुरैः।

अङ्कुराढ्यैश्शरावैश्च धूपपात्रै स्सधूपकैः।।1.73.22।।

शङ्खपात्रै स्स्रुवै स्स्रुग्भिः पात्रैरर्घ्याभिपूरितैः।

लाजपूर्णैश्च पात्रीभिरक्षतैरभिसंस्कृतैः।।1.73.23।।

दर्भैस्समैस्समास्तीर्य विधिवन्मन्त्रपूर्वकम्।

अग्निमादाय वेद्यां तु विधिमन्त्रपुरस्कृतम्।।1.73.24।।

जुहावाग्नौ महातेजा वसिष्ठो भगवानृषिः।

ततस्सीतां समानीय सर्वाभरणभूषिताम्।।1.73.25।।

समक्षमग्ने स्संस्थाप्य राघवाभिमुखे तदा।

अब्रवीज्जनको राजा कौसल्यानन्दवर्धनम्।।1.73.26।।

इयं सीता मम सुता सहधर्मचरी तव।

प्रतीच्छ चैनां भद्रं ते पाणिं गृह्णीष्व पाणिना।।1.73.27।।

पतिव्रता महाभागा छायेवानुगता सदा।

इत्युक्त्वा प्राक्षिपद्राजा मन्त्रपूतं जलं तदा।।1.73.28।।

साधु साध्विति देवाना मृषीणां वदतां तदा ।

देवदुन्दुभिनिर्घोषः पुष्पवर्षो महानभूत्।।1.73.29।।

एवं दत्त्वा तदा सीतां मन्त्रोदकपुरस्कृताम् ।

अब्रवीज्जनको राजा हर्षेणाभिपरिप्लुतः।।1.73.30।।

लक्ष्मणागच्छ भद्रं ते ऊर्मिलामुद्यतां मया।

प्रतीच्छ पाणिं गृह्णीष्व माभूत्कालस्य पर्ययः।।1.73.31।।

तमेवमुक्त्वा जनको भरतं चाभ्यभाषत।

गृहाण पाणिं माण्डव्याः पाणिना रघुनन्दन ।।1.73.32।।

शत्रुघ्नं चापि धर्मात्मा अब्रवीज्जनकेश्वरः।

श्रुतकीर्त्या महाबाहो पाणिं गृह्णीष्व पाणिना।।1.73.33।।

सर्वे भवन्तस्सौम्याश्च सर्वे सुचरितव्रताः।

पत्नीभिस्सन्तु काकुत्स्था माभूत्कालस्य पर्ययः।।1.73.34।।

जनकस्य वच श्श्रुत्वा पाणीन् पाणिभिरास्पृशन्।

चत्वारस्ते चतसृणां वसिष्ठस्य मते स्थिताः।।1.73.35।।

अग्निं प्रदक्षिणीकृत्य वेदिं राजानमेव च।

ऋषींश्चैव महात्मानस्सभार्या रघुसत्तमाः।।1.73.36।।

यथोक्तेन तदा चक्रुर्विवाहं विधिपूर्वकम्।

काकुत्स्थैश्च गृहीतेषु ललितेषु च पाणिषु।।1.73.37।।

पुष्पवृष्टिर्महत्यासीदन्तरिक्षात्सुभास्वरा।

दिव्यदुन्दुभिनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिस्वनैः।।1.73.38।।

ननृतुश्चाप्सरस्सङ्घा गन्धर्वाश्च जगुः कलम्।

विवाहे रघुमुख्यानां तदद्भुतमदृश्यत।।1.73.39।।

ईदृशे वर्तमाने तु तूर्योद्घुष्टनिनादिते।

त्रिरग्निं ते परिक्रम्य ऊहुर्भार्या महौजसः।।1.73.40।।

वाराणशि

बालकाण्डे त्रिचत्वारिंश: सर्ग:

देवदेवे गते तस्मिन् सोऽङ्गुष्ठाग्रनिपीडिताम्।
कृत्वा वसुमतीं राम संवत्सरमुपासत।।1.43.1।।
अथ संवत्सरे पूर्णे सर्वलोकनमस्कृत:।
उमापति: पशुपती राजानमिदमब्रवीत्।।1.43.2।।
प्रीतस्तेऽहं नरश्रेष्ठ करिष्यामि तव प्रियम्।
शिरसा धारयिष्यामि शैलराजसुतामहम्।।1.43.3।।
ततो हैमवती ज्येष्ठा सर्वलोकनमस्कृता।
तदा सातिमहद्रूपं कृत्वा वेगं च दुस्सहम्।।1.43.4।।
आकाशादपतद्राम शिवे शिवशिरस्युत।
अचिन्तयच्च सा देवी गङ्गा परमदुर्धरा।।1.43.5।।
विशाम्यहं हि पातालं स्रोतसा गृह्य शङ्करम्।
तस्यावलेपनं ज्ञात्वा क्रुद्धस्तु भगवान् हर:।।1.43.6।।
तिरोभावयितुं बुद्धिं चक्रे त्रिनयनस्तदा।
सा तस्मिन् पतिता पुण्या पुण्ये रुद्रस्य मूर्धनि।।1.43.7।।
हिमवत्प्रतिमे राम जटामण्डलगह्वरे।
सा कथञ्चिन्महीं गन्तुं नाशक्नोद्यत्नमास्थिता।।1.43.8।।

नैव निर्गमनं लेभे जटामण्डलमोहिता।
तत्रैवाबम्भ्रमद्देवी संवत्सरगणान् बहून्।।1.43.9।।
तामपश्यन्पुनस्तत्र तपः परममास्थितः।
अनेन तोषितश्चाभूदत्यर्थं रघुनन्दन।।1.43.10।।
विससर्ज ततो गङ्गां हरो बिन्दुसरः प्रति।
तस्यां विसृज्यमानायां सप्तस्रोतांसि जज्ञिरे।।1.43.11।।
ह्लादिनी पावनी चैव नलिनी च तथाऽपरा।
तिस्रः प्राचीं दिशं जग्मुः गङ्गाश्शिवजलाश्शुभाः।।1.43.12।।
सुचक्षुश्चैव सीता च सिन्धुश्चैव महानदी।
तिस्रस्त्वेता दिशं जग्मुः प्रतीचीं तु शुभोदकाः।।1.43.13।।
सप्तमी चान्वगात्तासां भगीरथमथो नृपम्।
भगीरथोऽपि राजर्षिर्दिव्यं स्यन्दनमास्थितः।।1.43.14।।
प्रायादग्रे महातेजा गङ्गा तं चाप्यनुव्रजत्।
गगनाच्छङ्करशिरस्ततो धरणिमाश्रिता।।1.43.15 ।।
व्यसर्पत जलं तत्र तीव्रशब्दपुरस्कृतम्।
मत्स्यकच्छपसङ्घैश्च शिंशुमारगणैस्तदा।।1.43.16।।
पतद्भिः पतितैश्चान्यैर्व्यरोचत वसुन्धरा।
ततो देवर्षिगन्धर्वा यक्षसिद्धगणास्तदा।।1.43.17।।
व्यलोकयन्त ते तत्र गगनाद्गां गतां तथा।
विमानैर्नगराकारैर्हयैर्गजवरैस्तदा।।1.43.18।।

बाल काण्डे चतुश्चत्वारिंश: सर्ग:

स गत्वा सागरं राजा गङ्गयाऽनुगतस्तदा ।
प्रविवेश तलं भूमेर्यत्र ते भस्मसात्कृता:।।1.44.1।।
भस्मन्यथाऽप्लुते राम गङ्गायास्सलिलेन वै।
सर्वलोकप्रभुर्ब्रह्मा राजानमिदमब्रवीत्।।1.44.2।।
तारिता नरशार्दूल दिवं याताश्च देववत्।
षष्ठि: पुत्रसहस्राणि सगरस्य महात्मन:।।1.44.3।।
सागरस्य जलं लोके यावत्स्थास्यति पार्थिव।
सगरस्यात्मजास्तावत्स्वर्गे स्थास्यन्ति देववत्।।1.44.4।।
इयं च दुहिता ज्येष्ठा तव गङ्गा भविष्यति ।
त्वत्कृतेन च नाम्नाऽथ लोके स्थास्यति विश्रुता।।1.44.5।।
गङ्गा त्रिपथगा राजन् दिव्या भागीरथीति च।
त्रीन् पथो भावयन्तीति ततस्त्रिपथगा स्मृता।।1.44.6।।
पितामहानां सर्वेषां त्वमत्र मनुजाधिप ।
कुरुष्व सलिलं राजन् प्रतिज्ञामपवर्जय।।1.44.7।।
पूर्वकेण हि ते राजंस्तेनातियशसा तदा।
धर्मिणां प्रवरेणापि नैष प्राप्तो मनोरथ:।।1.44.8।।
तथैवांशुमता तात लोकेऽप्रतिमतेजसा।
गङ्गां प्रार्थयतानेतुं प्रतिज्ञा नापवर्जिता।।1.44.9।।
राजर्षिणा गुणवता महर्षिसमतेजसा।
मत्तुल्यतपसा चैव क्षत्रधर्मस्थितेन च।।1.44.10।।

दिलीपेन महाभाग तव पित्राऽति तेजसा।
पुनर्न शङ्किताऽनेतुं गङ्गां प्रार्थयताऽनघ।।1.44.11।।
सा त्वया समनुक्रान्ता प्रतिज्ञा पुरुषर्षभ।
प्राप्तोऽसि परमं लोके यशः परमसम्मतम्।।1.44.12।।
यच्च गङ्गावतरणं त्वया कृतमरिन्दम।
अनेन च भवान् प्राप्तो धर्मस्यायतनं महत्।।1.44.13।।
प्लावयस्व त्वमात्मानं नरोत्तम सदोचिते।
सलिले पुरुषव्याघ्र शुचिः पुण्यफलो भव।।1.44.14।।
पितामहानां सर्वेषां कुरुष्व सलिलक्रियाम्।
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि स्वं लोकं गम्यतां नृप।।1.44.15।।
इत्येवमुक्त्वा देवेशः सर्वलोकपितामहः।
यथाऽऽगतं तथाऽगच्छत् देवलोकं महायशाः।।1.44.16।।
भगीरथोऽपि राजर्षिः कृत्वा सलिलमुत्तमम्।
यथाक्रमं यथान्यायं सागराणां महायशाः।।1.44.17।।
कृतोदकश्शुची राजा स्वपुरं प्रविवेश ह।
समृद्धार्थो रघुश्रेष्ठ स्वराज्यं प्रशशास ह।।1.44.18।।
प्रमुमोद ह लोकस्तं नृपमासाद्य राघव।
नष्टशोकस्समृद्धार्थो बभूव विगतज्वरः।।1.44.19।।
एष ते राम गङ्गाया विस्तरोऽभिहितो मया।
स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रं ते संध्याकालोऽतिवर्तते।।1.44.20।।

धन्यं यशस्यमायुष्यं पुत्र्यं स्वर्ग्यमतीव च।
यश्श्रावयति विप्रेषु क्षत्रियेष्वितरेषु च।।1.44.21।।
प्रीयन्ते पितरस्तस्य प्रीयन्ते दैवतानि च।
इदमाख्यानमव्यग्रो गङ्गावतरणं शुभम्।।1.44.22।।
यश्शृणोति च काकुत्स्थ सर्वान् कामानवाप्नुयात्।
सर्वे पापाः प्रणश्यन्ति आयुः कीर्तिश्च वर्धते।।1.44.23।।

श्रृन्गिबेरिपुरम्

बाल काण्डे नवम: सर्ग:

एतच्छ्रुत्वा रहस्सूतो राजानमिदमब्रवीत्।
ऋत्विग्भिरुपदिष्टोऽयं पुरावृत्तो मया श्रुत:।।1.9.1।।
सनत्कुमारो भगवान्पूर्वं कथितवान्कथाम्।
ऋषीणां सन्निधौ राजन् तव पुत्रागमं प्रति।।1.9.2।।
काश्यपस्यतु पुत्रोऽस्ति विभण्डक इति श्रुत:।
ऋष्यश्रृङ्ग इति ख्यातस्तस्य पुत्रो भविष्यति।।1.9.3।।
स वने नित्यसंवृद्धो मुनिर्वनचरस्सदा ।
नान्यं जानाति विप्रेन्द्रो नित्यं पित्रनुवर्तनात् ।।1.9.4।।
द्वैविध्यं ब्रह्मचर्यस्य भविष्यति महात्मन:।
लोकेषु प्रथितं राजन्विप्रैश्च कथितं सदा।।1.9.5।।
तस्यैवं वर्तमानस्य कालस्समभिवर्तत ।
अग्निं शुश्रूषमाणस्य पितरं च यशस्विनम्।।1.9.6।।
एतस्मिन्नेव काले तु रोमपाद: प्रतापवान्।
अङ्गेषु प्रथितो राजा भविष्यति महाबल:।। 1.9.7।।
तस्य व्यतिक्रमाद्राज्ञो भविष्यति सुदारुणा ।
अनावृष्टिस्सुघोरा वै सर्वभूतभयावहा ।।1.9.8।।
अनावृष्ट्यां तु वृत्तायां राजा दु:खसमन्वित:।
ब्राह्मणान्श्रुतवृद्धांश्च समानीय प्रवक्ष्यति।। 1.9.9।।

भवन्तश्श्रुतधर्माणो लोकचारित्रवेदिन: ।
समादिशन्तु नियमं प्रायश्चित्तं यथा भवेत् ।।1.9.10।।
वक्ष्यन्ति ते महीपालं ब्राह्मणा वेदपारगा:।
विभण्डकसुतं राजन्सर्वोपायैरिहानय।।1.9.11।।
आनाय्य च महीपाल ऋश्यश्रृङ्गं सुसत्कृतम्।
प्रयच्छ कन्यां शान्तां वै विधिना सुसमाहित: ।।1.9.12।।
तेषां तु वचनं श्रुत्वा राजा चिन्तां प्रपत्स्यते ।
केनोपायेन वै शक्य इहानेतुं स वीर्यवान् ।।1.9.13।।
ततो राजा विनिश्चित्य सह मन्त्रिभिरात्मवान्।
पुरोहितममात्यांश्च तत: प्रेष्यति सत्कृतान्।।1.9.14।।
ते तु राज्ञो वचश्श्रुश्त्वा व्यथिता विनताननाः।
न गच्छेम ऋषेर्भीता अनुनेष्यन्ति तं नृपम् ।। 1.9.15।।
वक्ष्यन्ति चिन्तयित्वा ते तस्योपायांश्च तत्क्षमान्।
आनेष्यामो वयं विप्रं न च दोषो भविष्यति।। 1.9.16।।
एवमङ्गाधिपेनैव गणिकाभि: ऋषेस्सुत:।
आनीतोऽवर्षयद्देवश्शान्ता चास्मै प्रदीयते।।1.9.17।।
ऋश्यश्रृङ्गस्तु जामाता पुत्रांस्तव विधास्यति।
सनत्कुमारकथितमेतावद्व्याहृतं मया।।1.9.18।।
अथ हृष्टो दशरथस्सुमन्त्रं प्रत्यभाषत।
यथश्र्यश्रृङ्गस्त्वानीतो विस्तरेण त्वयोच्यताम्।।1.9.19।।

अयोध्या काण्डे पञ्चशः सर्गः

रामोऽभियाय तं रम्यं वृक्षमिक्ष्वाकुनन्दनः।
रथादवातरत्तस्मात्सभार्य स्सहलक्ष्मणः।।2.50.31।।
सुमन्त्रोऽप्यवतीर्यास्मान्मोचयित्वा हयोत्तमान्।
वृक्षमूलगतं राममुपतस्थे कृताञ्जलिः।।2.50.32।।
तत्र राजा गुहो नाम रामस्यात्मसमस्सखा।
निषादजात्यो बलवान् स्थपतिश्चेति विश्रुतः।।2.50.33।।
स श्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं रामं विषयमागतम्।
वृद्धैः परिवृतोऽमात्यैः ज्ञातिभिश्चाभ्युपागतः।।2.50.34।।
ततो निषादाधिपतिं दृष्ट्वा दूरादुपस्थितम्।
सह सौमित्रिणा राम स्समागच्छद्गुहेन सः।।2.50.35।।
तमार्तस्सम्परिष्वज्य गुहो राघवमब्रवीत्।
यथाऽयोध्या तथेयं ते राम किं करवाणि ते।।2.50.36।।
ईदृशं हि महाबाहो कः प्राप्स्यत्यतिथिं प्रियम्।
ततो गुणवदन्नाद्यमुपादाय पृथग्विधम्।।2.50.37।।
अर्घ्यं चोपानयत्क्षिप्रं वाक्यं चेदमुवाच ह।
स्वागतं ते महाबाहो तवेयमखिला मही।।2.50.38।।
वयं प्रेष्या भवान्भर्ता साधु राज्यं प्रशाधि नः।
भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च लेह्यंचेदमुपस्थितम्।।2.50.39।।

शयनानि च मुख्यानि वाजिनां खादनं च ते।
एवं ब्रुवाणं तु गुहं राघवः प्रत्युवाच ह।।2.50.40।।
अर्चिताश्चैव हृष्टाश्च भवता सर्वथा वयम्।
पद्भ्यामभिगमाच्चैव स्नेहसन्दर्शनेन च।।2.50.41।।
भुजाभ्यां साधु पीनाभ्यां पीडयन्वाक्यमब्रवीत्।।
दिष्ट्या त्वां गुह पश्यामि ह्यरोगं सह बान्धवैः।
अपि ते कुशलं राष्ट्रे मित्रेषु च धनेषु च।।2.50.42।।
यत्त्विदं भवता किञ्चित्प्रीत्या समुपकल्पितम्।
सर्वं तदनुजानामि न हि वर्ते प्रतिग्रहे।।2.50.43।।
कुशचीराजिनधरं फलमूलाशिनं च माम्।
विद्धि प्रणिहितं धर्मे तापसं वनगोचरम्।।2.50.44।।
अश्वानां खादनेनाहमर्थी नान्येन केनचित्।
एतावताऽत्र भवता भविष्यामि सुपूजितः।।2.50.45।।
एते हि दयिता राज्ञः पितुर्दशरथस्य मे।
एतैस्सुविहितैरश्वै भविष्याम्यहमर्चितः।।2.50.46।।
अश्वानां प्रतिपानं च खादनं चैव सोऽन्वशात्।
गुहस्तत्रैव पुरुषां स्त्वरितं दीयतामिति।।2.50.47।।
ततश्चीरोत्तरासङ्गः सन्ध्यामन्वास्य पश्चिमाम्।
जलमेवाददे भोज्यं लक्ष्मणेनाऽऽहृतं स्वयम्।।2.50.48।।
तस्य भूमौ शयानस्य पादौ प्रक्षाल्य लक्ष्मणः।
सभार्यस्य ततोऽभ्येत्य तस्थौ वृक्षमुपाश्रितः।।2.50.49।।

गुहोऽपि सह सूतेन सौमित्रिमनुभाषयन्।
अन्वजाग्रत्ततो राममप्रमत्तो धनुर्धरः।।2.50.50।।
तथा शयानस्य ततोऽस्य धीमतो
यशस्विनो दाशरथेर्महात्मनः।
अदृष्टदुःखस्य सुखोचितस्य सा
तदाव्यतीयाय चिरेण शर्वरी।।2.50.51।।

अयोध्या काण्डे एकपञ्चशः सर्ग

तं जाग्रतमदम्भेन भ्रातुरर्थाय लक्ष्मणम्।
गुहः सन्तापसन्तप्तो राघवं वाक्यमब्रवीत्।।2.51.1।।
इयं तात सुखा शय्या त्वदर्थमुपकल्पिता।
प्रत्याश्वसिहि साध्वस्यां राजपुत्र यथासुखम्।।2.51.2।।
उचितोऽयं जनस्सर्वः क्लेशानां त्वं सुखोचितः।
गुप्त्यर्थं जागरिष्यामः काकुत्स्थस्य वयं निशाम्।।2.51.3।।
न हि रामात्प्रियतमो ममास्ति भुवि कश्चन।
ब्रवीम्येतदहं सत्यं सत्येनैव च ते शपे।।2.51.4।।
अस्य प्रसादादाशंसे लोकेस्मिन् सुमुहद्यशः।
धर्मावाप्तिं च विपुलामर्थावाप्तिं च केवलम्।।2.51.5।।
सोऽहं प्रियसखं रामं शयानं सह सीतया।
रक्षिष्यामि धनुष्पाणि स्सर्वतो ज्ञातिभि स्सह।।2.51.6।।

न हि मेऽविदितं किञ्चिद्वनेऽस्मिंश्चरतस्सदा।
चतुरङ्गं ह्यपिबलं सुमहत्प्रसहेमहि।।2.51.7।।
लक्ष्मणस्तं तदोवाच रक्ष्यमाणास्त्वयानघ।
नात्र भीता वयं सर्वे धर्ममेवानुपश्यता।।2.51.8।।
कथं दशरथौ भूमौ शयाने सह सीतया।
शक्या निद्रा मया लब्धुं जीवितं वा सुखानि वा।।2.51.9।।
यो न देवासुरैः सर्वैः शक्यः प्रसहितुं युधि।
तं पश्य सुखसंविष्टं तृणेषु सह सीतया।।2.51.10।।

<u>अयोध्या काण्डे द्विपञ्चशः सर्गः</u>

प्रभातायां तु शर्वर्यां पृथुवक्षा महायशाः।
उवाच रामः सौमित्रिं लक्ष्मणं शुभलक्षणम्।।2.52.1।।
भास्करोदयकालोऽयं गता भगवती निशा।
असौ सुकृष्णो विहगः कोकिलस्तात कूजति।।2.52.2।।
बर्हिणानां च निर्घोषः श्रूयते नदतां वने।
तराम जाह्नवीं सौम्य शीघ्रगां सागरङ्गमाम्।।2.52.3।।
विज्ञाय रामस्य वचः सौमित्रिर्मित्रनन्दनः।
गुहमामन्त्र्य सूतं च सोऽतिष्ठद्भ्रातुरग्रतः।।2.52.4।।
स तु रामस्य वचनं निशाम्य प्रतिगृह्य च।
स्थपतिस्तूर्णमाहूय सचिवानिदमब्रवीत्।।2.52.5।।

अस्य वाहनसंयुक्तां कर्णग्राहवतीं शुभाम्।
सुप्रतारां दृढां तीर्थे शीघ्रं नावमुपाहर।।2.52.6।।
तं निशम्य समादेशं गुहामात्यगणो महान्।
उपोह्य रुचिरां नावं गुहाय प्रत्यवेदयत्।।2.52.7।।
ततः स प्राञ्जलिर्भूत्वा गुहो राघवमब्रवीत्।
उपस्थितेयं नौर्देव भूयः किं करवाणि ते।।2.52.8।।
तवामरसुतप्रख्य तर्तुं सागरगां नदीम्।
नौरियं पुरुषव्याघ्र तां त्वमारोह सुव्रत।।2.52.9।।
अथोवाच महातेजा रामो गुहमिदं वचः।
कृतकामोऽस्मि भवता शीघ्रमारोप्यतामिति।।2.52.10।।
ततः कलापान् सन्नह्य खड्गौ बध्वा च धन्विनौ।
जग्मतुर्येन तौ गङ्गां सीतया सह राघवौ।।2.52.11।।
राममेव तु धर्मज्ञमुपगम्य विनीतवत्।
किमहं करवाणीति सूतः प्राञ्जलिरब्रवीत्।।2.52.12।।
ततोऽब्रवीद्दाशरथिः सुमन्त्रं
स्पृशन् करेणोत्तमदक्षिणेन।
सुमन्त्र शीघ्रं पुनरेव याहि
राज्ञः सकाशे भव चाप्रमत्तः।।2.52.13।।
निवर्तस्वेत्युवाचैव ह्येतावद्धि कृतं मम।
रथं विहाय पद्भ्यां तु गमिष्यामि महावनम्।।2.52.14।।

अयोध्या काण्डे पञ्चशीतितमः सर्गः

एवमुक्तस्तु भरतो निषादाधिपतिं गुहम्।
प्रत्युवाच महाप्राज्ञो वाक्यं हेत्वर्थसंहितम्।।2.85.1।।
ऊर्जितः खलु ते कामः कृतो मम गुरोस्सखे।
यो मे त्वमीदृशीं सेनामेकोऽभ्यर्चितुमिच्छसि।।2.85.2।।
इत्युक्त्वा तु महातेजा गुहं वचनमुत्तमम्।
अब्रवीद्भरत श्श्रीमाननिषादाधिपतिं पुनः।।2.85.3।।
कतरेण गमिष्यामि भरद्वाजाश्रमं गुह।
गहनोऽयं भृशं देशो गङ्गाऽनूपो दुरत्ययः।।2.85.4।।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रस्य धीमतः।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं गुहो गहनगोचरः।।2.85.5।।
दाशास्त्वाऽनुऽगमिष्यन्ति धन्विनस्सुसमाहिताः।
अहं त्वानुगमिष्यामि राजपुत्र महायशः।।2.85.6।।
कच्छिन्नदुष्टो व्रजसि रामस्याक्लिष्टकर्मणः।
इयं ते महती सेना शङ्कां जनयतीव मे।।2.85.7।।
तमेवमभिभाषन्तमाकाश इव निर्मलः।
भरतश्श्लक्ष्णया वाचा गुहं वचनमब्रवीत्।।2.85.8।।
माभूत्स कालो यत्कष्टं न मां शङ्कितुमर्हसि।
राघव स्सहि मे भ्राता ज्येष्ठः पितुसमो मतः।।2.85.9।।
तं निवर्तयितुं यामि काकुत्स्थं वनवासिनम्।
बुद्धिरन्या न ते कार्या गुह सत्यं ब्रवीमि ते।।2.85.10।।

अयोध्या काण्डे षडशीतितमः सर्गः

आचचक्षेऽथ सद्भावं लक्ष्मणस्य महात्मनः।
भरतायाप्रमेयाय गुहो गहनगोचरः।।2.86.1।।
तं जाग्रतं गुणैर्युक्तं शरचापासिधारिणम्।
भ्रातृगुप्त्यर्थमत्यन्तमहं लक्ष्मणमब्रुवम्।।2.86.2।।
इयं तात सुखा शय्या त्वदर्थमुपकल्पिता।
प्रत्याश्वसिहि शेष्वास्यां सुखं राघवनन्दन।।2.86.3।।
उचितोऽयं जनस्सर्वो दुःखानां त्वं सुखोचितः।
धर्मात्मंस्तस्य गुप्त्यर्थं जागरिष्यामहे वयम्।।2.86.4।।
नहि रामात्प्रियतरो ममास्ति भुवि कश्चन।
मोत्सुकोऽभूर्ब्रवीम्येतदप्यसत्यं तवाग्रतः।।2.86.5।।

अयोध्या काण्डे अष्टाशीतितमः सर्गः

तच्छ्रुत्वा निपुणं सर्वं भरत स्सह मन्त्रिभिः।
इङ्गुदीमूलमागम्य रामशय्यामवेक्ष्य ताम्।।2.88.1।।

अब्रवीज्जननी स्सर्वा इह तेन महात्मना।
शर्वरी शयिता भूमाविदमस्य विमर्दितम्।।2.88.2।।
महाभागकुलीनेन महाभागेन धीमता।
जातो दशरथेनोर्व्यां न रामस्स्वप्तु मर्हति।।2.88.3।

विदेहराजस्य सुता सीता च प्रियदर्शना।
दयिता शयिता भूमौ स्नुषा दशरथस्य च।।2.88.12।।
इयं शय्या मम भ्रातुरिदं हि परिवर्तितम्।
स्थण्डिले कठिने सर्वं गात्रै र्विमृदितं तृणम्।।2.88.13।।
मन्ये साभरणा सुप्ता सीताऽस्मिञ्छयनोत्तमे।
तत्र तत्र हि दृश्यन्ते सक्ताः कनकबिन्दवः।।2.88.14।।
उत्तरीयमिहाऽसक्तं सुव्यक्तं सीतया तदा।
तथा ह्येते प्रकाशन्ते सक्ताः कौशेयतन्तवः।।2.88.15।।
मन्ये भर्तु स्सुखा शय्या येन बाला तपस्विनी।
सुकुमारी सती दुःखं न हि विजानाति मैथिली।।2.88.16।।
हा हन्ताऽस्मि नृशंसोऽहं यत्सभार्यः कृते मम।
ईदृशीं राघवश्शय्यामधिशेते ह्यनाथवत्।।2.88.17।।
सार्वभौमकुले जात स्सर्वलोकस्य सम्मतः।
सर्वलोकप्रियस्त्यक्त्वा राज्यं सुखमनुत्तमम्।।2.88.18।।
कथमिन्दीवरश्यामो रक्ताक्षः प्रियदर्शनः।
सुखभागी न दुःखार्ह श्शयितो भुवि राघवः।।2.88.19।।

धन्यः खलु महाभागो लक्ष्मण श्शुभलक्षणः।
भ्रातरं विषमे काले यो राममनुवर्तते।।2.88.20।।
सिद्धार्था खलु वैदेही पतिं याऽनुगता वनम्।
वयं संशयिता स्सर्वे हीनास्तेन महात्मना।।2.88.21।।

भरद्वाज आश्रम्

अयोध्या काण्डे चतु:पञ्चश: सर्ग:

ते तु तस्मिन्महावृक्षे उषित्वा रजनीं शिवाम्।
विमलेऽभ्युदिते सूर्ये तस्माद्देशात्प्रतस्थिरे।।2.54.1।।
यत्र भागीरथीं गङ्गां यमुनाभिप्रवर्तते।
जग्मुस्तं देशमुद्दिश्य विगाह्य सुमहद्वनम्।।2.54.2।।
ते भूमिभागान्विविधान् देशांश्चापि मनोरमान्।
अदृष्टपूर्वान् पश्यन्तस्तत्र तत्र यशश्विनः।।2.54.3।।
यथा क्षेमेण गच्छन् स पश्यंश्च विविधान् द्रुमान्।
निवृत्तमात्रे दिवसे रामः सौमित्रिमब्रवीत्।।2.54.4।।
प्रयागमभितः पश्य सौमित्रे धूममुन्नतम्।
अग्नेर्भगवतः केतुं मन्ये सन्निहितो मुनिः।।2.54.5।।
नूनं प्राप्ताः स्म सम्भेदं गङ्गायमुनयोर्वयम्।
तथा हि श्रूयते शब्दो वारिणो वारिघट्टितः।।2.54.6।।
दारूणि परिभिन्नानि वनजैरुपजीविभिः।
भरद्वाजाश्रमे चैते दृश्यन्ते विविधा द्रुमाः।।2.54.7।।
धन्विनौ तौ सुखं गत्वा लम्बमाने दिवाकरे।
गङ्गायमुनयोस्सन्धौ प्रापतुर्निलयं मुनेः।।2.54.8।।
रामस्त्वाश्रममासाद्य त्रासयन्मृगपक्षिणः।
गत्वा मुहूर्तमध्वानं भरद्वाजमुपागमत्।।2.54.9।।

ततस्त्वाश्रमासाद्य मुनेर्दर्शनकाङ्क्षिणौ।
सीतयानुगतौ वीरौ दूरादेवावतस्थतुः।।2.54.10।।

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं भरद्वाजो महामुनिः।
राघवस्य ततो वाक्यमर्थग्राहकमब्रवीत्।।2.54.27।।
दशक्रोश इतस्तात गिरिर्यत्रनिवत्स्यसि।
महर्षिसेवितः पुण्यः सर्वतः सुखदर्शनः।।2.54.28।।
गोलाङ्गूलानुचरितो वानरर्क्षनिषेवितः।
चित्रकूट इति ख्यातो गन्धमादनसन्निभः।।2.54.29।।
यावता चित्रकूटस्य नरश्शृङ्गान्यवेक्षते।
कल्याणानि समाधत्ते न पापे कुरुते मनः।।2.54.30।।

सीतातृतीयः काकुत्स्थः परिश्रान्तः सुखोचितः।
भरद्वाजाश्रमे रम्ये तां रात्रिमवसत्सुखम्।।2.54.35।।
प्रभातायां रजन्यां तु भरद्वाजमुपागमत्।
उवाच नरशार्दूलो मुनिं ज्वलिततेजसम्।।2.54.36।।
शर्वरीं भगवन्नद्य सत्यशील तवाश्रमे।
उषिताः स्मेह वसतिमनुजानातु नो भवान्।।2.54.37।।
रात्र्यां तु तस्यां व्युष्टायां भरद्वाजोऽब्रवीदिदम्।
मधुमूलफलोपेतं चित्रकूटं व्रजेति ह।।2.54.38।।

वासमौपयिकं मन्ये तव राम महाबल
नानानगगणोपेतः किन्नरोरगसेवितः।
मयूरनादाभिरुतो गजराजनिषेवितः।।2.54.39।।
गम्यतां भवता शैल श्चित्रकूटः स विश्रुतः।
पुण्यश्च रमणीयश्च बहुमूलफलायुतः।।2.54.40।।
तत्र कुञ्जरयूथानि मृगयूथानि चाभितः।
विचरन्ति वनान्तेस्मिन् तानि द्रक्ष्यसि राघव।।2.54.41।।
सरित्प्रस्रवणप्रस्थान् दरीकन्दरनिर्झरान्।
चरतः सीतया सार्धं नन्दिष्यति मनस्तव।।2.54.42।।
प्रहृष्टकोयष्टिककोकिलस्वनैर्विनादितं तं वसुधाधरं शिवम्।
मृगैश्च मत्तैर्बहुभिश्च कुञ्जरैः सुरम्यमासाद्य समावसाश्रमम्।।2.54.43।।

अयोध्या काण्डे पञ्चपञ्चशः सर्गः

उषित्वा रजनीं तत्र राजपुत्रावरिन्दमौ।
महर्षिमभिवाद्याथ जग्मतुस्तं गिरिं प्रति।।2.55.1।।
तेषां चैव स्वस्त्ययनं महर्षि स्स चकार ह।
प्रस्थितांश्चैव तान्प्रेक्ष्य पिता पुत्रानिवान्वगात्।।2.55.2।।
ततः प्रचक्रमे वक्तुं वचनं स महामुनिः।
भरद्वाजो महातेजा रामं सत्यपराक्रमम्।।2.55.3।।
गङ्गायमुनयो स्सन्धिमासाद्य मनुजर्षभौ।
कालिन्दीमनुगच्छेतां नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम्।।2.55.4।।

अथाऽसाद्य तु कालिन्दी शीघ्रस्रोतसमापगाम्।
तस्यास्तीर्थं प्रचलितं पुराणं प्रेक्ष्य राघवौ।।2.55.5।।
तत्र यूयं प्लवं कृत्वा तरतांशुमतीं नदीम्।
ततो न्यग्रोधमासाद्य महान्तं हरितच्छदम्।।2.55.6।।
विवृद्धं बहुभिर्वृक्षै श्श्यामं सिद्धोपसेवितम्।
तस्मै सीताञ्जलिं कृत्वा प्रयुञ्जीताशिषश्शिवाः।।2.55.7।।
समासाद्य तु तं वृक्षं वसेद्वातिक्रमेत वा।
क्रोशमात्रं ततो गत्वा नीलं द्रक्ष्यथ काननम्।।2.55.8।।
पलाशबदरीमिश्रं रम्यं वंशैश्च यामुनैः।
स पन्थाश्चित्रकूटस्य गत स्सुबहुशो मया।।2.55.9।।
रम्यो मार्दवयुक्तश्च वनदावैर्विवर्जितः।
इति पन्थानमावेद्य महर्षिस्सन्यवर्तत।।2.55.10।

युद्ध काण्डे चतुर्विंशत्यधिकशततमः सर्गः

सर्वं ममैतद् विदितं तपसा धर्मवत्सल ।
सम्पतन्ति च मे शिष्याः प्रवृत्याख्याः पुरीमितः । १६
अहमप्यत्र ते दद्मि वरं शस्त्रभृतां वर ।
अर्घ्यं प्रतिगृहाणेदमयोध्यां श्वो गमिष्यसि । १७
तस्य तच्छिरसा वाक्यं प्रतिगृह्य नृपात्मजः ।
बाढमित्येव संहृष्टः श्रीमान् वरमयाचत । १८
अकालफलिनो वृक्षाः सर्वे चापि मधुस्रवाः ।
फलान्यमृतगन्धीनि बहूनि विविधानि च । १९
भवन्तु मार्गे भगवन्नयोध्यां प्रति गच्छतः ।
तथेति च प्रतिज्ञाते वचनात् समनन्तरम् । २०
अभवन् पादपास्तत्र स्वर्गपादपसंनिभाः ।
निष्फलाः फलिनश्चासन् विपुष्पाः पुष्पशालिनः । २१
शुष्काः समग्रपत्रास्ते नगाश्चैव मधुस्रवाः ।
सर्वतो योजनास्तिस्रो गच्छतामभवंस्तदा । २२
ततः प्रहृष्टाः प्लवगर्षभास्ते
बहूनि दिव्यानि फलानि चैव ।
कामादुपाश्नन्ति सहस्रशस्ते
मुदान्विताः स्वर्गजितो यथैव । २३

युद्ध काण्डे पञ्चविंशत्यधिकशततमः सर्गः

अयोध्यां तु समालोक्य चिन्तयामास राघवः।
प्रियकामः प्रियं रामस्ततस्त्वरितविक्रमः। १
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेषु न्यपातयत्।
उवाच धीमांस्तेजस्वी हनूमन्तं प्लवंगमम्। २
अयोध्यां त्वरितो गत्वा शीघ्रं प्लवगसत्तम।
जानीहि कच्चित् कुशली जनो नृपतिमन्दिरे। ३
शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहं गहनगोचरम्।
निषादाधिपतिं ब्रूहि कुशलं वचनान्मम। ४
श्रुत्वा तु मां कुशलिनमरोगं विगतज्वरम्।
भविष्यति गुहः प्रीतः स ममात्मसमः सखा। ५
अयोध्यायाश्च ते मार्गं प्रवृत्तिं भरतस्य च।
निवेदयिष्यति प्रीतो निषादाधिपतिर्गुहः। ६
भरतस्तु त्वया वाच्यः कुशलं वचनान्मम।
सिद्धार्थं शंस मां तस्मै सभार्यं सहलक्ष्मणम्। ७
हरणं चापि वैदेह्या रावणेन बलीयसा।
सुग्रीवेण च संवादं वालिनश्च वधं रणे। ८
मैथिल्यन्वेषणं चैव यथा चाधिगता त्वया।
लङ्घयित्वा महातोयमापगापतिमव्ययम्। ९

चित्रकूटम्

अयोध्या काण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः

ततस्तौ पादचारेण गच्छन्तौ सह सीतया।
रम्यमासेदतुश्शैलं चित्रकूटं मनोरमम्।।2.56.12।।
तन्तु पर्वतमासाद्य नानापक्षिगणायुतम्।
बहुमूलफलं रम्यं सम्पन्नं सरसोदकम्।।2.56.13।।
मनोज्ञोऽयं गिरिस्सौम्य नानाद्रुमलतायुतः।
बहुमूलफलो रम्य स्स्वाजीवः प्रतिभाति मे।।2.56.14।।
मुनयश्च महात्मानो वसन्त्यस्मि शिलोच्चये।
अयं वासो भवेत्तावदत्र सौम्य रमेमहि।।2.56.15।।
इति सीता च रामश्च लक्ष्मणश्च कृताञ्जलिः।
अभिगम्याऽश्रमं सर्वे वाल्मीकि मभिवादयन्।।2.56.16।।
तान्महर्षि प्रमुदितः पूजयामास धर्मवित्।
अस्यतामिति चोवाच स्वागन्तु निवेद्य च।।2.56.17।।

अयोध्या काण्डे त्रिनवतितमः सर्गः

स यात्वा दूरमध्वानं सुपरिश्रान्तवाहनः।
उवाच भरत श्श्रीमान् वसिष्ठं मन्त्रिणां वरम्।।2.93.6।।

यादृशं लक्ष्यते रूपं यथा चैव श्रुतं मया।
व्यक्तं प्राप्ताः स्म तं देशं भरद्वाजो यमब्रवीत्।।2.93.7।।
अयं गिरिश्चित्रकूट इयं मन्दाकिनी नदी।
एतत्प्रकाशते दूरान्नीलमेघनिभं वनम्।।2.93.8।।
गिरे स्सानूनि रम्याणि चित्रकूटस्य सम्प्रति।
वारणैरवमृद्यन्ते मामकै पर्वतोपमैः।।2.93.9।।
मुञ्चन्ति कुसुमान्येते नगाः पर्वतसानुषु।
नीला इवातपापाये तोयं तोयधरा घनाः।।2.93.10।।

अयोध्या काण्डे चतुर्नवतितम: सर्ग:

दीर्घकालोषित स्तस्मिन्गिरौ गिरिवनप्रियः।
वैदेह्याः प्रियमाकाङ्क्षन्स्वं च चित्तं विलोभयन्।।2.94.1।।
अथ दाशरथिश्चित्रं चित्रकूटमदर्शयत्।
भार्याममरसङ्काश श्शचीमिव पुरन्दरः।।2.94.2।।
न राज्याद्भ्रंशनं भद्रे न सुहृद्भिर्विनाभवः।
मनो मे बाधते दृष्ट्वा रमणीयमिमं गिरिम्।।2.94.3।।
पश्येममचलं भद्रे नानाद्विजगणायुतम्।
शिखरैः खमिवोद्विद्धैर्धातुमद्भिर्विभूषितम्।।2.94.4।।
केचिद्रजतसङ्काशाः केचित्क्षतजसंनिभाः।
पीतमाञ्जिष्टवर्णाश्च केचिन्मणिवरप्रभाः।।2.94.5।।

अयोध्या काण्डे पञ्चनवतितमः सर्गः

अथ शैलाद्विनिष्क्रम्य मैथिलीं कोसलेश्वरः।
अदर्शयच्छुभजलां रम्यां मन्दाकिनीं नदीम्।।2.95.1।।
अब्रवीच्च वरारोहां चारुचन्द्रनिभाननाम्।
विदेहराजस्य सुतां रामो राजीवलोचनः।।2.95.2।।
विचित्रपुलिनां रम्यां हंससारससेविताम्।
कमलैरुपसम्पन्नां पश्य मन्दाकिनीं नदीम्।।2.95.3।।
नानाविधैस्तीररुहै र्वृतां पुष्पफलद्रुमैः।
राजन्तीं राजराजस्य नलिनीमिव सर्वतः।।2.95.4।।
मृगयूथनिपीतानि कलुषाम्भांसि साम्प्रतम्।
तीर्थानि रमणीयानि रतिं सञ्जनयन्ति मे।।2.95.5।।
जटाजिनधराः काले वल्कलोत्तरवाससः।
ऋषय स्त्ववगाहन्ते नदीं मन्दाकिनीं प्रिये।।2.95.6।।
आदित्यमुपतिष्ठन्ते नियमादूर्ध्वबाहवः।
एते परे विशालाक्षि मुनय स्संशितव्रताः।।2.95.7।।
मारुतोद्धूतशिखरैः प्रनृत्त इव पर्वतः।
पादपैः पत्रपुष्पाणि सृजद्भिरभितो नदीम्।।2.95.8।।
चिन्मणिनिकाशोदां क्वचित्पुलिनशालिनीम्।
क्वचित्सिद्धजनाकीर्णां पश्य मन्दाकिनीं नदीम्।।2.95.9।।
निर्धूतान्वायुना पश्य विततान्पुष्पसञ्चयान्।
पोप्लूयमानानपरान्पश्य त्वं जलमध्यगान्।।2.95.10।।

तांश्चातिवल्गुवचसो रथाङ्गाह्वयना द्विजाः।
अधिरोहन्ति कल्याणि निष्कूजन्त श्शुभा गिरः।।2.95.11।।
दर्शनं चित्रकूटस्य मन्दाकिन्याश्च शोभने।
अधिकं पुरवासाच्च मन्ये तव च दर्शनात्।।2.95.12।।
विधूतकलुषै स्सिद्धैस्तपोदमशमान्वितैः।
नित्यविक्षोभितजलां विगाहस्व मया सह।।2.95.13।।
सखीवच्च विगाहस्व सीते मन्दाकिनीं नदीम्।
कमलान्यवमज्जन्ती पुष्कराणि च भामिनि।।2.95.14।।
त्वं पौरजनवद्व्यालानयोध्यामिव पर्वतम्।
मन्यस्व वनिते नित्यं सरयूवदिमां नदीम्।।2.95.15।।
लक्ष्मणश्चापि धर्मात्मा मन्निदेशे व्यवस्थितः।
त्वं चानुकूला वैदेहि प्रीतिं जनयथो मम।।2.95.16।।
उपस्पृशंस्त्रिषवणं मधुमूलफलाशनः।
नायोध्यायैन राज्याय स्पृहयेऽद्य त्वया सह।।2.95.17।।
इमांहि रम्यां मृगयूथशालिनीं निपीततोयां गजसिंहवानरैः।
सुपुष्पितां पुष्पभरैरलङ्कृतां नसोऽस्ति य स्स्यान्न गतक्लम स्सुखी।।2.95.18।।
इतीव रामो बहुसङ्गतं वचः प्रियासहाय स्सरितं प्रति ब्रुवन्।
चचार रम्यं नयनाञ्जनप्रभं स चित्रकूटं रघुवंशवर्धनः।।2.95.19।।

अयोध्या काण्डे नवनवतितम: सर्ग:

निविष्टायां तु सेनायामुत्सुको भरतस्तदा।
जगाम भ्रातरं द्रष्टुं शत्रुघ्नमनुदर्शयन्।।2.99.1।।
ऋषिं वसिष्ठं सन्दिश्य मातृर्मे शीघ्रमानय।
इति त्वरितमग्रे स जगाम गुरुवत्सलः।।2.99.2।।
सुमन्त्रस्त्वपि शत्रुघ्नमदूरादन्वपद्यत।
रामदर्शनजस्तर्षो भरतस्येव तस्य च।।2.99.3।।
गच्छन्नेवाथ भरतस्तापसालय संस्थिताम्।
भ्रातुः पर्णकुटीं श्रीमानुटजं च ददर्श ह।। 2.99.4।।
शालायास्त्वग्रत स्तस्या ददर्श भरत स्तदा।
काष्ठानि चावभग्नानि पुष्पाण्युपचितानि च।।2.99.5।।
स लक्ष्मणस्य रामस्य ददर्शाऽश्रममीयुषः।
कृतं वृक्षेष्वभिज्ञानं कुशचीरैः क्वचित्क्वचित्।।2.99.6।।
ददर्श वने तस्मिन्महत स्सञ्चयान्कृतान्।
मृगाणां महिषाणां च करीषै शशीतकारणात्।।2.99.7।।
गच्छन्नेव महाबाहुर्द्युतिमान्भरत स्तदा।
शत्रुघ्नं चाब्रवीद्धृष्टस्तानमात्यांश्च सर्वशः।।2.99.8।।

प्रागुदक्प्रवणां वेदिं विशालां दीप्तपावकाम्।
ददर्श भरतस्तत्र पुण्यां रामनिवेशने।।2.99.24।।

निरीक्ष्य स मुहूर्तं तु ददर्श भरतो गुरुम्।
उटजे राममासीनं जटामण्डलधारिणम्।।2.99.25।।
तं तु कृष्णाजिनधरं चीरवल्कलवाससम्।
ददर्श राममासीनमभितः पावकोपमम्।।2.99.26।।
सिंहस्कन्धं महाबाहुं पुण्डरीकनिभेक्षणम्।
पृथिव्यास्सागरान्तायाः भर्तारं धर्मचारिणम्।।2.99.27।।
उपविष्टं महाबाहुं ब्रह्माणमिव शाश्वतम्।
स्थण्डिले दर्भसंस्तीर्णे सीतया लक्ष्मणेन च।।2.99.28।।
तं दृष्ट्वा भरत श्श्रीमान् दुःखशोकपरिप्लुतः।
अभ्यधावत धर्मात्मा भरतः कैकेयी सुतः।।2.99.29।।
दृष्ट्वैव विललापाऽर्तो बाष्पसन्दिग्धया गिरा।
अशक्नुवन् धारयितुं धैर्याद्वचनमब्रवीत्।।2.99.30।।
य स्संसदि प्रकृतिभिर्भवेद्युक्त उपासितुम्।
वन्यैर्मृगैरुपासीन स्सोऽयमास्ते ममाग्रजः।।2.99.31।।
वासोभिर्बहुसाहस्रैर्यो महात्मा पुरोचितः।
मृगाजिने सोऽयमिह प्रवस्ते धर्ममाचरन्।।2.99.32।।
अधारयद्यो विविधाश्चित्रास्सुमनसस्तदा।
सोऽयं जटाभारमिमं वहते राघवः कथम्।।2.99.33।।
यस्य यज्ञैर्यथादिष्टैर्युक्तो धर्मस्य सञ्चयः।
शरीरक्लेशसम्भूतं स धर्मं परिमार्गते।।2.99.34।।
चन्दनेन महार्हेण यस्याङ्गमुपसेवितम्।
मलेन तस्याङ्गमिदं कथमार्यस्य सेव्यते।।2.99.35।।

मन्निमित्तमिदं दुःखं प्राप्तो रामः सुखोचितः।
धिग्जीवितं नृशंसस्य मम लोकविगर्हितम्।।2.99.36।।
इत्येवं विलपन्दीनः प्रस्विन्नमुखपङ्कजः।
पादावप्राप्य रामस्य पपात भरतो रुदन्।।2.99.37।।
दुःखाभितप्तो भरतो राजपुत्रो महाबलः।
उक्त्वाऽर्येति सकृद्दीनं पुनर्नोवाच किञ्चन।।2.99.38।।
बाष्पाभिहतकण्ठश्च प्रेक्ष्य रामं यशस्विनम्।
आर्येत्येवाभिसङ्क्रुश्य व्याहर्तुं नाशकत्तदा।।2.99.39।।
शत्रुघ्नश्चापि रामस्य ववन्दे चरणौ रुदन्।
तावुभौ स समालिङ्ग्य रामश्चाश्रूण्यवर्तयत्।।2.99.40।।
ततस्सुमन्त्रेण गुहेन चैव समीयतु राजसुतावरण्ये।
दिवाकरश्चैव निशाकरश्च यथाऽम्बरे शुक्रबृहस्पतिभ्याम्।।2.99.41।।
तान्पार्थिवान्वारणयूथपाभान्समागतां स्तत्र महत्यरण्ये।
वनौकसस्तेऽपि समीक्ष्य सर्वेऽप्यश्रूण्यमुञ्चन्प्रविहाय हर्षम्।।2.99.42।।

अयोध्या काण्डे शततमः सर्गः

जटिलं चीरवसनं प्राञ्जलिं पतितं भुवि।
ददर्श रामो दुर्दर्शं युगान्ते भास्करंयथा।।2.100.1।।
कथंचिदभिविज्ञाय विवर्णवदनं कृशम्।
भ्रातरं भरतं रामः परिजग्राह बाहुना।।2.100.2।।

आघ्राय रामस्तं मूर्ध्नि परिष्वज्य च राघवः।
अङ्के भरतमारोप्य पर्यपृच्छत्समाहितः।।2.100.3।।
क्व नु तेऽभूत्पिता तात यदरण्यं त्वमागतः।
न हि त्वं जीवतस्तस्य वनमागन्तुमर्हसि।।2.100.4।।
चिरस्य बत पश्यामि दूराद्भरतमागतम्।
दुष्प्रतीकमरण्येऽस्मिन् किं तात वनमागतः।।2.100.5।।

<u>अयोध्या काण्डे त्र्यधिकशततमः सर्गः</u>

अद्यायमपि ते पुत्रः क्लेशानामतथोचितः।
नीचानर्थ समाचारं सज्जं कर्म प्रमुञ्चतु।।2.103.7।।
दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु सा ददर्श महीतले।
पितुरिङ्गुदिपिण्याकं न्यस्तमायतलोचना।।2.103.8।।
तं भूमौ पितुरार्तेन न्यस्तं रामेण वीक्ष्य सा।
उवाच देवी कौसल्या सर्वा दशरथस्त्रियः।।2.103.9।।
इदमिक्ष्वाकुनाथस्य राघवस्य महात्मनः।
राघवेण पितुर्दत्तं पश्यतैतद्यथाविधि।।2.103.10।।
तस्य देवसमानस्य पार्थिवस्य महात्मनः।
नैतदौपयिकं मन्ये भुक्तभोगस्य भोजनम्।।2.103.11।।
चतुरन्तां महीं भुक्त्वा महेन्द्रसदृशो विभुः।
कथमिङ्गुदिपिण्याकं स भुङ्क्ते वसुधाधिपः।।2.103.12।।

अतो दुःखतरं लोके न किञ्चित्प्रतिभाति मा।
यत्र रामः पितुर्दद्यादिङ्गुदिक्षोदमृद्धिमान्।।2.103.13।।
रामेणेङ्गुदिपिण्याकं पितुर्दत्तं समीक्ष्य मे।
कथं दुःखेन हृदयं न स्फोटति सहस्रधा।।2.103.14।।
श्रुतिस्तु खल्वियं सत्या लौकिकी प्रतिभाति मा।
यदन्नः पुरुषो भवति तदन्नास्तस्य देवताः।।2.103.15।।
एवमार्ता सपत्न्यस्ता जग्मुराश्वास्य तां तदा।
ददृशुश्चाश्रमे रामं स्वर्गच्युतमिवामरम्।।2.103.16।।
सर्वभोगैः परित्यक्तं रामं सम्प्रेक्ष्य मातरः।
आर्ता मुमुचुरश्रूणि सस्वरं शोककर्शिताः।।2.103.17।।
तासां रामस्समुत्थाय जग्राह चरणान् शुभान्।
मातॄणां मनुजव्याघ्रस्सर्वासां सत्यसङ्गरः।।2.103.18।।
पाणिभि स्सुखस्पर्शैर्मृद्वङ्गुलितलै श्शुभैः।
प्रममार्जू रजः पृष्ठाद्रामस्यायतलोचनाः।।2.103.19।।
सौमित्रिरपि ता स्सर्वा मातॄस्सम्प्रेक्ष्य दुःखितः।
अभ्यवादयतासक्तं शनै रामादनन्तरम्।।2.103.20।।
यथा रामे तथा तस्मिन्सर्वा ववृतिरे स्त्रियः।
वृत्तिं दशरथाज्जाते लक्ष्मणे शुभलक्षणे।।2.103.21।।
सीताऽपि चरणांस्तासामुपसङ्गृह्य दुःखिता।
श्वश्रूणामश्रुपूर्णाक्षी सा बभूवाग्रतः स्थिता।।2.103.22।।
तां परिष्वज्य दुःखार्तां माता दुहितरं यथा।
वनवासकृशां दीनां कौसल्या वाक्यमब्रवीत्।।2.103.23।।

विदेहराजस्य सुता स्नुषा दशरथस्य च।
रामपत्नी कथं दुःखं सम्प्राप्ता निर्जने वने।।2.103.24।।
हिमातपसन्तप्तं परिक्लिष्टमिवोत्पलम्।
काञ्चनं रजसा ध्वस्तं क्लिष्टं चन्द्रमिवाम्बुदैः।।2.103.25।।
मुखं ते प्रेक्ष्य मां शोको दहत्यग्निरिवाऽऽश्रयम्।
भृशं मनसि वैदेहि व्यसनारणिसम्भवः।।2.103.26।।
ब्रुवन्त्यामेवमार्तायां जनन्यां भरताग्रजः।
पादावासाद्य जग्राह वसिष्ठस्य च राघवः।।2.103.27।।
पुरोहितस्याग्निसमस्य वै तदा बृहस्पतेरिन्द्रमिवामराधिपः।
प्रगृह्य पादौ सुसमृद्धतेजसस्सहैव तेनोपविवेश राघवः।।2.103.28।।
ततो जघन्यं सहितै स्समन्त्रिभिः पुरप्रधानैश्च सहैव सैनिकैः।
जनेन धर्मज्ञतमेन धर्मवानुपोपविष्टो भरत स्तदाऽग्रजम्।।2.103.29।।
उपोपविष्ट स्तु तदा स वीर्यवांस्तपस्विवेषेण समीक्ष्य राघवम्।
श्रिया ज्वलन्तं भरतः कृताञ्जलिर्यथा महेन्द्रः प्रयतः प्रजापतिम्।।2.103.30।।
किमेष वाक्यं भरतोऽद्य राघवं प्रणम्य सत्कृत्य च साधु वक्ष्यति।
इतीव तस्यार्यजनस्य तत्त्वतो बभूव कौतूहलमुत्तमं तदा।।2.103.31।।

अयोध्या काण्डे द्वादशाधिकशततमः सर्गः

एवं ब्रुवाणं भरतः कौसल्यासुतमब्रवीत्।
तेजसाऽऽदित्यसङ्काशं प्रतिपच्चन्द्रदर्शनम्।।2.112.20।।

आधिरोहाऽर्य पादाभ्यां पादुके हेमभूषिते।
एतेहि सर्वलोकस्य योगक्षेमं विधास्यतः।।2.112.21।।
सोऽधिरुह्य नरव्याघ्रः पादुके ह्यवरुह्य च।
प्रायच्छत्सुमहातेजा भरताय महात्मने।।2.112.22।।
स पादुके सम्प्रणम्य रामं वचनमब्रवीत्
चतुर्दश हि वर्षाणि जटाचीरधरो ह्यहम्।।2.112.23।।
फलमूलाशनो वीर भवेयं रघुनन्दन।
तवाऽगमनमाकाङ्क्षान्वसन्वै नगराद्बहिः।।2.112.24।।
तव पादुकयोर्न्यस्तराज्यतन्त्रः परन्तप।
चतुर्दशे तु संपूर्णे वर्षेऽहनि रघूत्तम।।2.112.25।।
न द्रक्ष्यामि यदि त्वां तु प्रवेक्ष्यामि हुताशनम्।
तथेति च प्रतिज्ञाय तं परिष्वज्य सादरम्।।2.112.26।।
शत्रुघ्नं च परिष्वज्य भरतं चेदमब्रवीत्।
मातरं रक्ष कैकेयीं मा रोषं कुरु तां प्रति।।2.112.27।।
मया च सीतया चैव शप्तोऽसि रघुसत्तम।
इत्युक्त्वाऽश्रुपरीताक्षो भ्रातरं विससर्ज ह।।2.112.28।।
स पादुके ते भरतः प्रतापवान् स्वलङ्कृते सम्परिपूज्य धर्मवित्।
प्रदक्षिणं चैव चकार राघवम् चकार ते चोत्तमनागमूर्धनि।।2.112.29।।
अथाऽनुपूर्व्यात्प्रतिनन्द्य तं जनं गुरूंश्च मन्त्रिप्रकृतीस्तथाऽनुजौ।
व्यसर्जयद्राघववंशवर्धनस्थिरः स्वधर्मे हिमवानिवाचलः।।2.112.30।।
तं मातरो बाष्पगृहीतकण्ठ्यो दुःखेन नामन्त्रयितुं हि शेकुः।
स त्वेव मातॄरभिवाद्य सर्वारुदन्कुटीं स्वां प्रविवेश राघवः।।2.112.31।।

अयोध्या काण्डे त्रयोदशाधिकशततमः सर्गः

तत श्शिरसि कृत्वा तु पादुके भरतस्तदा।
आरुरोह रथं हृष्टः शत्रुघ्नेन समन्वितः।।2.113.1।।
वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिश्च दृढव्रतः।
अग्रतः प्रययु स्सर्वे मन्त्रिणो मन्त्रपूजिताः।।2.113.2।।
मन्दाकिनीं नदीं रम्यां प्राङ्मुखास्ते ययुस्तदा।
प्रदक्षिणं च कुर्वाणाश्चित्रकूटं महागिरिम्।।2.113.3।।
पश्यन्धातुसहस्राणि रम्याणि विविधानि च।
प्रययौ तस्य पार्श्वेन ससैन्यो भरतस्तदा।।2.113.4।।

स्फटिक शिला

सुन्दर काण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः

यदि नोत्सहसे यातुं मया सार्थमनिन्दिते।
अभिज्ञानं प्रयच्छ त्वं जानीयाद्राघवो हि यत्।।5.38.10।।
एवमुक्ता हनुमता सीता सुरसुतोपमा।
उवाच वचनं मन्दं बाष्पप्रग्रथिताक्षरम्।।5.38.11।।
इदं श्रेष्ठमभिज्ञानं ब्रूयास्त्वं तु मम प्रियम्।
शैलस्य चित्रकूटस्य पादे पूर्वोत्तरे पुरा।।5.38.12।।
तापसाश्रमवासिन्याः प्राज्यमूलफलोदके।
तस्मिन्सिद्धाश्रमे देशे मन्दाकिन्या विदूरतः।।5.38.13।।
तस्योपवनषण्डेषु नानापुष्पसुगन्धिषु।
विहृत्य सलिले क्लिन्ना ममाङ्के समुपाविशमः।।5.38.14।।
ततो मांससमायुक्तो वायसः पर्यतुण्डयत्।
तमहं लोष्टमुद्यम्य वारयामिस्म वायसम्।।5.38.15।।
दारयन्स च मां काकस्तत्त्रैव परिलीयते।
न चाप्युपारमन्मांसाद्भक्षार्थि बलिभोजनः।।5.38.16।।
उत्कर्षन्त्यां च रशनां क्रुद्धायां मयि पक्षिणि।
स्रस्यमाने च वसने ततो दृष्टा त्वया ह्यहम्।।5.38.17।।
त्वयाऽपहसिता चाहं क्रुद्धा संलज्जिता तदा।
भक्षगृध्नेन काकेन दारिता त्वामुपागता।।5.38.18।।

आसीनस्य च ते श्रान्ता पुनरुत्सङ्गमाविशम्।
क्रुध्यन्ती च प्रहृष्टेन त्वयाऽहं परिसान्त्विता।।5.38.19।।
बाष्पपूर्णमुखी मन्दं चक्षुषी परिमार्जती।
लक्षिताऽहं त्वया नाथ वायसेन प्रकोपिता।।5.38.20।।
परिश्रमात्प्रसुप्ता च राघवाङ्केऽप्यहं चिरम्।
पर्यायेण प्रसुप्तश्च ममाङ्के भरताग्रजः।।5.38.21।।
स तत्र पुनरेवाथ वायसस्समुपागमत्।
ततस्सुप्तप्रबुद्धां मां रामस्याङ्कात्समुत्थिताम्।।5.38.22।।
वायसस्सहसागम्य विददार स्तनान्तरे।
पुनः पुनरथोत्पत्य विददार स मां भृशम्।।5.38.23।।
ततस्समुक्षितो रामो मुक्तैश्शोणितबिन्दुभिः।
वायसेन ततस्तेन बलवत्क्लिश्यमानया।।5.38.24।।
स मया बोधितश्श्रीमान्सुखसुप्तः परन्तपः।
स मां दृष्ट्वा महाबाहुर्वितुन्नां स्तनयोस्तदा।।5.38.25।।
आशीविष इव क्रुद्धश्श्वसन्वाक्यमभाषत।
केन ते नागनासोरु विक्षतं वै स्तनान्तरम्।।5.38.26।।
कः क्रीडति सरोषेण पञ्चवक्त्रेण भोगिना।
वीक्षमाणस्ततस्तं वै वायसं समुदैक्षत।।5.38.27।।
नखैस्सरुधिरैस्तीक्ष्णैर्मामेवाभिमुखं स्थितम्।
पुत्त्रः किल स शक्रस्य वायसः पततां वरः।।5.38.28।।
धरान्तरगतश्शीघ्रं पवनस्य गतौ समः।
ततस्तस्मिन्महाबाहुः कोपसंवर्तितेक्षणः।।5.38.29।।

वायसे कृतवान्क्रूरां मतिं मतिमतां वरः।
स दर्भं संस्तराद्गृह्य ब्राह्मेणास्त्रेण योजयत्।।5.38.30।।
स दीप्त इव कालाग्निर्जज्वालाभिमुखो द्विजम्।
स तं प्रदीप्तं चिक्षेप दर्भं तं वायसं प्रति।।5.38.31।।
ततस्तं वायसं दर्भस्सोम्बरेऽनुजगाम ह।
अनुसृष्टस्तदा काको जगाम विविधां गतिम्।।5.38.32।।
लोककाम इमं लोकं सर्वं वै विचचार ह।
स पित्रा च परित्यक्तस्सुरैश्च समहर्षिभिः।।5.38.33।।
त्रीन्लोकान्सम्परिक्रम्य तमेव शरणं गतः।
स तं निपतितं भूमौ शरण्यश्शरणागतम्।।5.38.34।।
वधार्हमपि काकुत्स्थ: कृपया पर्यपालयत्।
परिद्यूनं विषण्णं च स तमायान्तमब्रवीत्।।5.38.35।।
मोघं कर्तुं न शक्यं तु ब्राह्ममस्त्रं तदुच्यताम्।
हिनस्तु दक्षिणाक्षि त्वच्छर इत्यथ सोऽब्रवीत्।।5.38.36।।
ततस्तस्याक्षि काकस्य हिनस्ति स्म स दक्षिणम्।
दत्त्वा स दक्षिणं नेत्रं प्राणेभ्यः परिरक्षितः।।5.38.37।।
स रामाय नमस्कृत्य राज्ञे दशरथाय च।
विसृष्टस्तेन वीरेण प्रतिपेदे स्वमालयम्।।5.38.38।।

<u>अत्रि अनसूया</u>

<u>अयोध्या काण्डे सप्तदशाधिकशततमः सर्गः</u>

सीता त्वेतद् वचः श्रुत्वा राघवस्य हितैषिणः।
तामत्रिपन्तीं धर्मज्ञामभिचक्राम मैथिली।।2.117.16।।
शिथिलां वलितां वृद्धां जरापाण्डुरमूर्धजाम्।
सततं वेपमानाङ्गीं प्रवाते कदलीं यथा।। 2.117.17।।
तां तु सीता महाभागामनसूयां पतिव्रताम्।
अभ्यवादयदव्यग्रा स्वं नाम समुदाहरत्।।2.117.18।।
शिथिलां वलितां वृद्धां जरापाण्डुरमूर्धजाम्।
सततं वेपमानाङ्गीं प्रवाते कदलीं यथा।। 2.117.17।।
तां तु सीता महाभागामनसूयां पतिव्रताम्।
अभ्यवादयदव्यग्रा स्वंनाम समुदाहरत्।।2.117.18।।
अभिवाद्य च वैदेही तापसीं तामनिन्दिताम्।
बद्धाञ्जलिपुटा हृष्टा पर्यपृच्छदनामयम्।।2.117.19।।
ततस्सीतां महाभागां दृष्ट्वा तां धर्मचारिणीम्।
सान्त्वयन्त्यब्रवीद्धृष्टा दिष्ट्या धर्ममवेक्षसे।।2.117.20।।
त्यक्त्वा ज्ञातिजनं सीते मानमृद्धं च भामिनि।
अवरुद्धं वने रामं दिष्ट्या त्वमनुगच्छसि।।2.117.21।।
नगरस्थो वनस्थो वा पापो वा यदि वा शुभः।
यासां स्त्रीणां प्रियो भर्ता तासां लोका महोदयाः।।2.117.22।।

दुश्शीलः कामवृत्तो वा धनैर्वा परिवर्जितः।
स्त्रीणामार्यस्वभावानां परमं दैवतं पतिः।।2.117.23।।
नातो विशिष्टं पश्यामि बान्धवं विमृशन्त्यहम्।
सर्वत्र योग्यं वैदेहि तपः कृतमिवाव्ययम्।।2.117.24।।
न त्वेवमवगच्छन्ति गुणदोषमसत्स्त्रियः।
कामवक्तव्यहृदया भर्तृनाथाश्चरन्ति याः।।2.117.25।।
प्राप्नुवन्त्य यशश्चैव धर्मभ्रंशं च मैथिलि।
अकार्यवशमापन्नाः स्त्रियो याः खलु तद्विधाः।।2.117.26।।
त्वद्विधास्तु गुणैर्युक्ता दृष्ट लोक परावराः।
स्त्रिय स्स्वर्गे चरिष्यन्ति यथा धर्मकृतस्तथा।।2.117.27।।
तदेवमेनं त्वमनुव्रता सती पतिव्रतानां समयानुवर्तिनी।
भव स्वभर्तु स्सहधर्मचारिणी यशश्च धर्मं च तत स्समाप्स्यसि।।2.117.28।।

अयोध्या काण्डे अष्टादशाधिकशततमः सर्गः

सात्वेवमुक्ता वैदेही अनसूयाऽनसूयया।
प्रतिपूज्य वचो मन्दं प्रवक्तुमुपचक्रमे।।2.118.1।।
नैतदाश्चर्यमार्याया यन्मां त्वमभिभाषसे।
विदितन्तु ममाप्येतद्यथा नार्याः पतिर्गुरुः।।2.118.2।।
यद्यप्येष भवेद्भर्ता ममाऽर्ये वृत्तवर्जितः।
अद्वैधमुपचर्तव्यस्तथाप्येष मया भवेत्।।2.118.3।।

गम्यतामनुजानामि रामस्यानुचरी भव।
कथायन्त्या हि मधुरं त्वयाऽहं परितोषिता।।2.119.10।।
अलङ्कुरु च तावत्त्वं प्रत्यक्षं मम मैथिलि।
प्रीतिं जनय मे वत्से दिव्यालङ्कारशोभिता।।2.119.11।।
सा तथा समलङ्कृत्य सीता सुरसुतोपमा।
प्रणम्य शिरसा तस्यै रामं त्वभिमुखी ययौ।।2.119.12।।
तथा तु भूषितां सीतां ददर्श वदतां वरः।
राघवः प्रीतिदानेन तपस्विन्या जहर्ष च।।2.119.13।।
न्यवेदयत्ततस्सर्वं सीता रामाय मैथिली।
प्रीतिदानं तपस्विन्या वसनाभरणस्रजम्।।2.119.14।।
प्रहृष्टस्त्वभवद्रामो लक्ष्मणश्च महारथः।
मैथिल्यास्सत्क्रियां दृष्ट्वा मानुषेषु सुदुर्लभाम्।।2.119.15।।
ततस्तां शर्वरीं प्रीतः पुण्यां शशिनिभाननः।
अर्चितस्तापसै स्सिद्धैरुवास रघुनन्दनः।।2.119.16।।
तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामभिषिच्य हुताग्निकान्।
आपृच्छेतां नरव्याघ्रौ तापसान्वनगोचरान्।।2.119.17।।
तावूचुस्ते वनचरास्तापसा धर्मचारिणः।
वनस्य तस्य सञ्चारं राक्षसैस्समभिप्लुतम्।।2.119.18।।

रक्षांसि पुरुषादानि नानारूपाणि राघव।
वसन्त्यस्मिन्महारण्ये व्यालाश्च रुधिराशनाः।।2.119.19।।
उच्छिष्टं वा प्रमत्तं वा तापसं धर्मचारिणम्।
अदन्त्यस्मिन्महारण्ये तान्निवारय राघव।।2.119.20।।
एष पन्था महर्षीणां फलान्याहरतां वने।
अनेन तु वनं दुर्गं गन्तुं राघव ते क्षमम्।।2.119.21।।
इतीव तैः प्राञ्जलिभिस्तपस्विभिर्द्विजैः कृतस्वस्त्ययनः परन्तपः।
वनं सभार्यः प्रविवेश राघवस्सलक्ष्मणस्सूर्य इवाभ्रमण्डलम्।।2.119.22।।

शरभङ्गआश्रम्

अरण्य काण्डे पञ्चमः सर्गः

हत्वा तु तं भीमबलं विराधं राक्षसं वने।
ततस्सीतां परिष्वज्य समाश्वास्य च वीर्यवान्।।3.5.1।।
अब्रवील्लक्ष्मणं रामो भ्रातरं दीप्ततेजसम्।
कष्टं वनमिदं दुर्गं न च स्म वनगोचराः।।3.5.2।।
अभिगच्छामहे शीघ्रं शरभङ्गं तपोधनम्।
आश्रमं शरभङ्गस्य राघवोऽभिजगाम ह।।3.5.3।।
तस्य देवप्रभावस्य तपसा भावितात्मनः।
समीपे शरभङ्गस्य ददर्श महदद्भुतम्।।3.5.4।।
विभ्राजमानं वपुषा सूर्यवैश्वानरोपमम्।
अवरुह्यरथोत्सङ्गादाकाशे विबुधानुगम।।3.5.5।।
असंस्पृशन्तं वसुधां ददर्श विबुधेश्वरम्।
सुप्रभाभरणं देवं विरजोऽम्बरधारिणम्।।3.5.6।।
तद्विधैरेव बहुभिः पूज्यमानं महात्मभिः।
हरिभिर्वाजिभिर्युक्तमन्तरिक्षगतं रथम्।।3.5.7।।

अहमेवाहरिष्यामि सर्वाँल्लोकान्महामुने।
आवासं त्वहमिच्छामि प्रदिष्टमिह कानने।।3.5.33।।
राघवेणैवमुक्तस्तु शक्रतुल्यबलेन वै।
शरभङ्गो महाप्राज्ञः पुनरेवाब्रवीद्वचः।।3.5.34।।
इह राम महातेजास्सुतीक्ष्णो नाम धार्मिकः।
वसत्यरण्ये धर्मात्मा स ते श्रेयो विधास्यति।।3.5.35।।
सुतीक्ष्णमभिगच्छ त्वं शुचौ देशे तपस्विनम्।
रमणीये वनोद्देशे स ते वासं विधास्यति।।3.5.36।।
इमां मन्दाकिनीं राम प्रतिस्रोतामनुव्रज।
नदीं पुष्पोडुपवहां ततस्तत्र गमिष्यसि।।3.5.37।।
एष पन्था नरव्याघ्र मुहूर्तं पश्य तात माम्।
यावज्जहामि गात्राणि जीर्णां त्वचमिवोरगः।।3.5.38।।
ततोऽग्निं स समाधाय हुत्वा चाज्येन मन्त्रवित्।
शरभङ्गो महातेजाः प्रविवेश हुताशनम्।।3.5.39।।
तस्य रोमाणि केशांश्च तदा वह्निर्महात्मनः।
जीर्णां त्वचं तथाऽस्थीनि यच्च मांसं सशोणितम्।।3.5.40।।
स च पावकसङ्काशः कुमारस्समपद्यत।
उत्थायाग्निचयात्तस्माच्छरभङ्गो व्यरोचत।।3.5.41।।
स लोकानाहिताग्नीनामृषीणां च महात्मनाम्।
देवानां च व्यतिक्रम्य ब्रह्मलोकं व्यरोहत।।3.5.42।।
स पुण्यकर्मा भुवने द्विजर्षभः पितामहं सानुचरं ददर्श ह।
पितामहश्चापि समीक्ष्य तं द्विजं ननन्द सुस्वागतमित्युवाच ह।।3.5.43।।

सुतीक्ष्णआश्रम्

अरण्य काण्डे सप्तमः सर्गः

रामस्तु सहितो भ्रात्रा सीतया च परन्तपः।
सुतीक्ष्णस्याश्रमपदं जगाम सह तैर्द्विजैः।।3.7.1।।
स गत्वा दीर्घमध्वानं नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः।
ददर्श विमलं शैलं महामेघमिवोन्नतम्।।3.7.2।।
तत स्तदिक्ष्वाकुवरौ सन्ततं विविधैर्द्रुमैः।
काननं तौ विविशतुस्सीतया सह राघवौ।।3.7.3।।
प्रविष्टस्तु वनं घोरं बहुपुष्पफलद्रुमम्।
ददर्शाश्रममेकान्ते चीरमालापरिष्कृतम्।।3.7.4।।
तत्र तापसमासीनं मलपङ्कजटाधरम्।
रामस्सुतीक्ष्णं विधिवत्तपोवृद्धमभाषत।।3.7.5।।
रामोऽहमस्मि भगवन्भवन्तं द्रष्टुमागतः।
त्वं माभिवद धर्मज्ञ महर्षे सत्यविक्रम।।3.7.6।।
स निरीक्ष्य ततो धीरो रामं धर्मभृतां वरम्।
समाश्लिष्य च बाहुभ्यामिदं वचनमब्रवीत्।।3.7.7।।
स्वागतं ते रघुश्रेष्ठ राम सत्यभृतां वर।
आश्रमोऽयं त्वयाक्रान्तस्सनाथ इव साम्प्रतम्।।3.7.8।।

तीक्ष्माणस्त्वामेव नारोहेऽहं महायशः।
देवलोकमितो वीर देहं त्यक्त्वा महीतले।
चित्रकूटमुपादाय राज्यभ्रष्टोऽसि मे श्रुतः।।3.7.9।।
इहोपयातः काकुत्थ्स देवराजश्शतक्रतुः।।3.7.10।।
उपागम्य च मे देवो महादेवस्सुरेश्वरः।
सर्वान् लोकाञ्जितानाह मम पुण्येन कर्मणा।।3.7.11।।
तेषु देवर्षिजुष्टेषु जितेषु तपसा मया।
मत्प्रसादात्सभार्यस्त्वं विहरस्व सलक्ष्मणः।।3.7.12।।
तमुग्रतपसायुक्तं महर्षिं सत्यवादिनम्।
प्रत्युवाचात्मवान्रामो ब्रह्माणमिव काश्यपः।।3.7.13।।
अहमेवाहरिष्यामि सर्वान् लोकान्महामुने।
आवासं त्वहमिच्छामि प्रदिष्टमिह कानने।।3.7.14।।
भवान्सर्वत्र कुशलस्सर्वभूतहिते रतः।
आख्यातश्शरभङ्गेण गौतमेन महात्मना।।3.7.15।।
एवमुक्तस्तु रामेण महर्षिर्लोकविश्रुतः।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यं हर्षेण महताऽऽप्लुतः।।3.7.16।।
अयमेवाश्रमो राम गुणवान्रम्यतामिह।
ऋषिसङ्घानुचरितस्सदा मूलफलैर्युतः।।3.7.17।।
इममाश्रममागम्य मृगसङ्घा महायशः।
अहत्वा प्रतिगच्छन्ति लोभयित्वाऽकुतोभयाः।।3.7.18।।

नान्यद्धोषं भवेदत्र मृगेभ्योऽन्यत्र विद्धि वै।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य महर्षेर्लक्ष्मणाग्रजः।।3.7.19।।
उवाच वचनं धीरो विकृष्य सशरं धनुः।
तानहं सुमहाभाग मृगसङ्घान्समागतान्।।3.7.20।।
हन्यां निशितधारेण शरेणाशनिवर्चसा।
भवांस्तत्राभिषज्येत किंस्यात्कृच्छ्रतरं ततः।।3.7.21।।
एतस्मिन्नाश्रमे वासं चिरं तु न समर्थये।
तमेवमुक्त्वोपरमं रामस्सन्ध्यामुपागमत्।।3.7.22।।
अन्वास्य पश्चिमां स्नध्यां तत्र वासमकल्पयत्।
सुतीक्ष्णस्याऽश्रमे रम्ये सीतया लक्ष्मणेन च।।3.7.23।।
तमेवमुक्त्वोपरमं रामस्सन्ध्यामुपागमत्।।3.7.22।।
अन्वास्य पश्चिमां सं◌्ध्यां तत्र वासमकल्पयत्।
सुतीक्ष्णस्याश्रमे रम्ये सीतया लक्ष्मणेन च।।3.7.23।।
ततश्शुभं तापसभोज्यमन्नं स्वयं सुतीक्ष्णः पुरुषर्षभाभ्याम्।
ताभ्यां सुसत्कृत्य ददौ महात्मा सन्ध्यानिवृत्तौ रजनीं मवेक्ष्य।।3.7.24।।

<u>अरण्य काण्डे एकादश: सर्ग:</u>

तत्रापि न्यवसद्रामः कञ्चित्कालमरिन्दमः।
तदाश्रमस्थो विनयात्कदाचित्तं महामुनिम्।।3.11.30।।
उपासीनस्सकाकुत्स्थस्सुतीक्ष्णमिदमब्रवीत्।

अस्मिन्नरण्ये भगवानगस्त्यो मुनिसत्तमः।।3.11.31।।
वसतीति मया नित्यं कथाः कथयतां श्रुतम्।
न तु जानामि तं देशं वनस्यास्य महत्तया।।3.11.32।।
कुत्राश्रमपदं रम्यं महर्षेस्तस्य धीमतः।
प्रसादात्तत्र भवतस्सानुजस्सह सीतया।।3.11.33।।
अगस्त्यमभिगच्छेयमभिवादयितुं मुनिम्।
मनोरथो महानेष हृदि मे परिवर्तते।।3.11.34।।
यद्यहं तं मुनिवरं शुश्रूषेयमपि स्वयम्।
रामस्य स मुनिश्श्रुत्वा धर्मात्मनो वचः।।3.11.35।।
सुतीक्ष्णः प्रत्युवाचेदं प्रीतो दशरथात्मजम्।
अहमप्येतदेव त्वां वक्तुकामस्सलक्ष्मणम्।।3.11.36।।
अगस्त्यमभिगच्छेति सीतया सह राघव।
दिष्ट्या त्विदानीमर्थेऽस्मिन् स्वयमेव ब्रवीषि माम्।।3.11.37।।
अहमाख्यामि ते वत्स यत्रागस्त्यो महामुनिः।
योजनान्याश्रमात्तात याहि चत्वारि वै ततः।।3.11.38।।
दक्षिणेन महान् श्रीमानगस्त्यभ्रातुराश्रमः।
स्थलप्राये वनोद्देशे पिप्पलीवनशोभिते।।3.11.39।।
बहुपुष्पफले रम्ये नानाशकुनिनादिते।
पद्मिन्यो विविधास्तत्र प्रसन्नसलिलाश्शिवाः।।3.11.40।।
हंसकारण्डवाकीर्णाश्चक्रवाकोपशोभिताः।
तत्रैकां रजनीं व्युष्य प्रभाते राम गम्यताम्।।3.11.41।।

दक्षिणां दिशमास्थाय वनषण्डस्य पार्श्वतः।
तत्रागस्त्याश्रमपदं गत्वा योजनमन्तरा।।3.11.42।।
रमणीये वनोद्धेशे बहुपादपसंवृते।
रंस्यते तत्र वैदेही लक्ष्मणश्च सह त्वया।।3.11.43।।

अगस्त्य आश्रम्

आरण्य काण्डम् एकादशः सर्गः

स्निग्धपत्रा यथा वृक्षा यथा क्षान्ता मृगद्विजाः।
आश्रमो नातिदूरस्थो महर्षेर्भावितात्मनः।।3.11.79।।
अगस्त्य इति विख्यातो लोके स्वेनैव कर्मणा।
आश्रमो दृश्यते तस्य परिश्रान्तश्रमापहः।।3.11.80।।
प्राज्यधूमाकुलवनश्चीरमालापरिष्कृतः।
प्रशान्तमृगयूथश्च नानाशकुनिनादितः।।3.11.81।।
तस्येदमाश्रमपदं प्रभावाद्यस्य राक्षसैः।
दिगियं दक्षिणा त्रासाद्दृश्यते नोपभुज्यते।।3.11.82।।
यदा प्रभृति चाक्रान्ता दिगियं पुण्यकर्मणा।
तदा प्रभृति निर्वैराः प्रशान्ता रजनीचराः।।3.11.83।।
नाम्ना चेयं भगवतो दक्षिणा दिक्प्रदक्षिणा।
प्रथिता त्रिषु लोकेषु दुर्धर्षा क्रूरकर्मभिः।।3.11.84।।

मार्गं निरोद्धुं निरतो भास्करस्याचलोत्तमः।
निदेशं पालयन्यस्य विन्ध्यशैला न वर्धते।।3.11.85।।
अयं दीर्घायुषस्तस्य लोके विश्रुतकर्मणः।
अगस्त्यस्याश्रम श्रीमान्विनीतजनसेवितः।।3.11.86।।
एष लोकार्चितस्साधुर्हिते नित्यरतस्सताम्।
अस्मानभिगतानेष श्रेयसा योजयिष्यति।।3.11.87।।
आराधयिष्याम्यत्राहमगस्त्यं तं महामुनिम्।
शेषं च वनवासस्य सौम्य वत्स्याम्यहं प्रभो।।3.11.88।।
अत्र देवास्सगन्धर्वास्सिद्धाश्च परमर्षयः।
अगस्त्यं नियताहारं सततं पर्युपासते।।3.11.89।।
नात्र जीवेन्मृषावादी क्रूरो वा यदि वा शठः।
नृशंसः कामवृत्तो वा मुनिरेष तथाविधः।।3.11.90।।
अत्र देवाश्च यक्षाश्च नागाश्च पतगैस्सह।
वसन्ति नियताहारा धर्ममाराधयिष्णवः।।3.11.91।।
अत्र सिद्धा महात्मानो विमानैजस्सूर्यसन्निभैः।
त्यक्तदेहा नवैर्देहैः स्वर्याताः परमर्षयः।।3.11.92।।
यक्षत्वममरत्वं च राज्यानि विविधानि च।
अत्र देवाः प्रयच्छन्ति भूतैराराधिताश्शुभैः।।3.11.93।।

आरण्य काण्डम् द्वादशः सर्गः

क्वासौ रामो मुनिं द्रष्टुमेतु प्रविशतु स्वयम्।
ततो गत्वाऽऽश्रमपदं शिष्येण सह लक्ष्मणः।। 3.12.14।।

दर्शयामास काकुत्स्थं सीतां च जनकात्मजाम्।
तं शिष्यः प्रश्रितो वाक्यमगस्त्यवचनं ब्रुवन्।।3.12.15।।
प्रावेशयद्यथान्यायं सत्कारार्हं सुसत्कृतम्।
प्रविवेश ततो रामस्सीतया सहलक्ष्मणः।।3.12.16।।
प्रशान्तहरिणाकीर्णमाश्रमं ह्यवलोकयन्।
स तत्र ब्रह्मणः स्थानमग्नेः स्थानं तथैव च।।3.12.17।।
विष्णोः स्थानं महेन्द्रस्य स्थानं चैव विवस्वतः।
सोमस्थानं भगस्थानं स्थानं कौबेरमेव च।।3.12.18।।
दातुर्विधातुः स्थानेच वायोः स्थानं तथैव च।
नागराजस्य च स्थानमनन्तस्य महात्मनः।।3.12.19।।
स्थानं तथैव गायत्र्या वसूनां स्थानमेव च।
स्थानं च पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः।।3.12.20।।
कार्तिकेयस्य च स्थानं धर्मस्थानं च पश्यति।
स तत्र ब्रह्मणः स्थानमग्नेः स्थानं तथैव च।।3.12.17।।
विष्णोः स्थानं महेन्द्रस्य स्थानं चैव विवस्वतः।
सोमस्थानं भगस्थानं स्थानं कौबेरमेव च।।3.12.18।।
धातुर्विधातुः स्थानं च वायोः स्थानं तथैव च।
नागराजस्य च स्थानमनन्तस्य महात्मनः।।3.12.19।।
स्थानं तथैव गायत्र्या वसूनां स्थानमेव च।
स्थानं च पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः।।3.12.20।।

कार्तिकेयस्य च स्थानं धर्मस्थानं च पश्यति।
स त्र ब्रह्मणः स्थानमग्नेः स्थानं तथैव च।।3.12.17।।
विष्णोः स्थानं महेन्द्रस्य स्थानं चैव विवस्वतः।
सोमस्थानं भगस्थानं स्थानं कौबेरमेव च।।3.12.18।।
दातुर्विधातुः स्थानेच वायोः स्थानं तथैव च।
नागराजस्य च स्थानमनन्तस्य महात्मनः।।3.12.19।।
स्थानं तथैव गायत्र्या वसूनां स्थानमेव च।
स्थानं च पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः।।3.12.20।।
कार्तिकेयस्य च स्थानं धर्मस्थानं च पश्यति।
ततश्शिष्यैः परिवृतो मुनिरप्यभिनिष्पतत्।।3.12.21।।
तं ददर्शाग्रतो रामो मुनीनां दीप्ततेजसाम्।
अब्रवीद्वचनं वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम्। 3.12.22।।

पूजनीयश्च मान्यश्च भवान् प्राप्तः प्रियातिथिः।
एवमुक्त्वा फलैर्मूलैः पुष्पैरन्यैश्च राघवम्।। 3.12.31।।
पूजयित्वा यथाकामं पुनरेव ततोऽब्रवीत्।
इदं दिव्यं महच्चापं हेमरत्नविभूषितम्।।3.12.32।।
वैष्णवं पुरुषव्याघ्र निर्मितं विश्वकर्मणा।
अमोघस्सूर्यसङ्काशो ब्रह्मदत्तश्शरोत्तमः।।3.12.33।।
दत्तौ मम महेन्द्रेण तूणी चाक्षयसायकौ।
सम्पूर्णौ निशितैर्बाणैर्ज्वलद्भिरिव पावकैः।।3.12.34।।
महारजतकोशोऽयमसिर्हेमविभूषितः।
अनेन धनुषा राम हत्वा संख्ये महासुरान्।।3.12.35।।
आजहार श्रियं दीप्तां पुरा विष्णुर्दिवौकसाम्।
तद्धनुस्तौ च तूणीरौ शरं खड्गं च मानद।। 3.12.36।।
जयाय प्रतिगृह्णीष्व वज्रं वज्रधरो यथा।
एवमुक्त्वा महातेजाः समस्तं तद्वरायुधम्।
दत्वा रामाय भगवानगस्त्यः पुनरब्रवीत्।।3.12.37।।

आरण्य काण्डम् त्रयोदशः सर्गः

राम प्रीतोऽस्मि भद्रं ते परितुष्टोऽस्मि लक्ष्मण।
अभिवादयितुं यन्मां प्राप्तौ स्थ स्सह सीतया।।3.13.1।।
अध्वश्रमेण वां खेदो बाधते प्रचुरश्रमः।
व्यक्तमुत्कण्ठते वापि मैथिली जनकात्मजा।।3.13.2।।
एषा हि सुकुमारी च दुःखैश्च न विमानिता।
प्राज्यदोषं वनं प्राप्ता भर्तृस्नेहप्रचोदिता।।3.13.3।।

यथैषा रमते राम इह सीता तथा कुरु।
दुष्करं कृतवत्येषा वने त्वामनुगच्छती।।3.13.4।।
एषा हि प्रकृतिः स्त्रीणामासृष्टे रघुनन्दन।
समस्थमनुरज्यान्ति विषमस्थं त्यजन्ति च।।3.13.5।।
शतह्रदानां लोलत्वं शस्त्राणां तीक्ष्णतां तथा।
गरूडानिलयोश्शैघ्र्यमनुगच्छन्ति योषितः।।3.13.6।।
इयं तु भवतो भार्या दोषैरेतैर्विवर्जिता।
श्लाघ्या च व्यपदेश्या च यथा देवी ह्यरुन्धती।।3.13.7।।
अलङ्कृतोऽयं देशश्च यत्र सौमित्रिणा सह।
वैदेह्या चानया राम वत्स्यसि त्वमरिन्दम।।3.13.8।।
एवमुक्तस्समुनिना राघवस्संयताञ्जलिः।
उवाच प्रश्रितं वाक्यमृषिं दीप्तमिवानलम्।।3.13.9।।
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य मे मुनिपुङ्गवः।
गुणैस्सभ्रातृभार्यस्य वरदः परितुष्यति।।3.13.10।।
किन्तु व्यादिश मे देशं सोदकं बहुकाननम्।
यत्राश्रमपदं कृत्वा वसेयं निरतस्सुखम्।।3.13.11।।
ततोऽब्रवीन्मुनिश्रेष्ठश्श्रुत्वा रामस्य तद्वचः।
ध्यात्वा मुहूर्तं धर्मात्मा धीरो धीरतरं वचः।।3.13.12।।
इतो द्वियोजने तात बहुमूलफलोदकः।
देशो बहुमृगश्श्रीमान्पञ्चवट्यभिविश्रुतः।।3.13.13।।
तत्र गत्वाऽऽश्रमपदं कृत्वा सौमित्रिणा सह।
रमस्व त्वं पितुर्वाक्यं तथोक्तमनुपालयन्।।3.13.14।।
कालोऽयं गतभूयिष्ठो यः काल स्तव राघव।
समयो यो नरेन्द्रेण कृतो दशरथेन ते।।3.13.15।।
तीर्णप्रतिज्ञः काकुत्स्थ सुखं राज्ये निवत्स्यसि।

धन्यस्ते जनको राम स राजा रघुनन्दन।।3.13.16।।
यस्त्वया ज्येष्ठपुत्रेण ययातिरिव तारितः।
विदितो ह्येष वृत्तान्तो मम सर्वस्तवानघ।।3.13.17।।
तपसश्च प्रभावेण स्नेहाद्दशरथस्य च।
हृदयस्थश्च ते छन्दो विज्ञातस्तपसा मया।।3.13.18।।
इहावासं प्रतिज्ञाय मया सह तपोवने।
अतश्च त्वामहं ब्रूमि गच्छ पञ्चवटीमिति।।3.13.19।।
स हि रम्यो वनोद्देशो मैथिली तत्र रंस्यते।
स देशश्श्लाघनीयश्च नातिदूरे च राघव।।3.13.20।।
गोदावर्यास्समीपे च मैथिली तत्र रंस्यते।
प्राज्यमूलफलश्चैव नानाद्विजगणायुतः।।3.13.21।।
विविक्तश्च महाबाहो पुण्योरम्यस्तथैव च।
भवानपि सदारश्च शक्तश्च परिरक्षणे।
अपि चात्र वसन्राम तापसान्पालयिष्यसि।।3.13.22।।
एतदालक्ष्यते वीर मधूकानां महद्वनम्।
उत्तरेणास्य गन्तव्यं न्यग्रोधमभिगच्छता।।3.13.23।।
ततः स्थलमुपारुह्य पर्वतस्याविदूरतः।
ख्यातः पञ्चवटीत्येव नित्यपुष्पितकाननः।।3.13.24।।
अगस्त्येनैवमुक्तस्तु रामस्सौमित्रिणा सह।
सत्कृत्यामन्त्रयामास तमृषिं सत्यवादिनम्।।3.13.25।।
तौ तु तेनाभ्यनुज्ञातौ कृतपादाभिवन्दनौ।
तदाश्रमात्पञ्चवटीं जग्मतुस्सीतया सह।।3.13.26।।
गृहीतचापौ तु नराधिपात्मजौ विषक्ततूणौ समरेष्वकातरौ।
यथोपदिष्टेन पथा महर्षिणा प्रजग्मतुः पञ्चवटीं समाहितौ।।3.13.27।।